

RECENZIE

K Ó N Y A, P.: *PREŠOVSKÝ SÚD Z R. 1687. ACTA COLLEGII EVANGELICI PRESOVIENSIS VIII. PREŠOV 2001, 148 s.*

Skutočnosť, že po uplynutí približne jedného roka vychádza recenzia novej publikácie PhDr. Petra Kónyu, samo osebe svedčí nielen o pracovitosti autora, ale aj o cieľavedomom výskumnom programe menovaného, ktorý sa sústreďuje na obdobie posledných dvoch protihabsburských stavovských povstaní (Imricha Tököliho a Františka II. Rákociho) a ich priebehu na východnom Slovensku. Už v prvej z týchto prác s názvom *Prešov, Bardejov a Sabinov počas protireformácie a protihabsburských povstaní (1670 – 1711)* autor venoval samostatnú kapitolu a námetu knihy zodpovedajúcu pozornosť aj Prešovskému krvavému súdu, ktorý po potlačení Tököliho odboja rozvíril hladinu verejného mienenia nielen v Uhorsku, ale aj v zahraničí. K danej problematike už predtým spracoval viacero obsažných štúdií, z ktorých jedna vyšla aj v maďarskom jazyku. Treba s uznaním kvitovať, že PhDr. Kónya sa s tým nespokojil a v hodnotenej práci *Prešovský krvavý súd z r. 1687* nesumarizuje iba poznatky, ktoré už publikoval, ale opierajúc sa o čo možno najširšiu pramennú bázu, ich tvorivo rozpracoval, samotný proces a jeho výsledky skúma z rôznych uhlov pohľadu, niektoré staršie závery doplnil, rozšíril a upresnil. Takže čitateľskej verejnosti predkladá ucelené, na vysokej odbornej úrovni spracované dielo, ktoré obohacuje chudobný fond slovenských vedeckých publikácií venovaných protihabsburským stavovským povstaniam a náboženským zápasom 18. storočia.

Autor si vytýčil za cieľ zhrnúť doterajší stav poznania v súvislosti s udalosťami Prešovského krvavého súdu, zasadiť ich do širšieho rámca celouhorského a stredo európskeho vývinu a doplniť ich novými skutočnosťami, získanými výskumom v posledných rokoch. Domnievam sa, že tento cieľ v zásade splnil.

Po úvode, v ktorom PhDr. P. Kónya načrtáva ciele samotnej práce a po rozbore odbornej i populárnej literatúry k danej téme, ktorá je mimochodom dost' skromná (základným informačným zdrojom stále zostáva spis rektora Prešovského ev. a. v. kolégia J. Rezika), ako aj ďalšej pramennej základne, člení vlastnú obsahovú náplň na päť kapitol a viacero chronologicky a tematicky členené podkapitoly. V prvej z nich skúma protihabsburský odboj a jeho genézu do polovice 17. storočia, zmeny, ktoré nastali za vlády Leopolda I. s dôrazom na povstanie Imricha Tököliho a jeho dôsledky. Je možné súhlasiť s autorovým konštatovaním, že mestá na území Slovenska v posledných dvoch protihabsburských povstaniach boli oveľa silnejším článkom povstaleckého tábora ako čoraz viac lavírujúca a nerozhodná šľachta. Treba si však uvedomiť, že aj v postoji miest či mešťanstva badať určité lavírovanie. Navyše treba zdôrazniť, že tu je citelný rozdiel medzi mestami na území východného Slovenska a mestami na západe krajiny či banskými mestami. Táto skutočnosť by si azda vyžadovala aj podrobnejšie vysvetlenie. Autor v tejto časti práce pristupuje k hodnoteniu cieľov a výsledkov Tököliho povstania už oveľa kritickejšie než v citovanej publikácii o východoslovenských mestách, čo považujem za prínos. Využil aj niektoré podnety z publikovaných recenzií na túto prácu, ako aj závery z polemiky, ktorá sa k tejto otázke rozvinula pri obhajobe jeho doktorandskej práce, kriticky ich vyhodnotil a do predloženej publikácie dopracoval (napr. otázka termínov protireformácia, rekatolizácia, katolizácia; Tököliho osobné záujmy v povstaní, dôsledky jeho prosomanskej politiky a pod.).

Situáciou, ktorá sa vytvorila na území Uhorska po potlačení Tököliho odboja, výkladom koncepcii na štátoprávne usporiadanie Uhorska, úlohou samotného Prešova v protihabsburských povstaniach a jeho významom a postavením ako dejiska krvavého súdu, priebehom a drastic-

kými dôsledkami súdneho procesu, jeho ukončením v súvislosti s rokovaniami bratislavského snemu roku 1687 sa autor zaoberá v nasledujúcich podkapitolách tvoriacich gros celej práce. Pri spracovávaní týchto častí Kónya okrem odbornej literatúry a publikovaných prameňov využíval najmä svoj vlastný archívny výskum, a to predovšetkým v Österreichisches Staatsarchive vo Viedni, v Maďarskom krajinom archíve a v Evanjelickom krajinom archíve v Budapešti, v Krajinskej Séchenyio knižnici v Budapešti, ale najmä v okresných a oblastných archívoch v Prešove, Bardejove a v Evanjelických a. v. zborových archívoch v Prešove a v Bardejove. Škoda, že sa autor nepokúsil o určité sondy aj do niektorých fondov z oblastných, okresných či mestských archívov miest, z ktorých pochádzali niektorí mimoprešovskí obvinení (B. Bystrica, Košice, Rožňava). Uvedomujem si, že ide o maximalistickú požiadavku spojenú s prácnosťou, v dnešných podmienkach aj nákladnosťou a s vyhlídkou na malú efektívnosť, preto to uvádzam ako námet skôr pre budúcnosť. Ale keď autor našiel predsa len určité zmienky o týchto udalostiach napr. v kronike bardejovských evanjelikov či v Sabinove, nie je vylúčené, že sa nejaké dokumenty ešte nájdu aj v spomínaných archívoch. Aj keď zásadný význam pre hodnotenie danej témy zaiste mať nebudú. V tejto časti práce sugestívne opisuje najmä drastický priebeh vyšetrovaní a exekúcií a úlohu Caraffu v tomto procese. Pri využívaní pramenného materiálu, spomienok, ktoré sú často silne ovplyvnené dobou a osobnou skúsenosťou a konfesionálnym príslušenstvom ich tvorcov, autor zachoval kritický postoj a hodnotiaci odstup, svedčiaci o jeho odbornej zrelosti. Treba súhlasiť aj s jeho prístupom, keď pôsobenie prešovského súdu skúma v úzkej nadväznosti na pripravované rokovania uhorského snemu roku 1687/88, ako aj s ďalšími závermi, ktoré zhrnul na stranách 75 – 81.

Domnievam sa však, že mohol venovať väčší priestor otázke hodnotenia historickej spisby o oslobodzovacom charaktere protitureckej vojny r. 1683 – 1699, ktorá v staršej maďarskej historiografii, ale aj v niektorých popularizačných prácach súčasných autorov vyznieva dosť jednostranne a nedoceňuje všetky negatívne aspekty dopadu tureckej moci najmä pre budúci vývoj krajiny a ohrozených oblastí strednej Európy a Balkánu.

K tejto časti by som ešte poznamenal, že k problematike oslobodzovacej vojny proti Turkom a k oslobodeniu Budína už dnes existuje aj ďalšia literatúra, než na ktorú sa autor odvoláva (s. 40 – 41) a boli vydané aj materiály spomienkového a pramenného charakteru (Károlyi A., Sugár, I., Nagy, L., Szakaly, F., Dichsburg v. R., Braubach, M., Denníky K. Sobieskeho a ď.).

Vysoko hodnotím, že autor do publikácie zahrnul kapitolu, v ktorej podáva stručný prehľad o pôvode, postavení, majetkových pomeroch a osudoch obetí Prešovského krvavého súdu a o ich sudcoch. Tieto medailónky oživujú text, približujú motívy, pohnútky jednotlivcov a záujmových skupín v dobových kontextoch a potvrdzujú závery, ku ktorým sa v súvislosti s prešovským procesom autor dopracoval. Zaujímavý je aj životopisný náčrt a opis charakteru hlavného iniciátora prešovských udalostí generála Antonia Caraffu. Autor sa na viacerých miestach vcelku úspešne pokúsil aj o paralelu medzi prešovským súdom a popravou českých pánov roku 1621. Možno by stálo za pokus spracovať podobné paralely aj s levočským, resp. bratislavským súdom z rokov 1670 – 71.

V kapitole *Mechanizmus a ciele Prešovského krvavého súdu* autor analyzuje fungovanie tohto súdu, obvinenia, a najmä dobové politické pozadie a ciele, ktoré sa ním sledovali. Jeho argumentácie a konklúzie sú logické a jednoznačne potvrdzujú, že aj keď existovala tajná korešpondencia Prešovčanov s Mukačevom a s Tököliho prívržencami a s protihabsburským hnutím sympatizovali, samotný proces sledoval od počiatku predovšetkým politické a hospodárske ciele. Caraffa nerešpektoval uhorské zákony a vo viacerých prípadoch vedome porušoval pánovníkove inštrukcie. Sú tu zjavné aj osobné ambície, zištné záujmy, zámer exemplárne potrestať Prešov za účasť v protihabsburskom odboji a nemalú úlohu zohral rekatolizačný rozmer súdu, hoci zďaleka ho nemožno porovnať s rekatolizačnými cieľmi bratislavského súdu z roku 1673 – 74. Tu by som si dovoľil zapochybovať, či je možné bezozvyšku exaktne konštatovať, že mimoriadny súd sa rozhodol „predvolať, obviňovať a popraviť“ takých účastníkov po-

sledného povstania, ktorí nezastávali kľúčové pozície počas odboja, predstavovali však istú „reprezentatívnu vzorku“ jeho stúpcov. Tomu zodpovedala aj sociálna skladba popravených“. Navonok to skutočne tak vyzerá a takáto argumentácia má svoje racionálne jadro. Nemyslím si však, že súd pristupoval k tejto otázke od začiatku podľa takéhoto modelu, zdá sa mi to do určitej miery predsa len trochu vykonštruované.

V záverečných častiach autor venoval pozornosť aj bezprostrednému domácemu a zahraničnému ohlasu prešovského súdu, najobsiahlejšiemu svedectvu o kravavých udalostiach v Prešove z pera J. Rezika i tradíciám a pamiatkam, ktoré sa viažu k tejto udalosti. Publikáciu doplnil prílohou výberu z dobových dokumentov, zoznamom použitých prameňov a literatúry, nemeckým resumé a obrázkovými ilustráciami.

PhDr. P. Kónya, PhD., čitateľskej verejnosti predkladá vyzreté dielo s premyslenou koncepciou, zodpovedajúcou vnútornou štruktúrou, vybavené všetkými vonkajšími znakmi vedeckého diela. V práci vyčerpávajúcím spôsobom skúma a hodnotí udalosti súvisiace s výskumnou témou, robí viaceré zaujímavé sondy do tejto problematiky a vyvodzuje z nich adekvátne závery. Tam, kde nemá k dispozícii dostatočne overený dobový materiál, citlivo zvažuje svoje závery, nevynáša konečné súdy, iba upozorňuje na možnosti vyplývajúce z poznaných skutočností. Aj keď sa to zdá samozrejmom požiadavkou práce moderného historika, predsa by som rád zdôraznil, že autor nepodlieha emotívnym záverom dobových spomienok a niektorých starších maďarských historikov, čo pri spracovávaní podobných tém nebyva vždy pravidlom ani dnes. Inými slovami, z obsahu i zo štruktúry práce vyplýva, že neľahkú tému spracoval erudovaný historik s náležitou kritickosťou a rozhl'adom v danej problematike.

Vojtech Dangl

BÂTIR UNE NOUVELLE SÉCURITÉ. La coopération militaire entre la France et les États d' Europe centrale et orientale de 1919 à 1929. Centre d' études d' Histoire de la défense et service historique de l' armée de Terre. Château de Vincennes 2001, 705 s.

Rozsiahly zborník štúdií francúzskych, poľských, rumunských, bulharských, slovenských, gréckych, britských a iných historikov vznikol z referátov prednesených na veľkom medzinárodnom kolokviu v Paríži v decembri 1919. Kolokvium o budovaní novej bezpečnosti a vojenskej spolupráci medzi Francúzskom a štátmi strednej a juhovýchodnej Európy v rokoch 1919 až 1929 pripravilo Centrum historických štúdií obrany, historická služba pozemnej armády za pomoci oddelenia germanistiky a dejín podunajských štátov Univerzity Paríž – IV. Väčšina do zborníka zaradených štúdií pochádza od vojenských historikov spomenutých vedeckých inštitúcií Francúzska a ich kolegov z vojenských historických ústavov v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy. Okrem nich v zborníku sú zaradené aj ďalšie štúdie renomovaných historikov z univerzít a ďalších inštitúcií, ktorí skúmajú politické a vojenské aspekty dejín v medzivojnovom období v širších európskych súvislostiach.

Napriek prevahe štúdií s vojenskou problematikou a osobitne o pôsobení francúzskych vojenských misií v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy a vojenskej spolupráci týchto krajín s Francúzskom v 20. rokoch minulého storočia, v zborníku nechýbajú ani štúdie o zložitom politickom vývoji v jednotlivých krajinách a ich úsilí o budovanie spojenectva s touto najsilnejšou európskou veľmocou po prvej svetovej vojne. Politické a vojenské dohody krajín strednej a juhovýchodnej Európy s Francúzskom a podobné vzájomné dohody medzi štátmi stredo-európskeho regiónu v rámci Malej dohody sledovali svoj hlavný cieľ, a to: vytvoriť bezpečnostný systém, ktorý by ich chránil pred prípadným útokom, najmä zo strany Nemecka a Maďarska. Vojenské konflikty a vojny (poľsko-ruská vojna, vojna Československa

a Rumunska s Maďarskom) doznievali v čase konania parížskej mierovej konferencie, ktorá položila základy aj nového bezpečnostného systému pre strednú a juhovýchodnú Európu. Vznik nových nástupníckych štátov po Rakúsko-uhorskej monarchii a zmeny hraníc víťazných a porazených štátov potvrdené zmluvami parížskej mierovej konferencie súčasne prinášali nové bezpečnostné riziká, najmä nespokojnosť s novými hranicami zo strany porazených štátov. Boje o definitívne hranice Poľska, Rumunska, Česka a Slovenska, Juhoslávie, Grécka, Fínska a pobaltských štátov boli úspešné len vďaka politickej, diplomatickej a vojenskej podpore Francúzska týmto štátom.

Úloha francúzskych vojenských misií (Mission militaire française) v strednej a južnej Európe bola rôznorodá a diferencovaná. V období rokov 1918 – 1920 francúzski generáli a vyšší dôstojníci boli nielen vojakmi, ktorí velili vojenským jednotkám, ale plnili aj diplomatické poslanie pri stanovovaní demarkačných čiar po skončení vojny a potom sa angažovali pri určovaní definitívnych hraníc štátov. Po skončení vojen a vojenských konfliktov v rokoch 1920 – 1921 poslanie členov misií sa koncentrovalo na poradenstvo na ministerstvách obrany, hlavných (generálnych) štáboch, zriaďovaní školstva, organizácií a výcviku jednotlivých druhov vojsk. Činnosť misií stabilizovala politické systémy budované podľa francúzskeho vzoru vo viacerých štátoch. Členovia misií pomáhali budovať vojenské vysoké školstvo a vojenské učilišťa. Absolventi týchto škôl spolu s tými, ktorí získali vysoké vojenské vzdelanie na prestížnej vojenskej škole vo Francúzsku (l' École de Guerre), patrili k vojenským elitám medzi generálmi a dôstojníkmi v medzivojnovom období. Tieto otázky sú obsiahnuté vo viacerých štúdiách zborníka. V koncentrovanej podobe v štúdiu Bernarda Michela *O úlohe Francúzska pri výchove dôstojníkov strednej Európy v 20. rokoch* (s. 39 – 50). Autor na príklade Poľska a Československa analyzuje ich prípravu pre potreby légii. Ďalej ich pôsobenie i jeho výsledky v mierových rokoch. Autor na konci štúdie uvádza počty dôstojníkov z Poľska, Československa, Srbska a Rumunska, ktorí v rokoch 1919 – 1932 absolvovali prestížnu l' École de Guerre. Neobišiel ani osudy absolventov tejto školy počas druhej svetovej vojny a po nej. Medzi inými uvádza osud českého generála Aloisa Eliáša popraveného Nemcami roku 1942 a Heliadora Piku popraveného komunistickým režimom roku 1949. Prirodzene, že budovanie nového bezpečnostného systému v strednej Európe bolo neodmysliteľné od úlohy maršala Focha vo funkcii hlavného veliteľa spojeneckých vojsk a na ďalších postoch. Jeho podiel na zvyšovaní vojenskej bezpečnosti Poľska a Československa z hľadiska francúzskej politiky a jej priorit v strednej Európe analyzuje štúdia Jeana-Paula Bleda (*Le maréchal Foch et le système militaire française en Europe centrale (1918 – 1924)*). Maršal Foch vyzdvihoval význam Poľska aj na základe skúseností z poľsko-ruskej vojny z roku 1920. V prvej polovici 20. rokov francúzsky maršal prikladal dôležitý význam silnému Poľsku a vojenskému spojenectvu Československa s Poľskom z hľadiska vzťahov k Nemecku (s. 17 – 24).

V tejto prvej časti zborníka o všeobecnom rámci a spoločnom pohľade na francúzsku politiku v strednej a juhovýchodnej Európe sú zaradené ďalšie štúdie: Nicol Jordan o francúzskych diplomatoch a vojakoch, Snezhany Dimitrovovej o bulharskom pohľade na francúzsky vojenský vplyv na Balkáne a vojenskej politike voči Maďarsku, ktorú Paul Gradhol nazval príkladom jednej ilúzie (s. 103 – 125). O neúspechu francúzskeho nátlaku na Poľsko a Československo pri príprave vojenských plánov na obranu proti Nemecku, vypracovaných francúzskym generálnym štáboch (l' État – major de l' armée française, EMA) s charakteristikami oboch armád, je obsahom štúdie Petra Jaksona (s. 47 – 177).

V bezpečnostnom systéme budovanom v strednej a juhovýchodnej Európe pod ingerenciou Francúzska sa objavujú prvé vážne trhliny na locarnskej konferencii roku 1925. Podľa štúdie Jaquesa Bariétyho o bezpečnostnej politike Francúzska na locarnskej konferencii z pohľadu podpísaných dohôd sa vytvorila nová geostrategická mapa Európy. Vstup Nemecka na medzinárodnú scénu v Locarne napokon viedol k septembru 1938 v Československu (Mníchov) a v Poľsku k septembru 1939 (jeho porážka), s. 146.

Do druhej časti o francúzsko-poľskej spolupráci a vzťahoch k pobaltským krajinám zostavovatelia zborníka zaradili deväť štúdií od historikov z Ústavu vojenskej histórie akadémie ministerstva obrany, univerzít, poľskej akadémie vied, národnej knižnice a iných inštitúcií. Tematické zameranie na vojenskú spoluprácu s Francúzskom i jej slabých miest a kríz, spojenectva v zahraničnej politike, francúzskej vojenskej misie v Poľsku, využitia histórie (napoleonského obdobia) na zintenzívnenie francúzsko-poľskej spolupráce poskytuje veľké množstvo analýz vychádzajúcich z archívnych prameňov poľskej a zahraničnej proveniencie. Pre slovenskú historiografiu je táto časť zaujímavá a dôležitá aj z toho dôvodu, že viaceré štúdie sa dotýkajú československo-poľských vzťahov pri vytváraní bezpečnostného systému a problémov, ktoré vznikli v 20. rokoch vo vzťahoch medzi Poľskom a Československom.

Tretia časť zborníka *Francúzsko, Malá dohoda a ostatné štáty južnej Európy* (La France, la Petite Entente et les autres États du Sud) pozostáva zo štyroch menších celkov a to: spolupráce Francúzska s Československom, Juhosláviou, Rumunskom a južnými štátmi Európy (Gréckom a Bulharskom). Podobne ako predchádzajúce, aj táto časť je zacielená na vojenskú spoluprácu, pôsobenie francúzskych vojenských misií a vytváranie bezpečnostného systému v Európe, v ktorom Malá dohoda a jej vzťah s Francúzskom zohrávali dôležitú úlohu regionálneho združenia štátov s veľmocou.

V tejto časti po štúdiu Philippa Hausera o ustanovení gen. Pellého za šéfa francúzskej vojenskej misie v Československu roku 1919 sú zaradené štúdie dvoch slovenských historikov, a to Mariána Hronského *K úlohe francúzskej vojenskej misie v bojoch na Slovensku a pri utváraní jeho hraníc v roku 1919* (Le rôle de la Mission militaire française dans combats en Slovaquie et dans la formation des frontières de la Slovaquie en 1919) a Miloslava Čaploviča *Generáli a vysokí francúzski dôstojníci v Československu na začiatku 20. rokov* (Les généraux et les officiers supérieurs français dans l'armée tchécoslovaque au début Les années vingt).

Štúdiá M. Hronského so znalosťou problematiky analyzuje vojenské a diplomatické aktivity Francúzska a jej vojenskej misie na čele s gen. Pellém pri vytyčovaní dočasných demarkačných čiar južných hraníc Slovenska a ich definitívneho vyznačenia zahrnutého do Trianonskej zmluvy. Po prevzatí velenia nad čs. vojenskými jednotkami od talianskej vojenskej misie (gen. Piccione) francúzskym generálom (Hennoque, Mittelhausser) pripadla neľahká úloha zastaviť maďarské jednotky v postupe na Slovensku. Politická a diplomatická podpora predsedu parížskej mierovej konferencie Clemenceua, maršala Focha, generála Pellého a jemu podriadených francúzskych generálov a dôstojníkov, ktorí velili čs. vojsku zloženému z legionárov v auguste 1919, zavřšili vojenské boje o južné hranice Slovenska. Členovia francúzskej vojenskej misie účasťou v bojoch s maďarskými jednotkami republiky rád prekročili pôvodné poslanie misie, vzťahujúce sa len na poradenstvo. Členovia misie aj po skončení bojov s Maďarskom zastávali významné posty pri zabezpečovaní obrany Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

M. Čaplovič vo svojej štúdiu pôsobenie francúzskej vojenskej misie označil za dôležitý faktor pri vzniku Československej republiky a stabilizácie pomerov na začiatku 20. rokov. Príchod gen. Pellého do Prahy na základe zmluvy medzi Československom a Francúzskom a jeho ustanovenie za náčelníka hlavného (generálneho) štábu čs. armády autor označil za dôležitý faktor z politického a vojenského hľadiska.

Počet členov francúzskej vojenskej misie sa roku 1919 zvýšil v podstate z dvoch dôvodov: vojenského konfliktu Československa s Maďarskom a odchodu talianskej vojenskej misie. Členovia misie okrem toho, že zasiahli do bojov s Maďarskom, sa významnou mierou podieľali na budovaní centrálnej štátnej správy a vojenských štruktúr (ministerstvo obrany, generálny štáb, zemské veliteľstvá, vojenské školstvo). Mali podiel na vzniku a činnosti Válečnej školy v Prahe, vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave a na vojenských učilištiach. Od roku 1926 činnosť francúzskej vojenskej misie sa koncentrovala na poradenské úlohy pri organizácii vojsk, výcviku, budovaní pevností na hraniciach a ďalších.

Štyri prílohy dokumentov zaradené na konci štúdie M. Čaploviča o mennom zložení členov francúzskej vojenskej misie a ich funkčnom zaradení na ministerstve obrany, vojenských školách, postoch veliteľov vyšších vojenských jednotiek na Slovensku a Podkarpatskej Rusi vhodne dopĺňujú text aj o také fakty, ktoré do štúdie nebolo možné pojať. Spoločne s textom štúdia dáva možnosť širšej komparácie francúzskych vojenských misií v iných krajinách.

Do tejto časti francúzsko-československej vojenskej spolupráce je v zborníku zaradená obsahla štúdia Yvon Lacazovej založená na bohatých prameňoch archívu Service historique de l'armée de Terre (SHAT), archívu francúzskej pozemnej armády, publikovaných dokumentov o francúzsko-československo-poľských vzťahoch zostavených Piotrom Wandyczom (Yalská univerzita), práce Antoina Marésa a vlastných publikovaných štúdií autorky o tejto problematike. Autorka analyzuje viaceré roviny vojenskej spolupráce, naznačuje problémy a dilemy francúzsko-československých vzťahov v 20. rokoch.

Poznanie vojenských aspektov spolupráce ďalších štátov Malej dohody (Juhoslávie a Rumunsko) s Francúzskom pri budovaní nového bezpečnostného systému v 20. rokoch rozširujú štúdie juhoslovanských a rumunských historikov. Spolu so štúdiami o bulharsko-francúzsko a francúzsko-gréckych vzťahoch tak geograficky pokrývajú priestor Balkánu a južnej Európy. Sedem štúdií rumunských historikov zaradených do zborníka o rumunsko-francúzskych vzťahoch ukazuje, že táto problematika má široké bádateľské zázemie v Rumunsku, ktoré okrem domácich archívnych prameňov využilo aj francúzsku provenienciu (SHAT, AMAE – Archives du ministère des Affaires étrangères, Quai d'Orsay).

V súvislosti so štúdiami rumunských a juhoslovanských historikov sa do popredia dostávajú aj geografické názvy Európy. Francúzski zostavovatelia v názve uviedli, že ide o spoluprácu so strednou (centrale) a východnou (orientale) Európou. V stredo európskom priestore sú častejšie pomenovania stredná a juhovýchodná Európa aj pre štáty Rumunsko a Juhoslávia. Pomenovanie Európy „centrale et méridianale“ (stredná a južná, s. 443), l' Est et le Sud-Est“ (východ a juhovýchod) na s. 403, „Europe centre-orientale“ (stredovýchodná) na s. 467, je pomerne široké a v stredo európskom regióne aj zriedkavo používané.

Materiálna pomoc Francúzska a pohľad na spoluprácu Francúzska s krajinami strednej Európy zo strany Nemecka a Veľkej Británie je obsahom štvrtej časti zborníka. Tým je pohľad na bezpečnosť strednej Európy komplexnejší o názory politiky krajín, ktoré v druhej polovici 30. rokov otvorene napadli dohody parížskej mierovej konferencie (Nemecko) a politika appaementu (Veľkej Británie), ktorej podľahlo aj Francúzsko, znamenala odstránenie prekážok v nacistickej a fašistickej agresii. Francúzsky pohľad na silu a slabosť Malej dohody je obsahom poslednej štúdie zborníka. Charakteristiku Malej dohody dokresľujú aj dva dokumenty z archívu (SHAT, EMA, SAE) o juhoslovanskej, československej a rumunskej armáde z roku 1933. Podľa dokumentov Malá dohoda mohla zmobilizovať okolo 6,5 milióna ľudí do zbraní a bezprostredne postaviť 80 divízií pechoty a 7 divízií jazdeckva (s. 676). Dokumenty sumarizujú prednosti a nedostatky armád Malej dohody aj z hľadiska pevnosti politických systémov, ekonomických možností štátov na obranu, kvality armád a jeho dôstojníckeho zboru i ohrozenia zo strany susedných štátov.

„Bâtir une nouvelle sécurité“ pod ingerenciou Francúzska v strednej a juhovýchodnej Európe parížskou mierovou konferenciou a potom zmluvami jednotlivých krajín s Francúzskom spolu s vytvorením regionálneho spoločenstva – Malej dohody vytváralo bezpečnostný systém po prvej svetovej vojne. Zapojenie Nemecka do systému európskej bezpečnosti na locarnskej konferencii tento systém oslabovalo. V polovici 30. rokov Európa stála pred dilemou, akým spôsobom zabrániť agresii zo strany štátov požadujúcich revidovať systém vytvorený po prvej svetovej vojne. V alternatíve – kolektívna bezpečnosť alebo politika ústupkov agresorovi (appaement) sa presadila druhá možnosť a krajiny strednej a juhovýchodnej Európy sa stali obeťou nacistickej a fašistickej agresie. Toto konštatovanie obsiahnuté v niektorých štúdiách zborníka však už presahuje hlavný časový rámec publikácie *Bâtir une nouvelle sécurité*.

Celkom na koniec treba oceniť zorganizovanie kolokvia na takej reprezentatívnej úrovni, ktoré v závere Catherine Durandinová označila za „impressionant et stimulant“ (povzbudzujúce a stimulujúce). Promptné knižné vydanie zborníka v marci 2001 nasvedčuje o veľmi dobrej pripravenosti jeho zostavovateľov. Publikácia s množstvom faktografického materiálu a analýz obohacuje doterajšie poznanie dejín medzivojnového obdobia z hľadiska vytvárania bezpečnostných záruk pre štáty strednej a juhovýchodnej Európy zo strany Francúzska a príčin krachu tohto systému. Fundovanosťou renomovaných historikov, ktorí odovzdali svoje príspevky z kolokvia v podobe štúdií, vznikla kolektívna práca zasluhujúca pozornosť aj v súčasnosti pri budovaní euroatlantického systému bezpečnosti a pre ďalší výskum a komparácie v stredo európskom priestore.

Michal Štefanský

P E K N Í K, M. a kolektív: *POHLADY NA SLOVENSKÚ POLITIKU. GEOPOLITIKA – SLOVENSKÉ NÁRODNÉ RADY – ČECHOSLOVAKIZMUS*. Bratislava, Veda 2000, 759 s.

Zborník, ktorý vznikol zásluhou Politologického kabinetu SAV, predstavuje výsledok viacročnej výskumnej práce na problematike, ktorej povaha si vyžaduje okrem historického aj špecializovaný prístup z politologického hľadiska. Keďže ide o tri tematicky odlišné okruhy, žiada sa venovať každému osobitnú pozornosť, pretože boli koncipované v rámci samostatných vedeckých projektov. Používatelia publikácie preto zaiste ocenia, že zostavovateľ zaradil pred každú časť podrobné informácie, ktoré osvetľujú celý priebeh a najmä dosiahnuté výsledky pri plnení zamýšľaných cieľov predmetných projektov, vrátane prípravy tohto zborníka, čo sa dokumentuje bibliografickými údajmi o ich uverejnení v podobe monotematických zborníkov a jednotlivých parciálnych štúdií.

Vzhľadom na to, že zborník obsahuje spolu 38 štúdií, iba stručné anotovanie ich obsahu by si vyžadovalo priestor, ktorý prekračuje bežný rozsah recenzie. Prirodzene, základná orientácia obsahového zamerania štúdií sa odráža v ich názvoch. Keďže každá z uverejnených štúdií prináša značný objem faktografie a objasňuje koncepčné súvislosti politicko-mocenských faktorov a pritom predstavuje určitú bilanciu stavu poznania problematiky, ktorou sa zaoberá, treba k nim pristupovať s ohľadom na tieto skutočnosti. Preto sa pokúsime len v primeraných kontúrach poukázať predovšetkým na dve stránky jednotlivých častí zborníka. Pôjde nám o naznačenie, v čom spočíva ich teoretický a poznávací prínos a aké podnety možno z nich exploatovať pre ďalší výskum, aby sa produktívne pokračovalo v historickej analýze pôsobenia štruktúr politického života na Slovensku.

Problematika geopolitiky sa v našej odbornej literatúre doteraz nerozoberala v takom teoretickom koncepte, ktorý by do centra pozornosti postavil v systémovom podaní historicky relevantné geopolitické faktory, ktoré sa viazali na jednotlivé vývinové tendencie najmä v našich moderných dejinách. Treba však konštatovať, že geopolitické aspekty vystupovali v celom rade prác historického charakteru, ale tvorili zväčša len rámec výkladu konkrétnej problematiky príslušnej etapy vývoja Slovenska. Preto treba pozitívne oceniť zaradenie úvodnej informatívnej štúdie A. Orta (*Geopolitika*) o základných geopolitických determináciách vývoja Slovenska a Česko-Slovenska od 19. storočia i súčasnom stave výskumu geopolitiky vo svete.

B. Klein pripravil štúdiu (*Náčrt geopolitického vývoja Slovenska do začiatku 20. storočia*), ktorá má ťažisko vo vymedzení významu územia Slovenska ako geopolitickej entity na pozadí zmien hraníc uhorského štátu do roku 1918. Z tohto aspektu by sa mali výstiž-

nejšie zohľadniť otázky, ako sa v niekdajších politických a vojenských koncepciách premietalo, že toto územie má pre mocenské záujmy štátu špecifickú strategickú polohu, lebo s týmto faktorom sa rátao aj v uskutočňovaní konkrétnych vojenských akcií. Autor síce uvádza, že v máji 1848 si slovenská reprezentácia postavila politický program na základe federalizovania Uhorska podľa etnického princípu a potom ďalšie jej programy požadovali vytvoriť zo Slovenska určitú autonómnou jednotku. Na druhej strane však tu nenachádzame vhodné definovanie podstatnej skutočnosti, čo v uhorskom (resp. maďarskom) politickom myslení znamenalo Horné Uhorsko. Význam odpovede na túto otázku vyplýva predovšetkým z dôvodu, že práve maďarské snahy o udržanie integrity Uhorska odmietali koncepcie a názory, že Uhorsko možno z geopolitického hľadiska vnútorne členiť, lebo netvorí jednoliaty celok.

Skutočnosť, že potreba širšieho pohľadu na uvedenú problematiku je nevyhnutná, potvrdzuje štúdia R. Holeca (*Slovensko v hospodárstve Uhorska – vývojové trendy a problémy*). Na báze hospodárskych záujmov Slovákov v Uhorsku po roku 1848 v duchu zásad ekonomického nacionalizmu poukazuje nielen na ich konkrétnu realizačnú stránku, ale aj na štátnu politiku voči nemaďarským národom, vrátane Slovákov, ktorá smerovala proti tomu, aby hospodárske povznesenie oblastí, kde žilo nemaďarské obyvateľstvo, neposkytovalo zároveň ekonomickú základňu pre ich politickoemancipačné ambície. Z tohto hľadiska jednotný hospodársky priestor mal za úlohu posilňovať aj územno-politickú integritu štátu. Hoci, pravda, z pohľadu maďarskej politiky územie dnešného Slovenska tvorilo iba región, ktorý sa exaktne geograficky a administratívne nevymedzoval, ale pojem „Felvidék“, resp. Horné Uhorsko sa spájal organicky s jeho etnickým profilom, ukazovalo sa čoraz výraznejšie, že pre uhorský štát má svoju osobitnú geopolitickú hodnotu. Jedna jej stránka sa dostávala do popredia predovšetkým v súvislosti s uvedomovaním si etnickej a kultúrnej blízkosti Slovákov s Čechmi. Jej možný strategický dosah nadobúdala presnejšie kontúry na začiatku 20. storočia v rámci politických úvah o determináciách výhládov na budúcnosť Uhorska.

Skutočnosť, že výsledky vojnového konfliktu zmenili zásadným spôsobom geopolitický význam Slovenska, rozoberá M. Pekník (*Názory na riešenie slovenskej otázky z prvej svetovej vojny a počiatky smerovania slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska*). Keďže autor si všima slovenskú otázku vo svetle česko-slovenských odbojových koncepcií, bolo by zaiste prospešné konfrontovať tento pohľad na eventuality začlenenia Slovenska do postulovaného česko-slovenského štátneho útvaru s prijímaním týchto snáh v politických a vojenských kruhoch monarchie. Osobitne to platí o maďarskej politike, keďže si uvedomovala dôsledky zmien, ktoré by nastali v prípade porážky Trojspolku, lebo by sa týkali možných úprav hraníc. Nebolo pochýb, že takáto alternatíva potom vytvorí novú geopolitickú konšteláciu v stredoeurópskom priestore. Práve preto sa žiada aj zo slovenského aspektu poznať postoje tých síl, ktoré si takéto premeny neželali a videli v nich mimoriadne silný negatívny dosah na svoje mocenské postavenie a vplyv na danom teritóriu.

Formovaním nových atribútov geopolitického postavenia Slovenska sa zaoberá M. Hronský (*Vznik Česko-Slovenska. Vojenské obsadzovanie územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*). Sústredil sa na proces reálneho mocenského začlenenia Slovenska do novovzniknutej ČSR so zreteľom na vymedzenie pojmu Slovensko ako historického, geografického a právneho celku, ktorý sa zafixoval do medzinárodnoprávneho dokumentu – Trianonskej mierovej zmluvy s Maďarskom ako integrálna súčasť ČSR. Touto skutočnosťou nadobudlo Slovensko kvalitatívne nové podmienky a určenie v štátnopolitickej organizácii strednej Európy, čo sa premietalo do jeho medzinárodného postavenia najmä v otázke garancie hraníc. Na uvedené súvislosti poukázala B. Ferencúhová (*Slovensko a Malá dohoda z hľadiska geopolitiky*), keď v širších reláciách jestvovania malodohodového zväzku a záujmov Francúzska na stabilite podunajského priestoru osvetlila chápanie pozície Slovenska ako súčasti Československa so zreteľom na domáce hodnotenia i prístup francúzskej politiky.

L. Deák (*Geopolitické postavenie Slovenska medzi dvoma svetovými vojnami*) do centra pozornosti postavil otázku geopolitického významu Slovenska pre česko-slovenský štát v medzivojnovom období. Poukázal na úlohu Slovenska v kalkuláciách susedných štátov oslabiť a napokon dezintegrvať ČSR. Využívali na to situáciu, že zo štátoprávneho hľadiska sa slovenská otázka javila aj navonok ako vážny problém vnútornej stability štátu. Ako vyplýva z hodnotenia M. Fabriciusa (*Postavenie Slovenska v hospodárstve predmníchovského Česko-slovenska*), štátna hospodárska politika sa nedokázala vyrovnáť so špecifickými potrebami Slovenska v jednotlivých oblastiach ekonomiky. Možno konštatovať, že aj tento bazálny národohospodársky rozmer poukazoval na ťažkosti s plnohodnotnou integráciou Slovenska využitím jeho potenciálu v záujme celého štátu.

Možno pokladať za prínos, že sa tu zaradila štúdia A. Krívej (*Zákon na obranu štátu a jeho vojensko-politické zretele*) o geopolitickom význame Slovenska z aspektu vojenskej stratégie ČSR pri koncipovaní predmetného zákona z roku 1936, keď sa už zohľadňovali akútne potreby čeliť hrozbe priamej agresie.

Jedným z vážnych vnútorných faktorov, ktorý zohrával úlohu vo vzťahu k stabilite štátu, bola na Slovensku existencia maďarskej menšiny. Ako rozborom postojov jednotlivých politických smerov dokladá P. Zelenák (*Maďarská menšina v geopolitických reláciách Slovenska*), jej celkové ambície sa totiž priamo týkali postavenia Slovenska v štáte, a tým zasahovali aj do sféry jeho integrity, pretože išlo vlastne o úsilie nielen zmeniť ústavný charakter štátu, ale dokonca v príhodnej konštelácii zahraničných a vnútorných pomerov ohroziť jeho existenciu, čo sa pregnantne ukázalo v rokoch 1938 – 1939.

Ak vezmeme do úvahy, že po vzniku ČSR hranice Slovenska na východe boli len administratívnymi, vzťah k Podkarpatskej Rusi bol poznačený ich vymedzovaním a rozdielnymi predstavami slovenských a podkarpatorských politikov o autonómii týchto krajín, čo prezentuje štúdia A. Dulebu [*Podkarpatská Rus a Slovensko. Geopolitické aspekty vzájomných vzťahov so zreteľom na medzivojnové obdobie (1918 – 1939)*]. Z pozadia vystupovala totiž ich zahraničná orientácia a aj preto existoval medzi nimi zjavný nesúlad názorov na uplatnenie autonómie v rámci ČSR. Autor poukázal, že v radoch podkarpatských politikov jestvovali tri orientácie a každá z nich spájala autonómiu Podkarpatska s inými štátnymi útvarmi (ČSR, Maďarsko, samostatná Ukrajina), čo, prirodzene, nemohlo konvenovať slovenským politickým silám.

Štúdia J. Kissa (*Úlohy a miesto Slovenska v geopolitických predstavách Milana Hodžu v medzivojnovom období*) sa svojím charakterom vyníma, pretože sa zameriava na analýzu predstáv jednej osobnosti – M. Hodžu o geopolitickej funkcii Slovenska v strednej Európe. Hoci ide v tomto prípade o myšlienky, projekty a ciele koncipované jednou osobou, treba brať do úvahy, že M. Hodža, ktorý sa politickým myslením vyhaňoval a verejne prezentoval už od prelomu 19. a 20. storočia, bol v tejto oblasti mimoriadne erudovaná postavou. Mal nielen teoretickú prípravu pre hodnotiace úvahy o usporiadaní strednej Európy, ale aj skúsenosti praktického politika s medzinárodnou reputáciou. Domnievame sa, že táto štúdia dáva podnet, aby sa venovala pozornosť aj iným osobnostiam, ktoré sa zaoberali slovenskou otázkou a ich myšlienky sa týkajú aj jej geopolitických aspektov.

Pohľad na geopolitické faktory, ktoré účinkovali v kontexte strategického rozloženia síl dvoch proti sebe stojacich koalícií osnoval E. Lipták (*Geopolitické postavenie Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny*) na pozadí veľmocenských plánov Nemecka vytvoriť „novú Európu“. Zároveň uviedol, že v tomto období vzniklo o postavení Slovenska toľko úvah, projektov a koncepcií ako nikdy predtým, čo spája aj s pôsobením jednotlivých zložiek domáceho a zahraničného odboja. V odbornej spisbe sú mnohé známe a bolo by zaiste prínosné zhodnotiť ich komparatívnymi metódami aj z hľadiska obsahu geopolitických prvkov. Máme na mysli najmä polohu súvislosti predstáv o vnútornom usporiadaní štátu a kreovaní nových politických štruktúr s deklarovanou nevyhnutnosťou prehodnotiť zahraničnopolitickú orientáciu obnoveného česko-slovenského štátu, ktorá sa zreteľne spájala aj so zámermi zahraničného od-

boja. J. Fabian [*Slovensko v strednej Európe (Slovensko-maďarské vzťahy za druhej svetovej vojny)*] upozorňuje na maďarské vládne kruhy, ktoré sa usilovali aj za vojny oživiť staršie idey o vedúcej úlohe maďarstva v Karpatskej kotline a orientovať politické a diplomatické aktivity smerom k západným antifašistickým mocnostiam na zabezpečenie podmienok pre ich realizáciu, čo sa priamo týkalo revízie výsledkov prvej svetovej vojny. Tieto snahy sa uskutočňovali napriek tomu, že Maďarsko sa v druhej vojne aktívne zúčastňovalo po boku Nemecka a demonštrovalo svoje hegemonistické aspirácie.

J. Štaigl pripravil štúdiu (*Geopolitické a vojskostrategické súvislosti vývoja Slovenska po roku 1945*), v ktorej osvetlil úlohu Slovenska z tohto hľadiska pri formovaní nového usporiadania strednej Európy od konca druhej svetovej vojny do roku 1948. V danom kontexte sa žiada pripomenúť, že by bolo vhodné nadväzne spracovať predmetný problém aj v ďalšom období, keď sa ČSR stala na štyri desaťročia súčasťou sovietskeho bloku.

Záverečná štúdia O. Krejčího (*Geopolitika na prelomu století*) približuje problematiku geopolitickej definície identity strednej Európy podľa F. Palackého a F. Naumanna a prináša aj prehľad najnovších ruských prác o súdobých geopolitických pohľadoch na strednú Európu, ktoré konfrontuje s názormi Z. Brzezinského. Dokumentuje, že odborníci napriek zániku bipolarity vo svetovom politickom systéme venujú pozornosť otázkam, ktoré súvisia s jestvovaním rozličných civilizizačných okruhov a majú, prirodzene, dosah aj na stredo európsky priestor. Ten nemôže byť totiž izolovaný od globálnych procesov, charakterizujúcich aj nové kvality mocenských štruktúr celosvetového významu a vplyvu.

V súvahe o tejto časti publikácie pokladáme za potrebné upozorniť aspoň na dva inšpiratívne momenty, ktoré sa ponúkajú ako výsledok analýzy celého súboru prác. Prvý z nich spočíva v nastolení úlohy systematicky sledovať vývin názorov, odrážajúcich relevantné aspekty geopolitického postavenia a úlohy Slovenska, ktorých pôvod je priamo v slovenskej národnemancipačnej ideológii a politickom myslení už od 19. storočia. Zároveň má ísť o pozornosť, zameranú na názory o geopolitickej situácii Slovenska, ktoré vznikli u iných národov v rámci jestvujúcich štátnych útvarov, kde Slováci žili, a potom i v zahraničí. Pravda, tu treba tiež jasne diferencovať, či išlo o priamych susedov (napríklad konštantné fenomény maďarskej a českej politiky vo vzťahu k Slovákom) alebo o mocnosti, ktoré mali určené svoje konkrétne (dlhodobé či krátkodobé) strategické záujmy aj vo vzťahu k územiu Slovenska.

Druhá časť zborníka pozostáva zo štúdií o Slovenských národných radách, ktoré plnili podľa svojho konkrétneho statusu v jednotlivých obdobiach funkciu ústredných národnoreprezentatívnych orgánov Slovákov. Tieto orgány zohrali v slovenských dejinách nielen priamu faktickú výkonnú úlohu v zlomových obdobiach, ale ich existencia mala aj symbolický význam. Vystupovali totiž ako orgány, ktoré vyjadrujú politickú vôľu a záujmy celého národného subjektu. V podstate išlo o ich dvojjediné poslanie, lebo vnútri slovenskej spoločnosti vystupovali ako najvyšší politický orgán a navonok s poslaním predstaviteľa voči iným národným subjektom a štátnym inštitúciám.

Je prirodzené, že úvodná štúdia J. Hučka (*Prvá Slovenská národná rada*) predstavuje Slovenskú národnú radu z revolúcie 1848 – 1849, ktorá, ako je známe, bola vôbec prvým národnopolitickým orgánom Slovákov. Rozoberá okolnosti a zmysel jej zrodu, ako aj konkrétne úlohy a účinkovanie v zložitých mocensko-politických pomeroch, keď sa slovenská otázka ako osobitný fenomén stala súčasťou snáh o zásadné reformy v ústavnom a politickom systéme habsburskej monarchie. Je dôležité, že autor definoval tie ťažiskové princípy národného programu, od ktorých sa odvíjali konštitutívne atribúty orgánu tohto charakteru. Nemožno opomenúť, že práve názov prvého orgánu, ktorý mal originálnu národnoreprezentatívnu funkciu, aj keď jeho kreovanie sa z objektívnych príčin neuskutočnilo štandardným volebným procesom, založil určitú tradíciu pomenovania vrcholných národných orgánov Slovákov. Bol v tom bezpochyby zreteľný symbolický výraz kontinuity politickoemancipačných úsilí definovať národnú identitu aj v podobe názvu orgánu najvyššej politickej reprezentácie.

Keďže otázka aktuálneho vytvorenia národnej reprezentácie pod názvom Slovenská národná rada sa v praxi objavila až krátko pred prvou svetovou vojnou, má plné opodstatnenie aj štúdia M. Pekníka (*Slovenská politika a pokus o konštituovanie Slovenskej národnej rady v roku 1914*) o osvetlení snáh založiť Slovenskú národnú radu, ktoré sa však dostali do začiatočného štádia až v máji 1914, a preto vinou nasledujúcich hektických udalostí neboli takéto zámeri z pochopiteľných príčin v krátkom termíne uskutočniteľné. Táto myšlienka však nadobudla podmienky na realizáciu v čase, keď sa ukázala potreba a zo strategického hľadiska dokonca nevyhnutnosť vyjadriť národné záujmy v súvislosti s očakávanými zmenami v usporiadaní habsburskej monarchie, resp. celého stredo európskeho priestoru po ukončení vojny. O zmysle a limitoch účinkovania Slovenskej národnej rady na konci roku 1918 a v januári 1919 priniesol M. Hronský [*Vznik a krátka činnosť druhej Slovenskej národnej rady (1918 – 1919)*] zásadné hodnotiace poznatky, ktoré poukazujú na diskrepanciu medzi úmyslami a možnosťami uplatniť jej reálny politický vplyv pri začiatkoch formovania mocenských a politických štruktúr česko-slovenského štátu.

Pozadie a súvislosti založenia Slovenskej národnej rady v decembri 1943 podrobne rozobral J. Jablonický (*Príprava a vznik Slovenskej národnej rady*). Okrem programového zamerania a politickotaktických zreteľov, ktoré zastávali jednotlivé zložky tohto orgánu, autor podrobil kritickému posúdeniu aj rozličné deformácie, ktoré sa v historiografii prejavovali v súvislosti s názormi na spoluprácu predstaviteľov komunistickej a nekomunistickej (občianskej) zložky odboja. Jednotlivé stránky pôsobenia rady počas Slovenského národného povstania, keď verejne vystupovala ako najvyšší orgán zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na povstaleckom území, sú obsahom štúdie P. Šimuniča (*Povstalecká Slovenská národná rada*).

Obdobie, keď Slovenská národná rada vykonávala svoje funkcie na oslobodenom území, spracoval V. Štefánský [*Slovenská národná rada (1945 – 1947)*]. Na jeho výklad nadviazal M. Barnovský (*Politické zmeny v slovenských národných orgánoch od jesene 1947 do mája 1948 a ich súvislosti*) analýzou vrcholiacich politických zápasov o charakter uplatnenia štátnej moci, ktoré sa priamo odrážali na pôde SNR, lebo práve v tomto čase sa rozhodovalo o zásadnej zmene režimu smerom k nastoleniu monopolu komunistickej strany.

Štúdia M. Štefánskeho (*Postavenie SNR v rokoch 1948 – 1967*) sa sústredila na otázku politickej váhy pôsobenia a právomocí SNR od prijatia ústavy roku 1948 do roku 1967, keď došlo k vážnym zmenám v tejto oblasti prijatím ústavy roku 1960. Pre vyznenie tejto práce by bolo vhodné zaradiť aspoň stručnú informatívnu časť o tom, akými legislatívnymi otázkami sa SNR v tomto období zaoberala, čo by výrečnejšie dokumentovalo jej reálny vplyv v ústavnom a politickom systéme štátu aj s ohľadom na asymetrické štátoprávne usporiadanie štátu s jeho zákonodarnými a správnyimi orgánmi (inštitúciami).

Aktivity SNR v dynamických pomeroch roku 1968 sú predmetom štúdie J. Uhera (*Slovenská národná rada v roku 1968*); zameraná je predovšetkým na úlohu, ktorú zohrala pri príprave federatívneho usporiadania ČSSR, čím sa vlastne etablovala aj v reálnych pomeroch ako národnopolitický orgán. Žiaľ, séria štúdií nepokrýva obdobie od roku 1969 do júna 1992, ktoré vzhľadom na politický vývin v Česko-Slovensku by bolo vzhľadom na kontinuitu zaujímavé poznať aspoň v základných rámcoch. Štúdia O. Červeného a N. Kmeťa [*SNR a jej snahy o riešenie štátoprávných otázok (jún 1992 – január 1993)*] zaznamenáva potom až vyvrcholenie politických rokovaní s českou reprezentáciou a federálnymi orgánmi, po ktorých sa napokon dospelo k vytvoreniu samostatnej Slovenskej republiky.

Otázky, ktoré súvisia s konštituovaním slovenských národnopolitických reprezentácií sa podľa našej mienky majú v budúcnosti spracovávať na širšom kontextuálnom základe súdobých foriem a štruktúr politickej organizácie. Zvýrazní sa tak aj v prípade národných rád (existovali aj v zahraničí) nielen napĺňanie ich primárnych funkcií v špecifických podmienkach, ale vytvorí tiež potrebný metodický model na porovnávací štúdium všetkých relevantných as-

pektov ich pôsobenia. Pritom treba brať zreteľ nielen na konkrétny rámec ústavného a právneho poriadku, ale aj na predstavy, námety a názory, ako sa v jednotlivých etapách politicko-emancipačného vývinu formulovalo uvedomenie si potrieb reprezentovať, riadiť a koordinovať záujmy národného spoločenstva. Je to dôležité najmä preto, že toto spoločenstvo pritom nemuselo vždy vystupovať formálne ako samostatný subjekt podľa platných právnych noriem, ale jeho sebarealizácia bola výsostne politickým fenoménom. Treba ešte dodať, že jestvovanie národnej reprezentácie v každom prípade odrážalo skutočnosť, že národ objektívne vystupuje ako politický subjekt, aj keď nedisponuje komplexnými, stabilnými a hierarchicky usporiadanými organizačnými štruktúrami v politickej oblasti, ale jeho základné konštitutívne atribúty sú evidentné, čo dokumentuje najmä prostredníctvom mimopolitickej sféry, ktorej jednotlivé segmenty plnia v širšom zmysle slova špecifickú politickú funkciu.

Dvanásť štúdií tretej časti zborníka vypovedá, že o takej zložitej otázke, ako je ideológia a politická prax čechoslovakizmu bolo potrebné sa zaoberať na takejto úrovni a bez predsudkov analyzovať osobitosti pohľadu na uvedený fenomén v jednotlivých etapách česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov. Pokladáme za produktívne, že k tejto problematike sú štúdie slovenských a českých autorov v paritnom pomere, čo umožňuje primeranejšie vniknutie do podstatných a určujúcich stránok celej genézy koncepcie jednotného československého národa, pretože vnímanie tejto koncepcie, ako aj vzájomného pomeru bolo na oboch stranách určované rozličnými prioritami národnej sebarealizácie.

Úvodná štúdia F. Koláča [*Sedm tezí ke vzniku a vývoji ideje jednotného československého národa (do prvné světové války)*] podáva orientačný rámec východísk ku formovaniu teórie československej jednoty od čias národného obrodzenia. J. Hučko (*Česko-slovenské vztáhy v období slovenského národného obrodzenia*) predkladá na pozadí slovensko-českých vzťahov od konca 18. do polovice 19. storočia obraz o hlavných črtách vyzrievania myšlienky slovenskej národnej svojbytnosti a českých postojoch k tomuto procesu. Z. Urban (*K česko-slovenským sblížovacím snahám v druhé polovině 19. století*) vo svojej štúdií pripomína, že prvé projekty na užšie štátne spojenie českých krajín so Slovenskom v rámci monarchie sa zrodili už v revolúcii 1848 – 1849, avšak proces ďalšieho vývoja, keď sa prejavila rozdielnosť českého a slovenského poňatia národnej individuality aj v štátoprávnom premietnutí so zreteľom na dualizmus Rakúsko-Uhorska, neposkytoval vhodný priaznivý rámec pre bližšiu súčinnosť českých a slovenských politickoemancipačných úsilí. Slovenskou otázkou sa totiž česká politika začala zaoberať až na začiatku 20. storočia. Vzájomné vzťahy a konkrétne podoby praktickej spolupráce boli však negatívne poznamenané oživením názorov na českej strane o jednotnom československom národe a jednotnom spisovnom jazyku.

Akcelerácia slovensko-českých stykov od prelomu 19. a 20. storočia znamenala, ako vyplýva zo štúdie M. Pekníka (*Cesty čechoslovakizmu pred prvou svetovou vojnou*), že sa výrazne naplnili obsahom politickej spolupráce až krátko pred vypuknutím vojny, keďže dovtedy ani jedna česká politická strana programovo nesmerovala ku zámerom oficiálne spolupracovať so slovenskými politickými kruhmi. Zmena nastala až v situácii, keď sa čoraz jasnejšie črtali eventuality vzniku vojnového konfliktu, ktorý by, ako to ukázali predchádzajúce prípady, aktualizoval v monarchii úvahy o potrebe vnútorného usporiadania ríše so štátoprávnymi dôsledkami. Problémy, ktoré sa v politickoprogramovej rovine česko-slovenského odboja vyvinuli v súvislosti s kreovaním novej štátnej idey, keďže bolo z principiálnych dôvodov potrebné zohľadniť začlenenie Slovenska do postulovaného štátoprávneho zlúčenia českých krajín a Slovenska, rozobral J. Galandauer (*Přeměna českého „čechoslovakismu“ v období Velké války*). Na príkladoch terminologického vyjadrenia uvedenej problematiky v rovine jedného národnopolitického celku osvetlil, že k otázke Slovenska česká politika nepristupovala ako k inému národnému subjektu, ale chápala ju ako jazykový problém, čo znamenalo, že akceptovala a vyjadrovala ideu jednotného národa s dvoma spisovnými jazykmi. Na rozbor čechoslovakizmu ako štátotvorného činiteľa nadviazal M. Hronský [*Čechoslovakismus – za a proti (1914*

– 1918)] osvetlením slovenského vnímania programu česko-slovenského odboja, keď sa z relevantných aspektov brali do úvahy reálne možnosti presadiť česko-slovenský štát využitím taktického variantu politického čechoslovakizmu, avšak uplatnenie tejto ideológie v novom štáte už nemohlo plniť konštruktívnu funkciu.

Takisto paralelne sa problematika čechoslovakizmu nastoľuje v období medzivojnovej ČSR. I. Šedivý („*Idea státu československého“ a otázky čechoslovakismu*) poukázal na rozpornosť v chápaní a výklade pojmu „československý národ“ v českom a slovenskom prostredí, pričom uvádza, že čechoslovakisticky orientovaní vodcovia sa najmä na Slovensku dostávali čoraz viac do izolácie. N. Krajčovičová (*Pôsobenie čechoslovakizmu v politickej praxi v prvých rokoch po vzniku ČSR*) sa zamerala na uplatňovanie čechoslovakistickej koncepcie v období, keď sa zavádzali do praxe ústavné princípy nového štátu a vyjasňovali postoje jednotlivých politických zoskupení k aplikácii nosných štátotvorných ideí do života. Dospela k záveru, že politická prax nepotvrdila životaschopnosť a oprávnenosť čechoslovenskej národnej jednoty, ktorá sa tak stala len fikciou. A. Bartlová (*Samostatnosť slovenského národa v protiklade s ideou jednotného politického národa československého*) podčiarkla skutočnosť, že už pri rozhodnutiach o charaktere budúceho československého štátu na konci vojny nebola zastúpená slovenská reprezentácia a česko-slovenské vzťahy zostali v medzivojnovom Československu nevyriešeným problémom. Aj keď sa postupne emancipácia slovenskej spoločnosti v demokratických podmienkach nesporne zvýšila, záujmy na štátoprávnych úpravách postavenia Slovákov v dôsledku oficiálneho uznávania idey jednotného československého národa nemohli nájsť priaznivú odozvu. R. Kvaček (*Česká společnost a Slovensko ve 30. letech. České českoslovenství*) na základe konštant českej štátnej politiky, ktoré sa premietli do základov česko-slovenskej štátnosti, dokladá, že vzťah českej spoločnosti k Slovákom bol v zásade určený nedostatočným poznaním realít slovenského spoločenského pohybu a z toho vyplývajúcich neadekvátnych metód posudzovania slovenských politickoemancipačných koncepcií vyjadrujúcich autonomistické princípy v usporiadaní štátu.

O reziduách čechoslovakizmu v zahraničnom odboji, ktoré sa začali výraznejšie presadzovať v súvislosti s prípravami na obnovenie ČSR po vojne, píše J. Gebhart (*Český pohled na čechoslovakismus ve druhém odboji*), pričom tieto názory nadobudli vyhrotenejší charakter najmä v kontexte s rozpormi medzi českou a slovenskou politickou emigráciou o potrebe nového definovania vzájomného vzťahu Čechov a Slovákov v obnovenom štáte.

Obsiahla štúdia J. Korčeka (*Čechoslovakismus a lůdáci 1939 – 1945*) sa vyznačuje podrobnou analýzou postojov ľudákov k čechoslovakisticky orientovaným politikom a všetkým snahám o obnovenie česko-slovenskej štátnosti v domácom odboji i v emigrácii. Zaoberá sa širokou škálou názorových prúdov na vzájomný vzťah oboch národov v budúcnosti a vyvodzuje základný záver, že čechoslovakizmus a ľudáctvo pôsobili cez vojnu v interakcii ako antagonisticke ideologicko-politické sústavy. Konštatuje tiež, že po vojne centrálna moc tlačila asymetrický model štátoprávneho postavenia slovenských národných orgánov ku komunistickému typu unitarizmu, a nie k federalistickým víziám slovenskej povstaleckej reprezentácie.

Nastolené aspekty ideológie a praxe čechoslovakizmu mali, pravda, aj svoje ďalšie vývinové peripetie. V modifikovaných prejavoch pretrvávali od povojnových pomerov až do rozdelenia ČSFR. Je zaiste hodné zreteľa, aby sa do adekvátneho vedeckého projektu dostalo aj pokračovanie v analýze fenoménu, pre ktorý sa zaužívalo pomenovanie čechoslovakizmus, čo nesporne prispieje k detailnejšiemu poznaniu oficiálnou politikou aj navonok neprezentovaných momentov politicko-spoločenského a ekonomicko-sociálneho vývoja celého česko-slovenského štátu v druhej polovici minulého storočia.

Publikácia sústreďuje nielen mimoriadnu sumu poznatkov, ale jej prínos treba vidieť aj v tom, že poskytuje podnety pre ďalšie bádanie v oblasti historickej vedy, politológie, dejín medzinárodných vzťahov a diplomacie, dejín ideológií a politického myslenia, vojenských dejín i prognostiky. Z tohto aspektu sa javí ako praktická výhoda, že do jedného zväzku sa dostali

práve tematické okruhy, ktoré napriek svojej jedinečnosti si navzájom konvenujú viacerými fundamentálnymi atribútmi, od čoho sa napokon odvíja aj neprehliadnuteľná konzistentnosť obsahovej štruktúry zborníka ako celku.

Šírka záberu zborníka do problematiky, ktorá sa premieta najmä v moderných dejinách, je určitým symptómom dosiahnutých výsledkov našej historiografie. Vo vedeckom bádani došlo totiž za ostatné desaťročie k výraznému kvalitatívnemu posunu, ktorý sa vyznačuje chápaním pojmov a procesov bez determinovania mimovedeckými, predovšetkým ideologickými, limitmi, ktoré viedli, ako je známe, ku schematickému a odborne nekorektnému zjednodušovaniu interpretačnej stránky výsledkov bádania. Za cenné a prínosné teoretické a metodologické prvky možno z tohto hľadiska označiť tie, ktoré vedú vo výklade k precíznejšiemu odlíšeniu predstáv, zámerov a reflexií od postupov a činov v praktickej politike, pretože je známe, že nedostatočné osvetlenie ich funkčných stránok spôsobuje dokonca elementárne narušenie pochopenia pragmatického dosahu kauzálnych väzieb.

Domnievame sa, že jednotlivé časti zborníka sú nesporne dobrým heuristickým východiskom k cieľenej príprave ucelených syntetizujúcich monografií, ktoré by boli, prirodzene, koncipované po metodologickej stránke na základe jednotiacej osnovy, aby sa dali sledovať línie vývinu jednotlivých komponentov problematiky v kontinuite, a tak sa zvýraznili zmeny, ktorými procesuálne prechádzali. Žiada si to však spracovanie príslušnej tematiky vo všetkých obdobiach, čo sme pripomenuli v komentároch k jednotlivým častiam zborníka.

Vzhľadom na charakter zborníka je príhodné neformálne oceniť, že mnohé myšlienky, ktoré obsahuje, evokujú k sústredenejším úvahám a bádateľským zámerom dotvárať škálu poznania globálnych i čiastkových otázok predovšetkým v kontinuálnom sledovaní procesov a javov, v ktorých sa na určitých historických priesečníkoch prelínali vplyvy vnútorných a vonkajších faktorov a ich výslednica otvárala ďalšie problémy, ktoré sú ešte teraz nepokrytým výskumným poľom.

Záverom je potrebné zdôrazniť, že publikácia sa neprihovára len k odborníkom, ktorí sa špecializujú na pertraktovanú problematiku. Na zreteli by ju mal mať okruh bádateľov z oblasti spoločenských vied, ktorých profesionálna orientácia si vyžaduje sledovať genézu procesov v slovenských dejinách v širších časových horizontoch a v meniacich sa podmienkach strategických konštelácií mocensko-politických faktorov.

Milan Podrimavský

ANOTÁCIE GLOSÝ

URBAN, J.: *KRESČAK*. Praha, Ladislav Horáček – Paseka, 2000, 86 s.

Vydavateľstvo Paseka prinieslo na knižný trh už viacero publikácií venovaných vojenským dejinám. Obzvlášť zaujímavou je edícia *Bojišťa českých dějin*. Ide o sériu monografií, opisujúcich jednotlivé významné bitky, ktoré sa buď odohrali priamo na území Čiech a Moravy, alebo významne súviseli s dejinami našich západných susedov.

Vydavateľstvo Paseka zvolilo pre túto edíciu grafickú úpravu nápadne pripomínajúcu publikácie renomovaného vydavateľstva Military Osprey z Veľkej Británie. Pozitívnym prvkom českého vydavateľstva je, že v spomínanej edícii neprináša preklady originálov Military Osprey, ale pôvodné české diela.

Kniha J. Urbana v prvých kapitolách objasňuje príčiny dlhotrvajúceho konfliktu medzi stredovekým Francúzskom a Anglickom, ktoré majú korene v zložitých dynastických a lénnych vzťahoch, typických pre obdobie stredoveku. Prepletenec týchto okolností bol jednou z príčin, prečo sa anglický kráľ Eduard III. hlásil o nárok na francúzsky trón, uvoľnený vymretím priamej vetvy francúzskej kapetovskej dynastie. Skutočné príčiny Eduardovho nástupníckeho nároku však spočívali v hospodárskom stretávaní oboch krajín vo Flámsku. Potom, ako si Francúzi tesnejšie pripútali túto oblasť, začali zákonite trpieť anglické hospodárske záujmy. Keď boli na popud Paríža z krajiny vypovedaní Angličania, vyvolalo to odvetu anglického panovníka.

Mohlo by sa zdať, že spor sa vôbec netýkal českých krajín. J. Urban v jednej z úvodných kapitol neopomenul ani charakteristiku francúzskeho spojeneckého systému, v ktorom na poprednom mieste stál český kráľ Ján Luxemburský. Angažovaním Jána Luxemburského a jeho rytierskeho kontingentu

v tomto konflikte sa bitka pri Kresčaku stala medznikom aj pre české dejiny.

Autor stručne opisuje vývoj politických i vojenských udalostí od vypuknutia konfliktu cez vyodenie vojsk Eduarda III. vo Francúzsku. Keď Eduard videl nepripravenosť francúzskej obrany, plieniac, postupoval na Paríž. Postup, pochopiteľne, anglické vojsko vyčerpal, navyše francúzske vojsko s českými posilami sa mu postupne začalo stavať do cesty. Bolo jasné, že musí dôjsť k rozhodujúcej bitke. Anglický panovník preto ustupoval do Pikardie, kde chcel zviešť bitku. Nemal veľmi na výber. Jeho sily slabli a hrozilo, že sa dostane do terénu, kde sa nebude môcť vyrovnat' francúzskej ťažkej jazde.

Kapitola nazvaná *Prípravy na bitku* čitateľov informuje o zložení oboch vojsk. Kým jadro francúzskeho vojska tvorili oddiely ťažkej jazdy a najatí janovskí strelci z kuší, jadro Eduardovho vojska tvoril niekoľkotisícový zbor lukostrelcov, doplnený rytiermi. Autor nezabúda ani na charakteristiku terénu bojiska pri dedine Kresčak a ako ho Eduard v príprave na obrannú bitku využil. Proti disciplinovaným anglickým jednotkám sa približovali Francúzi v chaose a zmätku. Bolo to spôsobené nedisciplinovanosťou, nekoordinovanosťou pyšných francúzskych feudálov, odmietajúcich poslúchať kohokoľvek iného a stavajúcich na svojej stavovskej hrdosti.

V úsilí zachovať objektívny prístup, autor v kapitole *Priebeh boja* spomína rôzne interpretácie začiatku bitky, ako ich podávali kronikári. Podľa Froissarta dostal predvoj francúzskych vojsk rozkaz od kráľa Filipa VI., aby zastavil postup a počkal na jednotky ďalšieho sledu. Druhý sled však zastavenie považoval za zbabelosť a začal pred sebou tlačiť na Angličanov vlastné jednotky. Vznikol tak zmätok a vtedy údajne francúzsky panovník stratil hlavu a dal rozkaz na útok. Druhý ver-

zia sa opiera o Jana Le Bela a konštatuje, že už v prvom slede zoradení rytieri odmietli zastaviť, neovládli svoju bojaktivnosť a začali nekoordinovane útočiť.

Skutočnosťou zostáva, že francúzske jednotky neboli na začiatku bitky zhromaždené do jedného celku, ale prichádzali na bojisko postupne a útočili za pochodu. Autor približuje začiatok bitky pokusom janovských strelcov z kuší ohroziť anglické šíky, zdrvujujúcu odpoveď anglických lukostrelcov, zmätok v čelných oddieloch francúzskeho vojska vyvolaný Angličanmi i zozadu sa derúcimi francúzskymi rytiermi. Opisovaný chaos znemožnil francúzskym ťažkoodencom akýkoľvek pokus o obchvat a všetky útoky smerovali stredom poľa, pričom ich decimovali šípy protivníka.

Pomerne dost priestoru venuje autor účasti Jána Luxemburského a jeho syna Karola v tejto bitke. Autor polemizuje s doteraz tradovanými názormi, že slepý kráľ bol v niektorej z prvých útočných vln. Naopak, čitateľovi predkladá argumenty svedčiace o tom, že Ján podnikol svoj slávny útok až v samom závere bitky. Tiež vysvetľuje jeho motiváciu k takémuto činu. Výsledkom nebolo nič iné, len okázalá samovražda hendikepovaného človeka, ktorý už mal poistené následníctvo. Navyše sa takáto smrť zhodovala so vtedajšou predstavou o tom, ako majú umierať veľkí panovníci.

Hoci neexistuje žiadny svedok tohto nájazdu, autor čitateľovi približuje výsledky skúmania telesných pozostatkov Jána Luxemburského. Výskumy antropológov a lekárov jasne poukazujú na spôsob, akým Ján zahynul. Z obsahu sa čitateľ dozvie, k akému záveru sa autor prikláňa.

Nasledujúca kapitola nazvaná *Bilancovanie* sa venuje výsledkom bitky, problematike stanovenia počtov zúčastnených a padlých bojovníkov z anglickej i francúzskej strany, pričom autor kriticky poukazuje na výpovednú hodnotu stredovekých prameňov. Po informáciách o počtoch je čitateľ zoznamovaný so spôsobmi boja a výzbrojou typickou pre francúzsku i anglickú armádu. Predposledná kapitola je zaujímavým stručným exkurzom do putovania telesných pozostatkov českého pa-

novníka, ktorý zahynul pri Kresčaku a posledná kapitola sa venuje stručnému prehľadu udalostí storočnej vojny po tragickej bitke.

Publikáciu okrem čiernobielych reprodukcii doplnia 8 mápiet a 8 strán farebných príloh. Ku kladom publikácie je možné pripočítať aj pomerne bohatý výber použitej literatúry.

J. Šimko

KLUČINA, P.: *TRICETILETÁ VÁLKA*.

Praha, Ladislav Horáček – Paseka 2000, 413 s.

V tomto roku sa na pulty slovenských kníhkupectiev dostala zaujímavá publikácia, venovaná tridsaťročnej vojne. Už v predslove autor upozorňuje čitateľa, že nepôjde o vyčerpávajúcu encyklopédiu, ani o podrobné chronologické dejiny tohto konfliktu. Naopak, účelom knihy je predostrieť súbor dobových vyobrazení, ilustrujúcich život na začiatku 17. storočia. Tomu zodpovedá aj zvolená štruktúra. Väčšia časť obsahu je venovaná obrázkom, reprodukciami dobových rytín, letákov a podobne, a to na úkor textovej časti, ktorá je krátka a stručná. Prevažná časť vyobrazení je komentovaná.

V úvode sa čitateľ v krátkosti dozvie o charaktere vojny, jej príčinách i mechanizmoch, ktoré ju spustili. Stručne je opísaná každá z fáz – česká vojna, vojna falcká, dánska, švédska a francúzska fáza. Len okrajovo je spomenuté protihabsburské povstanie sedmohradského kniežaťa Gabriela Bethlena a s menom Juraja I. Rákociho sa ani nestretieme.

Prvá kapitola je nazvaná *Armády*. Tu sa čitateľ všeobecne oboznámi s charakterom vtedajších armád, druhmi vojsk, systémom dopĺňovania. Druhá a tretia kapitola sa zameriavajú na charakteristiku veliteľského zboru a vojenskú hudbu.

Nasledujúca štvrtá kapitola je venovaná pechote. Vo vyobrazeniach sa nachádzajú ukážky výzbroje a výstroje pikanierov, muškietierov i rondaširov. V detailoch sú zobrazené niektoré výstrojné súčiastky vtedajšej pechoty – napríklad rôzne druhy kordových závesníkov, prachovnice, bandaliere. Samozrejme, nechýbajú vyobrazenia základných úkonov

pikanierov ani mušketerierov pri narábaní so zbraňou.

Obsiahlejšia je kapitola o jazdectve 30-ročnej vojny. V obrázkovej časti sú zdokumentovaní dragúni, ľahká jazda, jazdní arkebuzieri i vtedajšia elita jazdectva a armád vôbec – kyrysníci. Textová časť informuje o organizácii jazdectva a spôsobe boja.

Ďalšia kapitola sa zaoberá delostrelectvom.

Zaujímavá je kapitola o poľných opevneniach a pevnostiach. Čitateľ je z textu i obrázkov informovaný o účele i podobe opevnení, o ich výstavbe a o spôsoboch obrany a útoku na pevnosti. Kapitola rovnako prináša obrázky sapérov a rôzneho sapérskeho náradia.

Z kapitoly *Vojsko na pochodu a v poľných ležených* sa čitateľ dozvedá o spôsoboch presunu vtedajších armád, zabezpečení a organizácie transportu ľudí a materiálu. Bocom nezostáva ani opis bežného života vo vojenskom tábore. Obrazová časť informuje o podobe táborov, v texte nechýbajú dobové výpovede o problémoch zabezpečenia disciplíny a poriadku, ako aj otázky vtedajšej logistiky.

Kratučká kapitola o námorníctve charakterizuje dobové loďstvo, typy lodí i druhy lodnej výzbroje, zloženie posádok.

Tridsaťročná vojna okrem bitiek, porážok a víťazstiev so sebou priniesla aj útrapy. Krajínami sa valili drancujúce armády, tlupy marodérov, ktoré zbedačovali obyvateľstvo. Ani tejto roviny sa publikácia nevyhýba. Nájdeme tu opisy hrôz vojny, lúpeží, zbíjania, popráv a vyčínania soldatesky.

Nasledujúce kapitoly sú venované priblíženiu života v meste, na dedine i vyobrazeniu vtedajšej šľachty. Bohatý obrazový materiál ilustruje vzhľad miest, vidieckych usadlostí, život ľudí na začiatku 17. storočia i odevy mešťanov, šľachty, žobrákov.

Posledná kapitola je venovaná portrétom osobností známych z obdobia tridsaťročnej vojny. Nechýbajú cisár Matej I., Ferdinand II., Gabriel Bethlen, Ernest von Mansfeld, Albrecht z Valdštejna, švédsky kráľ Gustáv II. Adolf, kráľovná Kristína, kardinál Richelieu, švédsky kancelár Axel Oxenstierna.

Publikáciu uzatvára orientačná chronológia vojnových udalostí počnúc dobytím Plzne

Mansfeldovými oddielmi 21. novembra 1618 a končiac podpísaním Vestfálskeho mieru 24. októbra 1648.

Ako už bolo spomenuté, publikáciu tvorí predovšetkým bohatý ilustračný materiál. Celkový dojem trochu narúšajú, svojou nedokonalou grafickou stránkou, reprodukcie rytín zrejme prevzaté z internetu. Na záver je možné skonštatovať, že kniha P. Klučinu vhodným spôsobom dopĺňa už vydané publikácie venované tridsaťročnej vojne (ENGLUND, P.: *Nepokojná léta*. Praha 2000, UHLÍŘ, D.: *Černý den na Bílé Hoře*. Brno 1998), čím rozširuje možnosť českého a slovenského čitateľa dotvoriť si obraz o významnom konflikte európskych dejín.

J. Šimko

HAVEL, P. – ROMAŇÁK, A.: MARŠÁL RADECKÝ – VOJEVŮDCE PĚTI CÍSAŘŮ. Praha – Litomyšl, Paseka 2000, 370 s.

Rakúska pošta vydala 1. decembra 1935 sériu šiestich známok s portrétmi najslávnejších vojvodcov niekdajšej habsburskej, t. j. rakúskej a rakúsko-uhorskej armády. Nesmeli medzi nimi chýbať také osobnosti, ako hrdina z protitureckých bojov a z vojny o španielske dedičstvo, generalissimus princ Eugen Savojský, hrdina zo sedemročnej vojny generalissimus Gideon von Laudon, reformátor cisárskej armády a prvý víťaz nad Napoleonom, generalissimus arcivojvoda Karol, morský vlk, admirál Wilhelm von Tegetthoff a vojak s diktátorskými sklonmi, poľný maršal Conrad von Hötendorf. Tým šiestym (v chronologickom poradí však štvrtým), ktorému sa tejto pocty dostalo, bol rodák z českej Radče, poľný maršal von Radetzky.

Ján Jozef Václav Radecký patrí medzi výraznejšie vojenské osobnosti rakúskej monarchie a bezpochyby ho možno zaradiť aj medzi najväčších vojvodcov prvej polovice 19. storočia. Činorodý, vynachádzavý a húževnatý, ostro vystupujúci voči povrchnosti, strnulosti a dogmatizmu. Takto možno v krátkosti zhrnúť jeho vojenské vlastnosti. Bol veľ-

mi nadaný a inteligentný „vojenský manažér“, človek premýšľavý a prezieravý, bystký pozorovateľ politického diania. Ako bojovník proti Napoleonovej mocenskej rozpinavosti, potom ako bojovník proti talianskemu národnému hnutiu sa stal osobnosťou, zaradenou nielen do rámca dejín Talianska, ktorého zjednoteniu bránil, ale i dejín Rakúska, o ktorého súdržnosť a suverenity bojoval.

Pracovníci Historického Ústavu Armády Českej republiky, historici Petr Havel a Andrej Romaňák, sa podujali na neľahkú úlohu, keďže problematika na tému Radecký je veľmi frekventovaná a vyšlo k nej nemalé množstvo čitateľsky a odborne zaujímavých titulov. Ich autori sa najčastejšie zameriavali na opis jeho života, vojnových príbehov a následne vojenského umenia, ktoré výrazne obohatil. Vrcholným činom jeho kariéry bola bezosporu obrana Lombardska a Benátska pred talianskym risorgimentom v rokoch 1848 až 1849 a tomuto obdobiu venovali i najväčšiu pozornosť. Trochu v pozadí však zostával záujem o pôsobenie rakúskeho maršala vo funkcii šéfa generálneho štábu rakúskej armády v rokoch 1809 – 1813 a následne spojeneckých armád v rokoch 1813 – 1815. Toto obdobie sa viac-menej pripomínalo iba suchým konštatovaním o významnom podiele Radeckého na porážke Napoleona. Aspoň čiastočne zaplniť túto existujúcu, dosť podstatnú medzeru, sa pokúšajú práve spomínaní autori. Prečo len sčasti, je pochopiteľné. Analýza takejto širokej škály vojenskej problematiky, od špeciálne vojenských záležitostí až po politické otázky, by si totiž vyžadovala podstatne väčší priestor. Aj preto autori vopred upozorňujú, že sa vyhnú špeciálne vojenským problémom, a svoju pozornosť upriamia predovšetkým na otázky vojensko-politické.

Ale hneď v úvode treba poukázať na niektoré problematické skutočnosti. Kniha vyšla v nádhernej väzbe a v kvalitnej tlači, horšie to už je s jej obsahovou časťou. Takmer polovicu publikácie tvoria rôzne dobové čiernobiele kresby, ilustrácie z kníh, letákov a kroník, rôzne kópie listín, vyhlášok a záznamov, ktoré sa či už priamo, alebo nepriamo viažu

k osobe Radeckého. Sú to všetko nepochybne zaujímavé materiály, a ťažisko ich zámerov sa tým však výrazne oslabilo, čo najlepšie odzrkadľujú samotné kapitoly, ktoré pôsobia nevyvážené, sú až priveľmi stručné a v niektorých sa objavili gramatické, ba i faktografické nedostatky. Čo sa týka názvu publikácie, ostáva len dúfať, že je symbolický, pretože pôsobí skôr ako výstižne, zavádzajúco.

Kniha je rozčlenená do troch tematických okruhov. Prvý je najrozsiahlejší a chronologicky sa sústreďuje na život Radeckého ako vojaka. Má spolu 20 kapitol, no vzhľadom na preťaženie rôznymi prílohami autorom skutočne nezostával priestor na prezentovanie vlastných argumentov a postrehov. Svoje tu zohrala možno obava z očakávaného prínosu publikácie. V prvej časti sa tak postupne dozvedáme najprv o vojenských začiatkoch Radeckého a v krátkosti sú priblížené i jeho prvé bojové skúsenosti z vojny s Turkami. Už tu Radecký preukázal značnú dávku odvahy, ale i rozvahy, všetko vlastnosti, ktorými sa neskôr ako známy generál vyznačoval.

Jeho kariéra prudko stúpila v protifrancúzskych, no najmä protinapoleonských vojnách. Najprv ako veliteľ jazdeckého regimentu a potom i jazdeckej brigády dosahoval veľké úspechy svojimi výcvikovými metódami. Jeho jednotky patrili za vzor iným útvarom kavalérie. Postupne sa aj čoraz viac zapájal do pokusov o reformu rakúskej armády s cieľom zvýšiť jej bojaschopnosť.

Rýchly vojenský postup vyvrcholil po bitke pri Wagram vymenovaním za náčelníka generálneho štábu rakúskych a neskôr i spojeneckých vojsk. V týchto funkciách sa výrazne spolupodieľal na páde bonapartistického Francúzska. Tu jasne dokázal svoje organizátorské schopnosti, koncepčný prístup, cieľavedomosť, zvládnutie štábnej práce, a v neposlednom rade aj veľký cit pre usmerňovanie udalostí. Autori sa tu však nenechali strhnúť svojimi sympatiami k maršalovi. Aj keď bezvýhradne uznávajú zásluhy Radeckého v lipskej a francúzskej kampani, triezvo dodávajú, že nebyť obrovskej početnej prevahy, ktorú spojenci mali, Napoleon by bol sotva porazený.

Najväčší priester v prvej časti knihy však autori venujú poslednému Radeckého ťaženiu, ktoré vynieslo českému rodákovi najväčšiu slávu. Nekompromisný postup voči talianskej národnej revolúcii, sprevádzaný majstrovsky vedenými bitkami, znamenali jeho skutočný triumf. Goita, Pastrengo, Santa Lucia, Curtatone, no predovšetkým Custoza, Volta a Novara z neho urobili žijúcu legendu. Autori poznamenávajú, že Radeckého úspech spočíval okrem iného v tom, že sa podstatne zaslúžil o zvýšenie kvality armády, ako i dôstojníckeho zboru. Zároveň dodávajú, že sa tak zavŕšilo celoživotné úsilie poľného maršala, zasvätené budovaniu schopnej a rakúskeho trónu oddanej armády. Záverečné kapitoly úvodnej časti knihy pojednávajú o výslužbe, smrti i vojenskej rozlúčke s Radeckým. Tá bola vskutku ojedinelá, keď smútočný sprievod viedol sám cisár František Jozef I. Ani on vtedy nemohol tušiť, že so starým maršalom sa pochováva i sláva rakúskej armády.

Obsahovo najprínosnejší je druhý tematický okruh, a to o Radeckého myšlienkovom svete. Tvorí ho spolu 9 kapitol a autori do nich zakomponovali viac-menej stručné Radeckého názory na vojnu, mier, ústavu, spoluprácu medzi štátmi, európsky spolok či domobranu. Tie sú jasným dôkazom maršalovho progresívneho myslenia.

Zaujímavou pasážou sú Radeckého úvahy o vojenskom umení, ktoré chápal ako vedu o obrane štátu, budovaní brannej moci a príprave armády na vojnovú činnosť. Varoval pred ustrnutím vojenstva na mŕtvom bode a zdôrazňoval potrebu neprestajného pokroku. Väčšiu pozornosť autori venujú Radeckého pohľadom na celkové geopolitické postavenie Rakúska vo vtedajšej vojensko-politickej konštelácii Európy. V súvislosti s tým poukázal na veľmi exponované postavenie Rakúska v stredoeurópskom regióne a tu videl i hlavnú príčinu, prečo sa monarchia v budúcnosti nebude môcť vyhnúť vojne. Postrehol i ten fakt, že Európa v dôsledku nerovnomerného vývoja, rozdielnej kultúrnej úrovne národov a štátov, vnútorného spoločenského usporiadania a úplne protikladných záujmov, smeruje skôr k vojne než mieru. Nepochybne pozoruhodné sú Radeckého postrehy v súvislosti

s účasťou ľudu na správe štátu, v čom videl možnosť znižovania stavu armád, a tým i zmiernovania vojenského napätia. Značne predbehli svoju dobu úvahy o spolku európskych štátov či prechodu od stálej armády k domobrane. Celkovo výstavba a organizácia armády nového typu, schopná upevniť vnútorný mier, je u Radeckého asi najnadčasovejšou a najzaujímavejšou víziou vôbec. Len škoda, že autorom nezostalo viac priestoru na jej rozvinutie. V krátkosti sa zastavili aj pri nacionalizme, fenoméne 19. storočia, ktorý Radeckého veľmi znepokojoval a pred ktorým vystríhal.

Záverečnou časťou publikácie sú spomienky na tohto obľúbeného maršala, akýsi jeho posmrtný život. Ten najjasnejšie sprítomňujú múzeá a sochy v Lubľane, Prahe, Viedni či Innsbrucku, no najkrajšou pripomienkou tohto entuziazmom prekypujúceho cisárskeho vojaka je „Radeckého pochod“ od Johanna Straussa staršieho. Partitúra tohto rezkeho vojenského pochodu je umiestnená v prílohe spolu s prísahou zemebrany, rodokmeňom i chronológiou Radeckého života. Nechýba základná literatúra ani menný register.

A. Maskalik

TARABA, L.: *WATERLOO*. Praha, Obzor 1999, 441 s.

Waterloo, synonymum katastrofy a fascinujúcej tragédie. Symbol konca jednej a začiatku druhej epochy. Koľko nejasností, legiend a mýtov, poloprávď a zámerých skreslení sa spája s touto pamätnou bitkou, ktorá sa odohrala v nedeľu 18. júna 1815. Obyvatelia dovtedy neznámej belgickej dedinky, situovanej neďaleko Bruselu, sa tu stali nechcenými divákmi jednej z najtvrdších a najkrvavejších bitiek dovtedajšej vojenskej histórie. Spolu s nimi i obyvatelia ďalších dedín, ktoré boli navyše totálne spustošené, ale ich názvy nevošli do dejín, ani sa neuchovali v pamäti ľudí tak ako Waterloo. Vystáva otázka prečo? Dôvod je jednoduchý. História píše víťazi, a tak ako kedysi Napoleon pomenoval bitku troch cisárov bitkou pri Slavkove,

a to i napriek tomu, že sa bojisko rozkladalo vlastne pred Brnom, a ani teraz to nemohlo byť ináč a „právo výberu“ opäť pripadlo víťazovi. Angličania pomenovali bitku pri Belle Alliance, ako sa dlho označovala, bitkou pri Waterloo, Francúzi zasa bitkou pri Mont-St-Jean a samotní Prusi ju označili za bitku pri Plancenoit. Samozrejme, každý z vlastných prestížnych dôvodov. Francúzi preto, lebo práve na Mont-St-Jean mali byť Angličania zahnaní, čo sa im takmer podarilo. Názov Plancenoit sa usilovali presadiť Prusi, lebo práve v tomto priestore vpadla pruská armáda do Napoleonovho pravého boku a rozhodla tým nielen boj, ale ako sa ukázalo, i celú vojnu. Nakoniec sa zaužíval anglický variant, a sice Wellingtonovo označenie Waterloo, hoci táto osada leží od bojiska najďalej zo všetkých spomínaných. Boli to napokon červeno-kabátnici, ktorí sa udržali až do príchodu pruských posíl a práve im sa dostalo tej cti, že si ich alternatívu označenia bitky vzala história za svoju. „Podivná porážka, v níž navzdory nejděsivější katastrofě sláva poraženého neutrpěla a sláva vítězová nevzrostla. Památka na prvního přezijje jeho zkázu, připomínka druhého bude možná pohřbena jeho triumfem“, ako komentoval toto legendárne stretnutie Napoleon vo svojich úvahách zo Svätej Heleny. História nakoniec sama ukázala, že od pravdy nebol veľmi ďaleko.

V edícii *Obzor* už vyšlo viacero kvalitných, odborných či populárno-vedeckých prác a niektoré sa objavili aj na našich knižných pulkoch. K určite najznámejším patria *Američtí prezidenti* od Jürgena Heidekinga a *Umění diplomacie* od bývalého amerického ministra zahraničných vecí Henryho Kissingera. Ani táto publikácia nie je výnimkou a čo do úrovne spracovania a podania, či prínosu v oblasti literatúry faktu, patrí k tomu najlepšiemu, po čom môžu súčasní záujemcovia o vojenskú históriu siahnuť.

Autor práce, Luboš Taraba, pritom nie je žiadnym profesionálnym historikom, iba „tľmočníkom“, pre ktorého história zostala životným záujmom. Upútavajú ho kontroverzné dejinné udalosti, no predovšetkým osudy rozporuplných osobností, o čom svedčia aj samotné jeho práce. V nich precízne zachytil ži-

vatné peripetie takých veľikánov svojej doby, ako boli francúzsky prezident de Gaulle, taliansky diktátor Mussolini, intrigán a šéf francúzskej diplomacie „abbé“ Talleyrand či rakúsky cisár Jozef II. Vo svojej najnovšej publikácii sa tentoraz zameril na autentické zachytenie udalosti, ktorá sa právom považuje za jednu z kľúčových udalostí 19. storočia a moderných dejín vôbec.

Obdobie druhého francúzskeho cisárstva predstavuje nesporne jednu z najdramatickejších epizód napoleonskej histórie. Táto problematika patrila, patrí a zrejme aj bude patriť medzi veľmi obľúbené a stále diskutované témy. Rovnako to však platí aj pre obdobie prvého francúzskeho cisárstva, o napoleonských vojnách všeobecne ani nehovoriac. Ide totiž o éru, ktorá bola predchnutá duchom romantického hrdinstva, gavalierstva a nesmrteľnej slávy, na ktorú neskôr celé generácie Francúzov hľadeli s hrdosťou a pochopiteľnou nostalgiou. Svojich prívržencov a obdivovateľov si našla aj v mnohých iných krajinách, vrátane Čiech a Slovenska. Najmä však u našich západných susedov sa tejto problematike venuje značná pozornosť. Dôkazom toho je viacero odborných štúdií a niekoľko publikácií, ktoré vyšli v poslednom období. Dokonca už roku 1999 sa mohli čitatelia oboznámiť s uvádzanou problematikou, a to prostredníctvom knihy Jiřího Kovaříka *Sto dní. Z Elby k Waterloo*. Pred autorom tak vyvstala neľahká úloha, keďže Kovaříkova kniha položila latku veľmi vysoko.

Taraba sa svojej úlohy zmocnil vcelku úspešne a úsilie o originálny prístup pri spracovaní tematiky treba v každom prípade oceniť. Jeho priblíženie dejinných momentov z júna 1815 sa vymyká doposiaľ prevládajúcej tradícii podávať nepreberné množstvo udalostí suchopárne a encyklopedicky. Autor zvolil populárnejšiu formu výkladu, ktorá v ničom neuberá na serióznosti spracovanej látky, naopak, pridáva jej na prítlačivosti a pútavosti. Zároveň sa mu podarilo veľmi živo navodiť dramatickú atmosféru, ktorej nechýba potrebná kulminácia deja.

Po formálnej stránke je práca rozčlenená do troch väčších, vzájomne previazaných kapitol. V prvej pod názvom *Casus belli* sa autor po-

kúša v krátkosti priblížiť udalosti, ktoré sa udiali od apríla 1814, teda od Napoleonovej prvej abdikácie, do júna 1815, keď vrcholili všetky prípravy na novú vojnu. Autor sa zaoberá príčinami, ktoré viedli Napoleona k úteku z Elby a následne sa usiluje zhodnotiť jeho šance v nadchádzajúcej kampani. Poukazuje na celkovú situáciu vo Francúzsku, ktorá v podstate umožnila „korzickému uchvatiteľovi“ znova sa uchádzať o moc a nezabúda stručne načrtnúť hlavné tendencie zápasu, ktorý sa odohrával na diplomatickom poli. Úvodná kapitola zároveň zachytáva stav, výzbroj, taktiku a stratégiu armád jednotlivých aktérov a okrem toho politické a vojenské zmeny v krajinách protinapoleonskej koalície, ktoré osudovému stretnutiu predchádzali.

Druhá kapitola *Bellum* obsahuje 8 podkapitol, z ktorých každá približuje rozhodujúce chvíle od 15. do 22. júna 1815. Deň po dni, hodinu po hodine autor rekonštruje podľa dostupných svedectiev a dobových dokumentov vojenské manévry a priebeh bojov. Sprítomňuje jednotlivé okamihy bitiek, rozhodovanie veliteľov, ale i pocity obyčajných vojakov. Hľadá pritom odpovede na niektoré závažné otázky: ako je možné, že spočiatku úspešne sa rozvíjajúce ťaženie napokon skončilo pre Napoleona zdruvujúcou porážkou? Bola naozaj nevyhnutná? Skutočne jej Napoleon nemohol zabrániť? Ako je vôbec možné, že Napoleon prehral všetko v jednej-jedinej bitke? V tejto súvislosti sa vynára ešte závažnejšia otázka, ktorú si Taraba obzvlášť všíma, a to, kde sa stala chyba? Kto bol vlastne na vine? Mohol za to sám Napoleon? Je pravda, že už nebol taký dôsledný a ani taký rozhodný ako kedysi, zato myšlienka, že stroskotal na genialite priemerného Wellingtona a Blüchera sa mu zdá absurdná, a treba podotknúť, že celkom oprávnené. Nepochybne zaujímavé sú autorove úvahy v súvislosti so skutočnosťou, do akej miery sa pod výsledok ťaženia podpísalo personálne obsadenie veliteľských postov, predovšetkým tých najvyšších. Bol Soult skutočne tým najvhodnejším kandidátom na kľúčový post náčelníka cisárskeho štábu? A čo váhavý Grouchy a anáhlený Ney? Ten prvý prispel

svojím oneskorením k zničeniu Napoleonovej armády, ten druhý k zničeniu výkvetu cisárskej kavalérie, keď za jazdeckého útoku proti Angličanom si počínal skôr ako šialenec než hrdina. Do akej miery sa podpísala pod výsledok neúčast' Davouta? (autor akosi opomenul Berthiera a Murata). Pokúša sa tiež analyzovať i niektoré takticko-operatívne kroky súperov. Ako to, že Napoleon dokázal prekvapiť Prusov? A aké boli vlastne plány Angličanov v prípade, že by Prusi boli zničení? Kto bol zodpovedný za to, že jeden francúzsky zbor strávil celý 16. jún pochodom medzi oboma francúzskymi armádami, ale nepomohol ani jednej z nich? Ney, Soult, alebo Napoleon? Bolo nevyhnutné pri Waterloo vyčkávať s útokom až do poludnia, alebo bolo treba zaútočiť hneď na úsvite, aby sa tak Napoleon stihol vysporiadať s Wellingtonom ešte pred príchodom Blüchera? Takýchto a iných otázok sa vynára viac a Taraba nechce opomenúť ani jednu. V rozprávaní zároveň badať autorov skrytý obdiv k Bonapartovi a k všetkému, čo je francúzske a rovnaké pocity sa usiluje vyvolať aj u čitateľa. Hoci sa mu to vcelku úspešne darí, stále sa usiluje zachovávať potrebný odstup a nenecháva sa strhnúť do zbytočného bagatelizovania ani zastierania objektívnych skutočností. Autor nám poskytuje komplexný pohľad na štvordňové ťaženie so záverečnými štyrmi bitkami napoleonských vojen.

Čo nasledovalo po Waterloo, sa dozvedáme v tretej, záverečnej kapitole s výstižným názvom *Vae victis!* Po druhej abdikácii cisára Napoleona prišla krutá royalistická odveta, ktorej za obeť padlo mnoho francúzskych veteránov, predovšetkým z radov dôstojníkov, generálov, ba i niektorých maršalov. Biela reakcia, resp. biely teror predstavoval smutný koniec napoleonskej epopeje, ktorá zaslúžene budi čoraz väčšiu pozornosť.

Publikáciu vhodne dopĺňajú rôzne dobové ilustrácie, portréty hlavných protagonistov (Napoleon, Talleyrand, Fouché, Ludo-vít XVIII., Wellington), maršalov (Grouchy, Ney, Soult) a niektorých generálov. V podobe menších medailónkov, umiestnených v samotnom texte, autor tiež sprístupňuje charakteristické údaje z ich života a vojenskej

kariéry, a to v poradí, v akom postupne títo aktéri na scénu vystupujú. Do textovej časti je vkusne a v primeranej miere zakomponovaná farebná obrazová príloha, zachytávajúca kľúčové okamihy bitky pri Waterloo. Pre lepšiu orientáciu slúži menný register, o podrobnom zložení bojujúcich armád nás informuje prehľadný „ordre de bataille“. Absentujú iba bojové náčrty z ťaženia a jednotlivých bitiek, ako aj zoznam literatúry. Na záver možno povedať, že kniha splnila svoj účel priblížiť a prístupniť zvolenú problematiku širokej verejnosti.

A. Maskalik

SWOBODA, G.: *GETTYSBURG 1863*. Praha, Svojtka & Co 2000, 268 s.

Krvavá vojna Severu proti Juhu, ktorá dostala označenie secesionistická, priťahuje už takmer jeden a polstoročia veľký záujem historických bádateľov, a to nielen amerických či anglických. Problematika, všeobecne i z hľadiska jej parciálnych problémov, patrila a stále patrí k historickým materiálom, ktorých spracovaniu venujú odborníci systematickú pozornosť vďaka čomu je táto téma spracovaná i spracúvaná z rôznych aspektov. Aj v poslednom období sa objavujú viaceré práce, v ktorých sa autori zaoberajú analýzou konkrétnych skutočností, alebo osobností, ktoré boli súčasťou tejto historickej udalosti. Žiaľ, ani jedna nie je z našej produkcie.

Poľský historik Grzegorz Swoboda si za tému svojej práce zvolil krátky časový úsek z vojny Severu proti Juhu. Treba povedať, že jeho výber nebol náhodný, keďže táto vojenská problematika nie je v poľskej histórii témou neznámou a už vôbec nie cudzou. Na oboch stranách totiž slúžili imigranti a početné zastúpenie mali aj Poliaci. Či už to bola Poľská légia Włodzimierza Krzyzanowského, bojujúca za ideály Únie, alebo Poľská brigáda Kacpra Tochmana, brániaca záujmy Konfederácie.

Z viac než 5 890 bitiek a zrážok tejto vojny sa autor upriamil na jednu z nich, ktorá zaujíma osobitné miesto v dejinách amerického

ľudu. Bitka pri Gettysburgu je výnimočná nielen ako najväčšia bitka na americkom kontinente, ale aj ako bitka, ktorá znamenala rozhodujúci zlom pre USA na ich historickej ceste za veľmocenským postavením vo svete. Bezprostredne v súvislosti s udalosťami tejto vojny boli s bitkou spojené rovnako veľké nádeje Juhu, ako aj obavy Severu. Kým Konfederácia v nej videla šancu definitívne prinútiť Lincolnovu administratívu na rokovanie o mieri, Únia si veľmi dobre uvedomovala, že ďalšia porážka bude znamenať koniec nádeji na udržanie jednoty Ameriky. Dobře napísaná kniha sa usiluje túto atraktívnu tému objasniť z pohľadu najmodernejšej historickej vedy a v čo najširšom kontexte. Cieľom práce je predovšetkým poukázať na tie skutočnosti z oblasti politiky a ekonomiky, ktoré s neodvratnou dôslednosťou viedli ku Gettysburgu, ktorý, ako sa ukázalo neskôr, stál na začiatku „konečného zjednotenia“. Nemožno pominúť tri dramatické dni, v priebehu ktorých osud bitky, ako aj osud USA kolísal až do konca a rozhodnutie spočívalo v rukách obyčajných ľudí oblečených do modrých a šedivých uniforiem. Autor im dáva hlas – „to oni, více než velitelé a politici, rozhodli o dalším běhu dějin“.

Pri spracovaní tejto tematiky autor využil odbornú literatúru najmä americkej a anglickej proveniencie, a to tak dobovú, ako i z najnovšej produkcie. Čerpal i z memoárovej literatúry, dobovej tlače, menej už z archívnych fondov. I napriek tomu sa mu podarilo zhromaždiť slušnú heuristickú základňu, od ktorej potom odvodil aj premyslenú a logicky prepracovanú koncepciu práce.

V úvodných troch kapitolách Swoboda stručne rozoberá príčiny, ktoré viedli k tejto bratovražednej vojne, zaoberá sa i fenoménom otroctva, to však medzi hlavné podnety konfliktu rozhodne nezaraďuje. Všíma si zároveň úsilie prívržencov Konfederácie na diplomatickom poli, rovnako ako nálady civilného obyvateľstva „oboch táborov“ počas prebiehajúcej vojny. V základoch opisuje i zbrane, doktrínu, taktiku a stratégiu oboch protivníkov, analyzuje ich plány a približuje nám vojenské a politické aspekty vývoja udalostí pred inkriminovaným stretom. Po krát-

kom exkurze bojovými operáciami na východnom fronte nás postupne vťahuje do búrlivého víru diania, na čom má nespornú zásluhu sám autor, vďaka ľahkému, pritom však veľmi fundovanému štýlu podávania faktov. Je to o to ťažšie, že má k dispozícii nesmierne množstvo informácií.

Samotným bojovým operáciám sa venuje v nasledujúcich štyroch kapitolách. Najprv nám približuje celú júnovú pensylvánsku kampaň. Manévry oboch súperov boli také rozsiahle, že ani samotní velitelia o nich nemali jasnú predstavu. Začali vo Virgínii, aby sa potom cez Maryland dostali až na pensylvánske polia, kde sa sústredili na rozhodujúci boj. Na jednej strane generál Meade, ktorý narýchlo vystriedal unáhleného Hookera, na druhej strane „neporazitelný“ a rešpekt budiaci generál Lee. Kto v tejto bitke zvíťazil, je všeobecne známe, ale bolo víťazstvo naozaj také jednoznačné, aby definitívne ukončilo občiansku vojnu? Prečo bol vlastne Lee porazený a prečo sa bitka udiala práve pri Gettysburgu? Ide naozaj o náhodné stretnutie, ako to interpretuje úzka skupina anglických vojenských teoretikov, alebo išlo o plánované a vopred vytypované miesto, ako to zdôrazňujú americkí vojenski špecialisti? Kniha sa pokúša dať odpoveď na tieto a na mnohé iné zaujímavé otázky. Pozitívne treba hodnotiť úsilie autora o prehľadné a čo najkomplexnejšie priblíženie udalostí zo všetkých úsekov bojiska a oceniť musíme i jeho úsilie o dôkladnosť v otázkach vojenských, rovnako vo veciach vybavenia armád a ich predpokladov na úspešné vedenie bojových operácií.

V epilógu sa autor pokúša zhodnotiť Gettysburg v jeho kontinentálnom i celosvetovom význame. Doma sa stala bitka bodom obratu v občianskej vojne a pád Juhu, ako i otroctva, bol už odteraz len otázkou času. Aj napriek tvrdeniam veľkého pruského stratéga von Moltkeho, že „z války, v níž se dvě ozbrojené bandy navzájem honí po zemi, není možné se jakkoli poučit“, autor podotýka, že význam celého tohto konfliktu nie je nezanebateľný. Naplno sa uplatnila a rozvinula obranno-útočná stratégia a k znemožneniu protivníkových pohybov boli po prvýkrát vo vojenskej histórii použité drôtené prekážky.

„I kdyby táto válka neměla jiný význam, pak alespoň poskytne americkým historikům něco, o čem budou moci psát, a zachráni je před dětinským popisováním dílčích potyček v lesích nebo mexických horách, jako by to byly bitvy u Waterloo nebo Solferina.“ Takto hned' v úvode autor trefne komentuje slová anglického lorda Wolseleyho.

Prácu opíňa množstvo príloh dvojakého charakteru. Textovú časť vhodne dopĺňajú najmä mapky, žiadalo sa len premyslieť ich umiestnenie. Určite by sa viac vynímali priamo v texte v príslušných pasážach, aby názorne lepšie simulovali jednotlivé pohyby protivníkov a bojové operácie konkrétnych jednotiek. Takto ich zakomponovanie až na záver práce čitateľom trocha znemožňuje plynulé sledovanie priebehu bitky. Fotografie zase zachytávajú rôzne výjavy z bojov, ako i najvýznamnejších veliteľov armád, zborov, divízií i niektorých plukov, ktoré sa obzvlášť vyznamenali. Milovníci vojenskej histórie iste ocenia i špeciálnu prílohu, v ktorej autor ponúka podrobné zloženie oboch armád v čase bitky.

A. Maskalik

STEHLÍK, E. – LACH, I.: *VLAST A ČEST BYLY JIM DRAŽŠÍ NEŽLI ŽIVOT*. Dvůr Králové nad Labem, Jan Škoda – FORTprint 2000, 256 s.

V posledných rokoch sa českým historikom podarilo závideniahodne pokročiť v publikovaní biografii o významných osobnostiach národných dejín a na pulty kníhkupectiev sa dostali viaceré biografické príručky či už všeobecnejšieho, alebo monotematického charakteru. Možno napríklad spomenúť trojzväzkové kolektívne dielo pod vedením Josefa Tomeša *Český biografický slovník XX. století* (Praha – Litomyšl, Paseka 1999), ďalej publikáciu Františka Kolára a kolektívu *Politická elita meziválečného Československa 1918 – 1938. Kdo byl kdo za první republiky* (Praha, Pražská edice 1998), alebo monografiu Jiřího Fidlerera *Generálové legionáři* (Brno, Books 1999). Keďže uvedené publikácie sa

svojím obsahovým zameraním vzťahujú k obdobiu predchádzajúceho storočia, v ktorom Česi a Slováci boli takmer 70 rokov v spoločnom štátnom zväzku, ich autori nevynechali ani významné slovenské osobnosti politického, duchovného, hospodárskeho, kultúrneho, vojenského života v 20. storočí.

Nedávno sa do rúk čitateľov dostala obdobná kniha z pera Eduarda Stehlíka a Ivana Lacha *Vlast a čest byly jim dražší nežli život*. Jej hlavná časť pozostáva z podrobných personálií zachytávajúcích často veľmi dramatické osudy 102 bývalých dôstojníkov generálneho štábu, ktorí patrili k elite medzivojnovnej československej armády. Vojakmi v činnnej službe sa stali za najrôznejších okolností a pohnútok a napriek tomu, že ich neskoršia vojenská kariéra sa odvíjala často odlišným spôsobom, osudom boli spáti dvoma životnými medzníkmi. Prvým bolo štúdium na Vysokej škole válečnej a druhým smrť v domácom hnutí odporu počas nacistickej okupácie alebo v čs. zahraničnom odboji v rokoch 1939 – 1945.

V úvodnej časti monografie sa jej autori zamerali na udalosti po okupácii českých krajín nemeckou armádou 15. marca 1939 a následnom vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Sústredili sa predovšetkým na formovanie českého domáceho odboja, vytvorenie a poslanie Ústredného vedenia *Obrany národa* a ďalších odbojových organizácií, v ktorých významnú úlohu, hneď od vzniku až do oslobodenia v máji 1945, zohrali práve bývalí generáli a dôstojníci generálneho štábu čs. armády. Autori taktiež podrobne charakterizovali personálne vedenie najvýznamnejších odbojových skupín, ako aj samotné obete z radov bývalých dôstojníkov čs. generálneho štábu, ktorých nemeckí nacisti v úsilí zlikvidovať český domáci odboj na Gestape vypočúvali a mučili, odsúdili staným súdom na trest smrti a popravili, alebo zavraždili v nacistických koncentračných táboroch.

So životopismi mnohých z nich sa môžeme stretnúť, ako som už spomenul, na stránkach tejto knihy. Za všetkých uvediem armádneho generála Josefa Bíleho, popraveného 28. septembra 1941 v jazdiarni delostreleckých

kasární v Prahe – Ruzyni, ktorý sa významne podieľal na založení *Obrany národa* a v apríli 1939 sa stal jej prvým hlavným veliteľom. Rovnaký osud zdieľali divízny generál Mikuláš Doležal, popravený spolu s divíznym generálom Olegom Svátkom a ďalšími 1. októbra 1941 v Prahe – Ruzyni, brigádny generál in memoriam Karel Sergej Dubovský, popravený 23. marca 1943 vo väznici v Berlíne – Plötzensee či armádny generál in memoriam Ing. Alois Eliáš, popravený na priamy rozkaz Heinricha Himmlera 19. júna 1942 na strelnici v Prahe – Kobylisiach. Eliáš ako prvý ministerský predseda protektorátnej vlády patril medzi zakladateľov *Obrany národa* a nemalými finančnými prostriedkami sa až do svojho uväznenia (27. 9. 1941) podieľal na financovaní odboja i na podpore rodín perzekvovaných. Ďalej možno spomenúť aj armádneho generála in memoriam Bedřicha Homolu, popraveného 5. januára 1943 v Berlíne – Plötzensee, ktorý po zatknutí gen. Bíleho viedol tzv. druhú garnitúru *Ústredného vedenia Obrany národa*, plukovníka gšt. in memoriam Jana Kopeckého zavraždeného 9. februára 1942 v koncentračnom tábore v Osvienčime, brigádneho generála in memoriam Františka Krátkeho zavraždeného 7. mája 1942 v koncentračnom tábore Mauthausen, divízneho generála in memoriam Jaroslava Vedrala-Sázavského, ktorý padol v boji s nepriateľom 6. októbra 1944 na Dukle, alebo armádneho generála in memoriam Ing. Vojtěcha Borisa Lužu, ktorého na úteku pred Gestapom zavraždili 2. októbra 1944 protektorátni četníci v obci Hříš्टě u Přibyslavi. Posledný menovaný po likvidácii *Obrany národa* patril k zakladateľom odbojovej organizácie nazvanej najskôr *Přípravný revoluční národní výbor*, od apríla 1944 premenovanej na *Jaro* a neskôr na *Radu Tří*, v ktorej sa stal vojenským veliteľom.

Autori Eduard Stehlík a Ivan Lach zaradili do monografie aj biografie piatich slovenských dôstojníkov generálneho štábu čs. armády, absolventov Vysokej školy válečnej v Prahe, ktorých vojenská kariéra sa po rozpade Česko-Slovenska v marci 1939 uberala rôznymi smermi. Prvým z nich je generálplukovník in memoriam Ján Golian, ktorý sa po

vypuknutí SNP 29. augusta 1944 stal veliteľom 1. čs. armády na Slovensku. Nasleduje generál II. triedy Štefan Jurech, ktorý sa ako veliteľ Rýchlej divízie slovenskej armády na prelome rokov 1942 – 1943 pokúšal s ňou prejsť v priestore Krasnodaru na sovietsku stranu a v tejto súvislosti bol 2. septembra 1944 v Bratislave opätovne zatknutý. Ďalej generál II. triedy Augustín Malár, ktorý sa ako veliteľ armádneho veliteľstva Východoslovenskej armády v Prešove v lete 1944 kontaktoval s predstaviteľmi ilegálnej SNR a predbežne súhlasil s tým, že v prípade vypuknutia povstania zabezpečí prechod dvoch východoslovenských divízií na stranu povstalcov, čo sa však nakoniec nerealizovalo. Ďalším je jediný generál slovenskej národnosti v medzivojnovnej čs. armáde, armádný generál in memoriam Rudolf Viest, ktorý od septembra 1939 pôsobil v čs. zahraničnom odboji na Západe a 7. októbra 1944 prevzal po gen. Golianovi velenie povstaleckej čs. armády na Slovensku. Posledným z päťice slovenských dôstojníkov je prednosta 3. operačného oddelenia 1. čs. armády na Slovensku, brigádny generál in memoriam Karol Pekník, ktorého 1. novembra 1944 neďaleko Svätého Ondreja nad Hronom zajali príslušníci Einsatzkomanda 14 a ešte v ten istý deň pri pokuse o útek zastrelili. Osudy prvých štyroch menovaných sa spojili na Hlavnom ríšskom bezpečnostnom úrade (RSHA) v Berlíne, kde boli vypočúvaní a odtiaľ pravdepodobne vo februári 1945 prevezení do koncentračného tábora Flossenbürg. Tam ich napokon nacisti na sklonku 2. svetovej vojny popravili (Viesta a Golia na pravdepodobne).

Monografiu uzatvára výber troch desiatok zaujímavých a mimoriadne cenných dokumentov a fotografií, ktoré autori počas jej prípravy zhromaždili a výberový prehľad literatúry a prameňov (archívnych a tlačených), ktorý pri jej písaní použili. Na záver neostáva nič iné, len konštatovať, že Eduardovi Stehlíkovi a Ivanovi Lachovi sa v priebehu mnohoročného štúdia podarilo získať o dôstojníkoch generálneho štábu veľké množstvo informácií, ktoré neboli doposiaľ v takomto rozsahu a forme publikované. Čitateľovi sprístupnili biografie obohatené o sumu no-

vých faktov, ktoré jednoznačne vyvracajú často opakované a ničím nepodložené tvrdenie, že príslušníci medzivojnovnej čs. brannej moci po mníchovskom diktáte veľmoci v septembri 1938 a následnom rozbití Česko-Slovenska v marci 1939, až na malú skupinu tých, ktorí odišli bojovať za hranice bývalej vlasti, sa zmierili s nacistickou okupáciou a so vznikom Protektorátu Čechy a Morava (resp. fašizoidného Slovenského štátu).

M. Čaplovič

ZALESKIJ, K. A.: *PERVAJA MIROVAJA VOJNA. BIOGRAFIČESKIJ ENCIKLOPEDIČESKIJ SLOVAR.* Moskva, Veče 2000, 573 s.

Ruský autor spracoval viac ako 300 životopisov významných vojenských činiteľov prvej svetovej vojny 1914 – 1918. Velili frontom, námorným flotilám, zúčastnili sa obrovských bitiek, ktoré do 20. storočia svet nepoznal. V roku 1914 do smrteľného súboja vstúpili vedúce svetové veľmoci a pre viaceré z nich sa vojna stala krachom. Rozpadli sa monarchie, zmenila sa mapa sveta. V roku 1914 v Rusku vzniknutú vojnu nazvali druhou vlasteneckou, v roku 1917 ju začali nazývať svetovou vojnou a až po roku 1941 – prvou svetovou vojnou. Nasledujúcich 50 rokov vojny s fašistickým Nemeckom akoby vymazali z pamäti bitky tej ďalekej vojny. Navyše pre bolševikov prvá svetová vojna už nebola ani vlasteneckou, iba akýmsi imperialistickým beštiálnym vraždením, vojnou medzi blokmi kapitalistov, „vojnou zlodejov o koristi“, ako povedal Lenin.

Prvá svetová vojna vyvolávala a vyvoláva veľký záujem. Výsledkom je obrovské množstvo historických prác, ktoré sa objavili na celom svete. Výnimkou však bol Sovietsky zväz. Do roku 1941 tam vyšlo niekoľko desiatok prác, no potom už takmer nič. Podobná situácia bola aj so životopismi vojvodcov a vojenských činiteľov 1914 – 1918. V ZSSR o nich písali málo. Všetci poznali len Brusilova, pretože prešiel na stranu sovietskej

moci. Avšak aj on sa na chvíľu stal „personou non grata“ a písať už nebolo o kom. Ostatné významné vojenské osobnosti alebo bojovali v Bielej armáde, alebo sa stratili počas občianskej vojny a červeného teroru. Zostal iba jeden – brat vedúceho Kancelárie Rady ľudových komisárov genmjr. Bonč-Brujevič, z ktorého sa sovietska historiografia bezúspešne snažila vytvoriť vojvodu. Keď sa už nemohlo písať o vlastných vojenských osobnostiach, tak aspoň spomínať zahraničných... Tým viac, že z pohľadu bolševikov ruskí spojenci vo vojne, štáty Dohody, sa stali nepriateľmi a organizátormi intervencií. Našiel sa aj obetný baránok, veliteľ I. ruskej armády generál P. Rennenkampf, ktorý bol obvinený zo všetkých smrteľných hriechov, pretože mal nemecké priezvisko a „vznamenal sa“ pri potlačení revolúcie v roku 1905. Vtedy prakticky nebolo možné uznať talent ani jednej vojenskej osobnosti, a to predovšetkým z politických dôvodov. Okrem toho okrem občianskej vojny vyrástlo množstvo „sociálne čistých“ vojakov. Preto ich bolo treba oslavovať a študovať.

Predchodca knihy K. A. Zaleského predsa len bol. V 46. zv. ruského encyklopedického slovníka *Granát* vojenský historik genpor. E. I. Martynov zverejnil prílohu pod názvom Vojenski činitelia obdobia svetovej vojny. Táto Martynovova práca sa stala základom Zaleského knihy, ale veľmi sa od nej líši. Predovšetkým počet životopisov sa zvýšil zo 133 na 329 a celkový rozsah textu až trojnásobne. Životopisy sú napísané oveľa podrobnejšie, predovšetkým čo sa týka vojenskej činnosti hrdinov tejto knihy.

Veľmi cennou pre historikov a milovníkov vojenskej histórie je rozsiahla (106 strán) príloha, ktorá obsahuje zoznam najvyššieho velenia nemeckej armády (genštáb, fronty, skupiny armád, armády) a taktiež rakúsko-uhorskej, bulharskej, tureckej, francúzskej anglickej, americkej, talianskej a srbskej armády. Zoznam veliteľského zboru je rozšírený o všetky armádne zbory a divízie, a to v priebehu celej vojny. Okrem toho uviedol zloženie všetkých ruských divízií (pluky) a ich predvojnovú dislokáciu. Práve tieto údaje napomôžu lepšie sa orientovať v málo zná-

mych stránkach stavu ruských ozbrojených síl v období prvej svetovej vojny.

Knihy K. A. Zaleského obsahuje aj kroniku prvej svetovej vojny, menný register a taktiež 41 fotografií. V úvode autor prezrádza, že pri svojej práci sa dostal do veľkých ťažkostí pre veľký nedostatok informácií o ďalšom osude viacerých vojenských činiteľov, predovšetkým ruských generálov. Viacerí z nich zmizli vo víre občianskej vojny; taktiež generálov niektorých iných štátov, kde prvá svetová vojna nebola v láske – Rumunská, Turecka, Japonska, sčasti Bulharska a Juhoslávie. Pre slovenského čitateľa bude zaujímavé oboznámiť sa s vojenskou kariérou rakúsko-uhorských, ruských a nemeckých generálov, ktorí sa zúčastnili bojov na území Slovenska, známych i menej známych. Z dlhého radu vymenujem iba štyroch: Georg von der Marwitz, veliteľ Beskyského zboru, N. A. Orlov, veliteľ VIII. armádneho zboru, L. V. Leš, veliteľ XII. az. a A. Čurikov, veliteľ XXIV. a. z.

Zaleského encyklopedický slovník vyšiel v sérii Vojenské tajomstvá 20. storočia. Jeho názov na prvý pohľad vyvoláva pochybnosti o vedeckej kvalite tejto publikácie. Ale to je už asi príznak našej doby: vydavateľ musí upútať čitateľa, a čím, ak nie nejakým tajomstvom.

Vydavateľstvo Veče v tejto sérii vydalo aj ďalšie publikácie, ako napríklad V. Sokolova *Tajomstvá fínskej vojny*, M. Kurušina *Ocelové rakvy Reichu*, L. Bezymenského *Za chrbtom Hitlera*, V. Karpova *Popravení maršali* a ďalšie.

I. Slepcev

ČECHUROVÁ, J.: *ČESKÁ POLITICKÁ PRAVICE*. Praha, Lidové noviny 1999, 125 s.

Politická pravica, ľavica či politický stred, patria dnes k mimoriadne frekventovaným pojmom. Záujemcovia o túto problematiku, a osobitne o pravicovú časť politického spektra v období medzivojnového Československa, preto určite uvítajú rozsahom nevelké dielo mladej českej historičky Jany Čechuro-

vej, autorky niekoľkých desiatok odborných štúdií a článkov, ktorá v súčasnosti pôsobí v Ústave hospodárskych a sociálnych dejín na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe.

Autorka poukazuje na to, že obsah pojmov politická pravica a ľavica sa v historickej perspektíve vyvíjal a modifikoval. Špecifické podmienky politického vývoja v povojnovej ČSR neumožňujú jednoznačné označenie za čisto pravicovú alebo čisto ľavicovú tej-ktorej politickej strany. Preto uvádza základné vymedzenie týchto pojmov. Politická pravica na rozdiel od ľavice uprednostňuje minimalizáciu zásahov štátu do hospodárskej a sociálnej oblasti a kladie dôraz na individuum pred spoločenskou solidaritou, pričom s pravicou sa do istej miery spájal konzervativizmus a český nacionalizmus. České politické subjekty spĺňajúce tieto základné kritériá autorka predstavuje v jednotlivých kapitolách, pričom svoj výklad časovo ohraničuje polovicou 30. rokov, keď následkom hospodárskej krízy došlo k závažným zmenám a presunom v politickom spektre.

Stručný prehľad českej politickej pravice v medzivojnovej ČSR dopĺňajú historické exkurzy približujúce počiatky formovania českej politickej scény, životopisy jej popredných predstaviteľov, či zaujímavé analýzy zdrojov a koreňov radikálnych nálad a túžob po zmene existujúceho spoločenského poriadku. Autorka danú problematiku podáva na pozadí hospodárskych, politických a sociálnych problémov medzivojnovej republiky.

Najvýraznejším predstaviteľom českej politickej pravice bola národnodemokratická strana, ktorej venuje najväčší priestor. Sleduje osudy českej pravicovej politickej reprezentácie od čias, keď tvorila jednu zo zložiek štátoprávnej demokracie, jednotnej českej politickej strany, ktorá sa formovala v závere prvej svetovej vojny s cieľom naplniť štátoprávne ambície českého národa. Pravica sa výraznou mierou podieľala na vzniku ČSR v roku 1918, o čom svedčili aj jej pozície v revolučných štátnych orgánoch – v Národnom výbore, v Revolučnom Národnom zhromaždení, vo vláde. V prvej polovici 20. rokov sa štátoprávna demokracia, premenovaná na ná-

rodnú demokraciu, usilovala zakotviť medzi voličstvom, lež parlamentné voľby ukázali, že jej popularita klesla. Autorka sleduje jej vnútorný vývoj, charakterizuje politický program a programovú líniu, organizačnú štruktúru a tlač, približuje jej postavenie a činnosť ako vládnej strany a predstavuje vrcholné osobnosti – Karla Kramáča, Aloisa Rašina, Františka Hlaváčka, Viktora Dyka, Františka X. Hodača. Vďaka zachovanému archívnemu materiálu mesta Jindřichův Hradec dáva možnosť nahliadnúť do života a práce nižšej straníckej štruktúry národnodemokratickej strany. Na tejto vzorke predstavuje činnosť ženského odboru, Mladej generácie, či finančné zázemie strany v tomto okrese. Podľa rôznych kritérií – profesia, pracovné zaradenie, pohlavie, vek, analyzuje členskú základňu národnej demokracie s jednoznačným záverom, že sa pravica neorientovala na najnižšie sociálne vrstvy a ťažisko jej členskej základne tvorilo české meštianstvo.

Osobitnú kapitolu tvorí český fašizmus, jeho ideové korene a pôsobenie na politickej scéne. V prvej polovici 20. rokov nenadobudol charakter významnej politickej sily. Existovali len početné nejednotné skupiny hlásiace sa k fašizmu. K zmene došlo od polovice 20. rokov, hnutie nadobudlo organizovanejšiu podobu, čoho prejavom bol vznik jednotnej organizácie Národnej obce fašistickej. Táto radikálna česká pravica však stroskotala na nejednotnosti, osobných ambíciách a vnútorných rozporoch, podobne Liga proti kandidátkam, ktorá reprezentovala radikálov aj v poslaneckej snemovni.

Ostatné české nesocialistické strany – agrárna a ľudová neboli vyslovene pravicové, avšak pôsobili v nich pravicovo orientované krídla, ktorých aktivitu určovala spoločensko-politická situácia.

V prípade agrárnej strany autorka približuje vnútorné štiepenie na konzervatívne statkárske krídlo s konzervatívnejším profilom a stúpcov liberálneho stredostavovského prúdu. Sústredila sa na osobnosť Karla Práška, zaslužitého člena agrárnej strany, výrazného predstaviteľa pravice a odporcu kompromisnej politiky predsedu Antonína Švehlu. Svoj výklad k tejto téme zakončila

odchodom Práška z aktívnej politiky v roku 1926 a pridaním sa časti jeho stúpcov k Národnej obci fašistickej.

Lidová strana nepatrila k tým, ktoré si mohli pripísať zásluhy na vzniku štátu v roku 1918. Aj napriek tomu sa od polovice 20. rokov etablovala v politickom živote republiky, pričom sa popri kresťansko-demokratickom provládnom vedení Msgr. Šrámka profilovali pravicové frakcie. Prvú pravicovú opozíciu reprezentoval Josef Scheinost, ktorý neúspešne klerikalizoval český fašizmus v rokoch 1925 – 1926, vstúpil do Národnej obce fašistickej, po neúspechu z nej vystúpil a vrátil sa do lidovej strany. Významnejšia bola politická klerikálna pravica reprezentovaná Bohumilom Staškom, ktorá vystúpila so svojím programom prebudovania spoločnosti na základe korporatívnych princípov, vlastných talianskemu fašizmu.

Dielo je zaujímavou sondou do života českej spoločnosti medzivojnového obdobia prostredníctvom fenoménu, ktorý tvoril jeho súčasť, vo väčšej či menšej miere motivoval politické postoje a stanoviská a burcoval vášne. Môže prispieť k tomu, aby sa politická pravica a jej najradikálnejšia forma fašizmus chápali ako prúdy podliehajúce evolúcii. Doplňa ho pútavá obrazová príloha.

J. Rogulová

HRBEK, J.: *VELKÁ VÁLKA NA MOŘI. ROK 1914.* 1. díl. Praha, Libri 2001, 258 s.

Málo známa história námorných bojov prvej svetovej vojny sa stala námetom novej pentalógie *Velká válka na moři*. Jej autor je známy viacerými vojenskohistorickými publikáciami o bitkách a vojnách v 20. storočí a taktiež ako spoluautor štyroch knižných zväzkov o histórii námorných operácií druhej svetovej vojny.

Obsah prvého zväzku pentalógie neobmedzil iba na prvý rok vojny ako by to vyplývalo zo samotného názvu, ale v úvode sa zamerail aj na širšie determinanty od prelomu 19. a 20. storočia, ktoré významne ovplyvnili vedenie námorných operácií v čase vojny.

Námorná moc ovplyvňovala medzinárodnú politiku v oveľa širšej miere a niekedy bola i určujúcim faktorom jej vývoja. Autor postupne, krok za krokom sleduje námorné zbrojenie dvoch budúcich najväčších protivníkov – Veľkej Británie a Nemecka. Zasadzuje čisto námorné záležitosti do širšieho kontextu vývoja celkovej medzinárodnopolitickej situácie. V ďalšej časti úvodu sa venuje vývoju a stavbe jednotlivých druhov, typov a tried vojnových lodí, ktoré sa aktívne zúčastnili vojny. Za skutočný prelom vo vývoji bojových lodí označuje skonštruovanie a stavbu britskej bitevnej lode Dreadnought, ktorá niesla nielen mohutnú hlavnú výzbroj desiatich 305 mm kanónov, ale po prvý raz sa na takej lodi použili parné turbíny a uplatnila sa aj nová konštrukcia lodného trupu. Po jej zaradení do služby v decembri 1906 všetky dovtedajšie bitevné lode (aj lode, ktoré sa stavali) sa stali zastaranými a úsilie všetkých námorných mocností nasledovať Veľkú Britániu roztočilo nové kolo námorného zbrojenia rovnako ako neskoršia stavba bitevných krížnikov a superdreadnoughtov – lodí s kalibrom hlavnej výzbroje väčším ako 305 mm.

Jadro knihy – opis námorných operácií od začiatku vojny až po jar 1915 (obdobie, ktoré autor charakterizoval ako *Krach Tirpitzovy doktriny*) je predmetom piatich kapitol. V prvej kapitole sú prehľadne a v krátkosti analyzované plány, organizácia a sily vojnových námorníctiev hlavných bojujúcich krajín – Veľkej Británie, Francúzska, Ruska, Japonska, Nemecka a Rakúsko-Uhorska. Tu sa ukazuje rôznorodosť cieľov, ktoré mali plniť jednotlivé námorníctva. Prvoradým cieľom Royal Navy bola ochrana britských námorných komunikácií a zabezpečenie námornej blokády Nemecka a jeho spojencov. Ťažisko úsilia francúzskeho loďstva ležalo v Stredozemnom mori, kde zabezpečovalo námorné spojenia Francúzska so severnou Afrikou (najmä prepravu koloniálnych jednotiek) a spoločne s britským Stredomorským loďstvom sa spolupodieľalo na blokáde rakúsko-uhorského loďstva na Jadrane. Jadro ruských námorných síl bolo sústredené v Baltskej flotile (spočiatku podriadená 6. armáde), ktorej defenzívnou úlohou bolo spolupracovať

s pozemnými jednotkami a zabrániť nemeckým námorným výsadbom vo Fínskom zálive a ohrozeniu Petrohradu, a v Čiernomorskej flotile, ktorá mala defenzívne pôsobiť v prípade vstupu Turecka do vojny. Hlavné úsilie japonského loďstva smerovalo k obsadeniu nemeckých kolónií na Ďalekom východe. Nemecké námorníctvo sa sústredilo jednak na krížnikovú vojnu (mali ju viesť lode dislokované pred vojnu v nemeckých kolóniách posilnené pomocnými krížnikmi) proti námorným komunikáciám Dohody a jednak na „malú vojnu“ (ľahké hladinové sily a ponorky) pri východnom pobreží Anglicka, ktorá mala oslabiť britské loďstvo pred rozhodujúcou bitkou s nemeckou Hochseeflotte. Nemecké velenie predpokladalo, že víťazstvá pozemných vojsk na západe a s tým súvisiace dobytie južného pobrežia kanálu La Manche uľahčí operácie nemeckého loďstva. Baltské more bolo považované za druhoradé bojisko. Rakúsko-Uhorsko malo podľa pôvodných plánov spoločne pôsobiť s talianskym loďstvom proti námorným komunikáciám Dohody v Stredomorí. Potom čo Taliansko zostalo neutrálné, sa rakúsko-uhorské námorníctvo sústredilo na obranu vlastného pobrežia, blokádu pobrežia Čiernej Hory a na spoluprácu s pozemnými jednotkami.

V ďalšej kapitole autor venuje pozornosť situácii v Stredozemnom a Jadranskom mori po vypuknutí vojny. V Stredozemí sa pohybovala Stredomorská divízia kontreadmirála W. Souchona (bitevný krížnik Goeben, ľahký krížnik Breslau), ktorej únik do Carilhradu mal ďalekosiahle dôsledky pre ďalšie vedenie vojny. Okrem iného tento fakt mal výrazný vplyv na vstup Turecka do vojny, prerušenie južného námorného spojenia Dohody s Ruskom (jedna z príčin neskoršieho zrútenia Ruska a víťazstva revolúcie) a aj neúspešné operácie Dohody v Mezopotámii a predovšetkým v Dardanelách. Rakúsko-uhorské loďstvo bolo uzavreté na Jadrane blokádou Otrantského prielivu francúzskym loďstvom, ktoré podniklo niekoľko výpadov na Jadran bez výraznejšieho úspechu (potopený bol len krížnik Zenta). Ani ponorková vojna nebola omnoho úspešnejšia a jediným výsledkom bolo ukoristenie francúzskej ponorky Curie pri poku-

se o prienik do Puly a potopenie obrneného krížnika Léon Gambetta rakúsko-uhorskou ponorkou U 5 v apríli 1915, čo malo za následok faktické prerušenie blokády Jadrana (francúzske loďstvo sa v obave pred útokmi ponoriek stiahlo). Väčšinou sa obidve strany sústredili na ostreľovanie pozemných pozícií protivníka na pobreží. Situácia na Jadrane sa výrazne zmenila až po vstupe Talianska do vojny v roku 1915.

Tretia kapitola sa zaoberá udalosťami v Severnom mori. Je tu opísaná činnosť Royal Navy pri blokáde Nemecka, prvé operácie nemeckého i britského loďstva, aj bitka pri Helgolande, v ktorej Nemci stratili tri ľahké krížniky a jeden torpédoborec. Čoskoro po začiatku vojny sa dostavili i prvé úspechy najmä nemeckých ponoriek a čiernym dňom sa stal 22. september 1914, keď ponorka U 9 kapitán-poručika O. Weddingena potopila za 75 minút tri britské obrnené krížniky Aboukir, Hogue a Cressy. Nemecké ponorky dosiahli úspech vďaka tomu, že britské velenie podcenilo túto zbraň a chýbala ochrana pred ňou. Výrazné rozšírenie možnosti operácií nemeckých ponoriek prinieslo obsadenie prístavov na flanderskom pobreží. Nemci ohrozovali britské loďstvo aj kladením minových polí pri východnom pobreží Anglicka. Britská admirálita nebola pripravená ani na toto nebezpečenstvo a do konca roka 1914 boli míny príčinou potopenia bitevnej lode Audacious, krížnika Amphion, ponorky, minolovky a viacerých rýbarských a obchodných lodí. Aktívnejší prístup k vedeniu vojny na mori z britskej strany znamenal návrat admirála J. Fishera na miesto prvého námorného lorda (hlavný veliteľ britského loďstva). Dňa 3. 11. a 16. 12. 1914 sa uskutočnili útoky nemeckého loďstva na pobrežie východného Anglicka, pri ktorých boli ostreľované prístavy Yarmouth, Hartlepool, Scarborough a Whitby. Intenzívna námorná činnosť, ktorej sa okrem hladinových lodí zúčastňovalo aj námorné letectvo a na nemeckej strane i námorné vzducholode, vyústila v januári 1915 do bitky pri Doggerbanku, v ktorej sa stretol nemecký predzvedný zväz kontreadmirála F. Hippera s britským zväzom bitevných krížnikov viceadmirála D. Beattyho. Po viacerých

chybách britskej strany, najmä v systéme vedenia, sa podarilo slabšiemu nemeckému zväzu uniknúť istému zničeniu za cenu straty obrneného krížnika Blücher. Výsledky bitky a nedostatky počas nej viedli k personálnym zmenám na oboch stranách – najdôležitejšou bola zmena na poste veliteľa Hochseeflotte, ktorým sa stal admirál H. von Pohl.

Operácie na Baltskom a Čiernom mori sú náplňou štvrtej kapitoly. Na Baltskom mori ešte pred začiatkom vojny Rusi evakovali prístav Libava a začali klásť mínové polia, Nemci napriek neutralite Dánska položili mínové polia v dánskych úžinách, aby zabránili prípadnému spojeniu britského a ruského loďstva na Balte. Nemecké loďstvo bolo od začiatku vojny aktívnejšie a vykonávalo ofenzívne mínové operácie a prieskum Fínskeho zálivu. Jedným z dôsledkov takejto aktívnej činnosti bolo stroskotranie ľahkého krížnika Magdeburg pri ostrove Odensholm, pričom Rusi ukoristili tajné materiály, šifrovacie kľúče a kódové knihy. To umožnilo Rusom i Britom dešifrovať rádiové depeše nemeckého námorníctva počas vojny, čo významne ovplyvnilo jej ďalší priebeh na mori. Na Baltskom mori prebiehala aj ponorková vojna, ktorej sa okrem ruských a nemeckých (U 26 potopila obrnený krížnik Pallada) ponoriek zúčastňovali od októbra 1914 aj britské ponorky E 1 a E 9. Obeťami intenzívnej mínovej vojny oboch strán boli väčšinou nemecké lode, z ktorých obrnený krížnik Friedrich Karl sa potopil a ľahký krížnik Gazelle musel byť vyradený. Svoju daň si vyžiadali aj zložité hydrografické podmienky Baltu a niekoľko ruských i nemeckých lodí stroskotalo. Vojna na Čiernom mori sa začala až 29. októbra 1914, keď turecké loďstvo pod vedením admirála Souchona (hlavný veliteľ tureckého námorníctva, do ktorého boli formálne začlenené aj Goeben a Breslau) zaútočilo na ruské čiernomorské prístavy. Tým sa naplnil zámer Nemecka zavliecť Turecko do vojny s Dohodou a takto odbremeniť východný front a prerušiť spojenie Ruska so západnými spojencami. V ďalšom období sa na Čiernom mori žiadne významnejšie akcie neudiali, pretože sily bo-

li pomerne vyrovnané a oboje strany sa sústredili na pozemné bojiská a podriadili tomu i námorné akcie (mínové operácie, ostreľovanie prístavov a pod.).

Posledná piata kapitola sa zameriava na námorné boje v mimoeurópskych moriach a oceánoch. Dozvieme sa tu o japonskom obliehaní nemeckej základne Čching-tao v Číne, o plavbe nemeckej eskadry admirála M. von Spee v Pacifiku a britských protioopatreniach, ktoré vyvrcholili bitkou pri Coroneli, kde utrpeli Briti porážku, a bitkou pri Falklandoch, v ktorej bola potopená väčšina nemeckej eskadry. Nezanedbateľnú časť nemeckého plánu námornej vojny tvorila krížniková vojna proti námorným komunikáciám Dohody, ktorej sa zúčastnili ľahké krížniky Dresden (na jeho palube slúžil poručík W. Canaris), Emden, Königsberg, Karlsruhe, delový čln Geier a aj päť pomocných krížnikov, z ktorých najúspešnejší bol Kronprinz Wilhelm. Postupne boli tieto lode do apríla 1915 potopené alebo internované, a škody, ktoré spôsobili potopením 64 obchodných lodí, 2 ľahkých krížnikov a 1 torpédoborca boli zanedbateľné. Záverečná časť tejto kapitoly je venovaná obsadeniu nemeckých kolónií v Tichomorí a zničeniu ľahkého krížnika Königsberg v Nemeckej Východnej Afrike na rieke Rufiji.

V prílohách publikácie sú zoznamy lodí Brazílie, Britského impéria a Bulharska, doplnené takticko-technickými údajmi a informáciami o ich osude. Nechýbajú ani organizačné a dislokačné schémy britského, francúzskeho, nemeckého a rakúsko-uhorského loďstva a ruskej Baltskej flotily. Uvedený je aj prehľad hodností v jednotlivých námorníctvach, ich český ekvivalent a prevod na armádne hodnosti. Nechýba ani krátky výkladový slovníček odborných pojmov.

Pre čitateľa našich zemepisných širok predstavuje táto publikácia nielen zaujímavý pohľad na menej známe dejiny prvej svetovej vojny, ale aj exotický exkurz do histórie vojnových operácií na moriach a oceánoch celého sveta.

Z. Katreba

MAREK, J.: SMRT V CELNÍM PÁSMU. HISTORICKÉ REPORTÁŽE O OSTRAZE ČS. HRANIC V LETECH 1918 – 1948. Cheb, Svět křídel 2000, 221 s.

Významnou zložkou ozbrojených síl medzivojnového Československa bola Finančná stráž (FS). Jej úlohou bolo strážiť colnú hranicu štátu, bojovať proti pašeráctvu a dozeráť na pohraničný osobný styk. V špecifických prípadoch, akými bolo vonkajšie alebo vnútorné ohrozenie bezpečnosti Československej republiky mala FS, ktorá bola podriadená ministerstvu financií úzko spolupracovať so zložkami ministerstva vnútra (polícia a četníctvo) a ministerstva obrany. Napriek tomu, že v septembri 1938 slúžilo na 567 oddeleniach v Čechách, na Morave, na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi až 6 428 príslušníkov FS, bola história tejto nezanedbateľnej časti ozbrojenej ochrany štátu dlhé roky prehliadaná a zabúdaná. Až v 80. rokoch 20. storočia vyšlo niekoľko publikácií, tie sa však zameriavali len na niektoré fakty z histórie FS, ktoré boli väčšinou tendenčne interpretované. Nové svetlo do činnosti tejto pomerne malej, no o to dôležitejšej ozbrojenej zložky československého štátu vnáša anotovaná publikácia. Vzhľadom na nedostatok zachovaných archívnych prameňov, ale aj pre lepšie priblíženie osudov samotných hraničiarov, zvolil autor pre svoju publikáciu formu historických reportáží a mnohé poznatky získal v rozhovoroch s bývalými príslušníkmi FS, ktorí slúžili v rôznych kútoch vtedajšieho Československa. V dvadsiatich dvoch kapitolách môže čitateľ sledovať osudy jednotlivých osôb alebo skupín, ktorí zasvätili svoju činnosť ochrane štátnych hraníc. Československá FS sa začala konštituovať hneď po zrode nového štátu v roku 1918, pričom jej organizácia bola prevzatá z Rakúsko-Uhorska. Základnou jednotkou bolo v pohraničnom colnom pásme oddelenie finančnej stráže a štyri až päť oddelení vytváralo inšpektorát finančnej stráže. Riadiacimi orgánmi sa stali zemské finančné riaditeľstvá. FS vykonávala pomocnú službu na veľkých železničných, riečnych a letiskových colniciach a zároveň spravovala aj množstvo colných

úradov na cestných hraničných priechodoch. Po roku 1918 väčšinou nastupovali na jednotlivé oddelenia FS bývalí legionári, ktorí tvorili v Čechách a na Morave 50 percent a na Slovensku a Podkarpatskej Rusi až 80 percent stavu všetkých príslušníkov FS, a pre ktorých mala byť táto služba akousi „odmenou“ za preukázanú oddanosť novému štátu. Ale ešte v roku 1934 z 59 českých inšpektorátov finančnej stráže riadilo ich činnosť len 13 príslušníkov FS, ktorí nastúpili po roku 1918, ostatní boli prevzatí ešte z Rakúsko-Uhorska. Len o niečo lepšia bola situácia na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi. Príslušníci finančnej stráže vykonávali svoju službu obetavo, s nasadením vlastného života. Služba prebiehala v ťažko predstaviteľných podmienkach, akými boli obchôdzky za každého počasia, vo dne v noci, neustále ohrozenie života (nielen ľuďmi, ale aj zvieratami), vysoká chorobnosť a úrazovosť (niektoré nehody sa končili úmrtím), malé platy, drahé a zlé ubytovacie podmienky, pohraničie osídlené nevelmi priateľsky nakloneným obyvateľstvom inej národnosti, ďaleko od centier, škôl, nemocníc, kultúry, pomalá, a nie vždy ochotná spolupráca väčšiny kolegov na druhej strane hraníc niekedy hraničiaca až s otvoreným nepriateľstvom (najmä na hraniciach s Maďarskom, neskôr aj s Nemeckom a Poľskom), čo sa prejavilo najmä v období po nástupe Hitlera k moci. Bohužiaľ, najťažšie sa znášali nekompetentné a byrokratické zákroky z vyšších miest, ktoré mali za následok nielen zhoršenie podmienok výkonu služby, ale niekedy i smrť strážcov hraníc. Mnohokrát zlé podmienky, v ktorých hraničiarci pracovali, ich dovádzali k samovraždám. Jediné neustále živý legionársky duch vlastenectva, obetavosti a demokratickej orientácie väčšiny príslušníkov FS umožňoval zachovať si duševnú i fyzickú spôsobilosť pre ich vysoké nasadenie pri ochrane a obrane hraníc a prenášal sa i na nových kolegov, ktorí prichádzali k FS najmä v druhej polovici tridsiatych rokov. „Finančníci“ významne pôsobili i na rozvoj miestneho života a kultúry (šport, osвета, divadlo a pod.), čo sa najviac odzrkadľovalo na zaostalejšej Podkarpatskej Rusi a Slovensku.

V dvadsiatych a na začiatku tridsiatych rokov 20. storočia plnili príslušníci FS, často nazývaní aj financami, finančníkmi, pohraničníkmi či colníkmi prevažne úlohy, na ktoré boli primárne určení – teda ochranu colnej hranice a zabránenie pašovaniu tovaru. Na začiatku roku 1919, keď sa konštituovala FS, pretrvávali ešte problémy prameniace zo vzniku nového štátu. Boli tu snahy o nelegálny vývoz tovaru, strojov a v pohraničných krajoch sa šírila nepriateľska separatistická propaganda. Po upokojení politickej „situácie“ začali prevažovať prozaickejšie problémy klasického pašovania. Do Československa sa pašovalo takmer všetko, no prevládali najmä liečivá, tabakové výrobky, kone, sacharín, margarín, kravy, prasce a, samozrejme omamné látky – narkotiká (kokain, morfium, marihuana a pod.) a rôzny iný tovar na objednávku alebo pre vlastnú spotrebu. Pašovanie sa dalo rozdeliť na príležitostné, profesionálne, priemyselné (bezcolný vývoz a dovoz priemyselných výrobkov) a politické, živené susednými štátmi, predovšetkým v druhej polovici 30. rokov – Maďarskom, Nemeckom, Poľskom, príp. s nimi spolupracujúcimi slovenskými ľudákmi. Na konci 20. a začiatku 30. rokov posilnili nevelké počty hraničiarov noví pomocníci – psy, zo začiatku na Slovensku a potom aj v Čechách a na Morave a Podkarpatskej Rusi. Psy vykonali pre FS mnoho neoceniteľných služieb a mnohokrát zachránili životy svojich pánov. V 20. rokoch boli zavádzané do služby aj lyže, ale vlastné kurzy sa začali až od roku 1929, čo kládlo vysoké nároky na zvládnutie tohto nového prostriedku. Naďalej však pretrvávala zlá situácia v telefonizácii pohraničia, vo vybavení rádiami, v motorizácii, personálnom obsadení a predovšetkým v dodržovaní nepružného a prežitého bodového systému hraničných obchádzok.

Rýchlo sa zhoršujúca medzinárodná situácia po nástupe A. Hitlera k moci sa prejavila aj v službe príslušníkov FS. Čoraz viac sa v prihraničných krajoch začalo rozmáhať politicky motivované pašovanie, ktoré najmä v Čechách a na Morave výdatne podporovali stúpenci henleinovskej strany SdP. Spočiatku sa prevažne pašovali písomnosti,

spravodajské správy, no neskôr prišli na rad zbrane, a to v hojnom množstve. Od roku 1936 boli oddelenia FS zahrnuté do novovytvorených 30 práporov Stráže obrany štátu, určených na ostrahu a krytie štátnej hranice v prípade nevyhnutnej potreby. Boli zložené z príslušníkov polície, četníctva, FS a vybraných vojenských záložníkov. Príslušníci FS boli na túto úlohu postupne v roku 1937 precvičení a na jar ďalšieho roka boli dodané na oddelenia FS ľahké guľomety, ručné granáty a prilby. Skutočnou skúškou FS, ale aj iných ozbrojených zložiek štátu sa stal rok 1938. V noci z 20. na 21. mája 1938 v dôsledku predchádzajúcich udalostí boli okrem iných opatrení aktivované aj prápory SOS. Pozorovací hraničný sled týchto práporov zastupovalo 6 037 príslušníkov FS. Počas týchto opatrení sa prejavili nedostatky v zabezpečení výzbroje, granátov a iného materiálu. Podobná situácia nastala aj v septembri 1938, keď sa jednotlivé oddelenia FS v Čechách a na Morave stali terčom útokov henleinovcov a novovytvorenej teroristickej organizácie Sudetendeutsche Freikorps. Pri týchto udalostiach zahynulo 28 príslušníkov FS. Bohužiaľ, často mali rozkazy nadriadených zložiek, ktoré zakazovali použitie zbrane i v prípade obrany, za následok smrti samotných hraničiarov. Po prijatí mníchovského diktátu nasledoval ústup na nové hranice, ktoré boli v podstate anulované 15. marca 1939 okupáciou Čiech a Moravy nemeckou armádou. Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v období od októbra do marca 1939, keď bol vytvorený Slovenský štát a maďarské vojská obsadili Podkarpatskú Rus, padlo 14 príslušníkov FS. Posledné zvyšky československej FS ustúpili s ostatnými ozbrojenými zložkami 17. marca 1939 do Poľska, Rumunska a na Slovensko. 30. septembra 1940 ukončila svoju činnosť FS v protektoráte. Počas vojny sa zapájali príslušníci FS do odboja, pomáhali pri prechodoch cez hranice, pri ilegálnej činnosti a ich boj proti okupantom vyvrcholil v roku 1945 masovým zapojením do májového povstania v Čechách a na Morave.

Odišná situácia bola na Slovensku, kde FS zostala zachovaná. V auguste 1944 na

183 oddeleniach FS, ktoré boli v podriadenosti 46 inšpektorátov, slúžilo 2 040 mužov, avšak systemizovaný počet 2 366 mužov sa nikdy nepodarilo naplniť pre nedostatok personálu, najmä veliteľských kádrov. Mnohí príslušníci FS sa aktívne zapojili cez vojnu do domáceho i zahraničného odboja. Významnú úlohu zohrali napríklad aj pri preprave ušľach francúzskych zajatcov z Maďarska na Slovensko. V čase SNP zabezpečovala FS v prvej etape bojov južnú hranicu s Maďarskom. Aktívne sa do Povstania zapojili aj oddelenia FS vo Vysokých Tatrách, kde v bojoch s nemeckými jednotkami zahynul dozorca Pavol Bilík (bol zajatý, mučený nacistami a 8. 9. 1944 popravený v Kežmarku) a rešpicient Ján Rašo (padol 26. 9. 1944 pri Troch studničkách). Na východnom Slovensku sa príslušníci slovenskej FS pridali k postupujúcim jednotkám 1. čs. armádneho zboru.

V máji 1945, hneď po oslobodení sa začala obnovovať sieť oddelení a inšpektorátov FS v Čechách i na Morave za pomoci jednotiek Červenej armády, revolučných gárd a neskôr čs. armády. Príslušníci FS museli riešiť nielen úlohy colného pásma, ktoré v týchto časoch boli posunuté do úzadia, ale najmä otázky stráženia a zabezpečovania hraníc, zaistovania kolaborantov, nacistov, príslušníkov SS, Wehrmachtu a iných nemeckých organizácií a spolupodieľali sa na likvidácii Wehrwolfu a na odhaľovaní tajných skladísk zbraní. Taktiež zabráňovali vývozu kultúrnych diel a rôznych tovarov, ktorých bol značný nedostatok. Na jeseň 1945 posilnili zložky FS jej príslušníci z Podkarpatskej Rusi, ktorá bola pripojená k ZSSR. Od septembra 1945 dochádzalo na severnom a východnom Slovensku aj k stretnutiam FS so skupinami benderovcov, ktoré prenikali na Slovensko. Od roku 1945 mala FS rivala v novom Zbore národnej bezpečnosti. Zatiaľ čo príslušníci FS boli väčšinou nositeľmi demokratických tradícií, tak pohraničné útvary tvorili prevažne mladí komunisti. Tento fakt nemohol vyhovovať novému režimu, ktorý ho vyriešil zákonom č. 275 z 2. decembra 1945, ktorým sa preniesla pôsobnosť FS v colnom pásme na ZNB.

Najprv bolo prevedených k ZNB 2 000 príslušníkov FS, ktorí boli väčšinou odsunutí do vnútrozemia a nakoniec postupne prepustení. Tak sa skončila história významnej zložky ochrany hraníc Československa.

Autorovi sa podarilo s veľkou erudíciou a zároveň pútavo spracovať medzivojnovú a povojnovú históriu Finančnej stráže. Nie je to bezmenná história, práve naopak, jej tvorcovia sú pomenovaní, pretože práve im je venovaná aj táto publikácia – osamoteným strážcom hraníc a demokracie štátu v strede Európy. Kniha je doplnená fotografickou prílohou, niektorými dokumentmi i medzivojnovými organizačnými štruktúrami FS a zoznamom prameňov.

Z. Katreba

RYBÁR, M. a kol.: *MODELOVANIE A SIMULÁCA VO VOJENSTVE*. Bratislava, VIA MO SR 2000, 400 s.

Dielo je produktom autorského kolektívu zloženého zo príslušníkov Ministerstva obrany SR, Generálneho štábu Armády SR, Vojenskej akadémie v Liptovskom Mikuláši a Vojenskej leteckej akadémie GMRŠ v Košiciach a je určené pre vnútornú potrebu rezortu obrany. Zaoberá sa významnou a aktuálnou oblasťou vedecko-technického rozvoja súčasného vojenstva – otázkami modelovania a simulácie (MaS) ozbrojeného zápasu a čiastočne aj problematikou simulácie iných procesov nevojenského charakteru. Je určené vojenským profesionálom, pracovníkom vo sfére velenia a riadenia, študentom, vedeckým a pedagogickým pracovníkom vojenských vzdelávacích a výcvikových zariadení i pracovníkom z iných rezortov, ktorí majú k otázkam bezpečnosti a obrany štátu blízko, ale je zaujímavé aj pre vojenských historikov.

Hneď prvá, pomerne rozsiahla kapitola, je totiž venovaná charakteristike historického vývoja prostriedkov a metód MaS bojovej činnosti od najstarších čias po dnešné. Stručne sú v nej charakterizované prvé, historicky dokumentované modely, za aké sú považované

hry: šach, dáma, go a staroindické vojenské poľné cvičenia. Primerane sú opísané pomôcky, formy a metódy výcviku v antických a niektorých stredovekých armádach. Z obdobia renesancie a počítačového rozvoja poľných zbraní je zachytený vývoj strelníc, vznik prvých poľných a cvičebných predpisov či doktrín, zavedenie pravidelného výcviku nájomných i národných armád a rozvoj vojenského umenia oživený dobou. Situácia od počiatku novoveku bola poznamenaná priemyselnou revolúciou a spoločenskými prejavmi s priamymi i nepriamymi vplyvmi na rozvoj vojenstva. Vznikali výcvikové priestory, podrobné topografické mapy, grafické metódy modelovania boja a prvé pokusy o použitie matematiky vo vojenskom umení. Z neskoršieho obdobia sú zaznamenané rôzne modifikácie šachu, KRIEGSPIEL, WARGAME, poľné cvičenia s riaditeľstvom cvičenia a rozhodcovskou službou, overovanie a výskumné cvičenia. Od počiatku 20. storočia sa oživil záujem o matematiku vo vojenskom umení. Vznikla Lanchesterova teória boja a v období druhej svetovej vojny operačný výskum a vojenská kybernetika. Boli vyvíjané trénažéry zložitej bojovej techniky a s rozvojom výpočtovej techniky a informačnej technológie aj špeciálne počítačové siete a systémy pre konštruktívnu, virtuálnu a živú (laserovú) simuláciu bojovej činnosti. Ich aplikácie a ďalší vývoj rýchle pokračuje i v súčasnosti vo všetkých moderných armádach. Vývoj MaS v Armáde SR je v súhrne charakterizovaný v záverečnej časti kapitoly. Kapitola teda zachycuje ucelený historický prehľad danej oblasti vojenstva, aký sa doteraz u nás v odbornej literatúre ešte neobjavil.

Druhá kapitola obsahuje všeobecné východiská MaS s akcentom na oblasť ozbrojeného zápasu. Sú v nej definované základné pojmy: originál, model, subjekt MaS, modelovanie, simulácia, metodika MaS a klasifikácia modelov ozbrojeného zápasu. Stručne je vysvetlená teória podobnosti ako teoretický základ MaS. Výstižne je podaná charakteristika prostredia bojovej činnosti: jeho geometrické, topografické, geografické, meteorologické, astronomické a sociálno-ekonomické prvky. V potrebnom rozsahu sú vysvetlené základné

pojmy a vzťahy teórie pravdepodobnosti, vrátane údajov o metóde Monte Carlo. V závere kapitoly je hodnotená problematika tzv. mäkkých faktorov živej sily v bojovej situácii (stresu, únave, vycvičenosti, celkovej telesnej kondícii, bojovej stmelenosti a pod.).

V tretej kapitole sú opísané princípy a základné metódy živej simulácie ozbrojeného zápasu a čiastočne aj operácií nevojenského charakteru. Najväčší priestor je venovaný klasickým metódam živej simulácie bojovej činnosti – vojenským cvičeniam a manévrom uskutočňovaným vojskami a štábmi vybavenými organickými zbraňami a prostriedkami bojovej činnosti v reálnych poľných (terénnych) podmienkach, v zavedených organizačných štruktúrach a podľa platných zásad vedenia boja, operácie či vojny. Relatívne podrobne je opísaná metodika organizácie, prípravy, vykonania a hodnotenia taktických cvičení tohto druhu, ktorá poskytuje osnovu aj pre živé simulácie bojovej činnosti iných druhov. Základné informácie sú podané o moderných metódach živej simulácie, založených na využití laserovej simulácie strelby, moderných navigačných prostriedkov typu GPS (Global Positioning System) a digitálnych komunikačných systémov. Výstižne je opísaná aj metóda cvičení typu CAX (Computer Assisted Exercises – Cvičenia s počítačovou podporou). O kombinovaných simuláciách bojovej činnosti s využitím simulácií rôznych kategórií a operáciách iných než vojna, sa hovorí veľmi stručne. Posledná časť kapitoly je venovaná opisu metód GAMING-u a WARGAMING-u.

V najrozsiahlejšej, štvrtnej kapitole sú rozvedené najdôležitejšie matematické metódy MaS bojovej činnosti, označované v súhrne ako metódy konštruktívnej simulácie, ktoré sú založené na štábných modeloch, modeloch teórie strelby, modeloch duelov, na diferenciálnych (Lanchesterových) a štatistických modeloch ozbrojeného zápasu. Podčiarknutý je teoretický dosah Lanchesterových modelov a praktická hodnota štatistických modelov, realizovaných v počítačových sieťach. Okrem všeobecných prístupov k simulácii na týchto modeloch sa v kapitole podáva informácia o niektorých známych simulačných systé-

moch bojovej činnosti vyvinutých a používaných v zahraničí. Ide najmä o americké systémy CBS, BBS, BFT, JANUS, ARTBAS a ModSAF (zavedený aj našej armáde), nemecký HORUS a belgický KIBOWI.

Do piatej kapitoly boli zahrnuté otázky virtuálnej simulácie ozbrojeného zápasu ako najmodernejšej simulačnej metódy. Tá sa realizuje v trénažéroch – simulátoroch s virtuálnou realitou, alebo v sieťach takýchto simulátorov. S ohľadom na menšiu znalosti predpokladaných čitateľov publikácie v tejto problematike je značná časť kapitoly venovaná všeobecným otázkam virtuálnej simulácie, princípom konštrukcie a fungovania jednotlivých typov simulátorov, ich základných komponentov, vstupných a výstupných zariadení, ktoré spolu s človekom, a pre neho, sa podieľajú na vytváraní virtuálneho (počítačového) prostredia. Na základe takýchto všeobecne podaných údajov je v kapitole primerane objasnená podstata vojenských trénažerov – simulátorov: strelných zbraní, tankov, BVP, lietadiel, automobilov, ženijnej a ďalšej vojenskej techniky. Vo vyspelých armádach sa začínajú prepojiť takéto simulátory jednotlivých druhov bojovej techniky do siete simulátorov, ktoré vytvárajú rozsiahle simulačné systémy pre organizačné celky (čaty, roty, prápory, či roje, letky a pod.).

Tento problematiku a perspektívam ďalšieho rozvoja a využívania systémov virtuálnej reality v prostredí armády je venovaná záverečná časť kapitoly. V nej sa autorský kolektív zaoberá perspektívnymi otázkami rozvoja umelej inteligencie a jej využitiu v ozbrojených silách. V kapitole sú okrem krátkej histórie vzniku a vývoja umelej inteligencie charakterizované základné princípy jej jednotlivých prostriedkov a metód, načrtnuté možné, perspektívne smery jej rozvoja a využitia v civilnej sfére a vo vojenstve. Dnes sú vo vojenskej oblasti najviac rozpracované expertné systémy umelej inteligencie. Využívajú sa najmä v letectve ako palubné systémy pri zdokonaľovaní ich avioniky. Otázkam koncepcie a aplikácie takýchto systémov je v kapitole venovaná hlavná pozornosť. Opísané sú aj vlastnosti niektorých známych palubných

expertných systémov, ako napríklad CSIM, MASAS, MSIS a pod.

V prílohách nájde čitateľ prehľad najdôležitejšej literatúry, vzťahujúcej sa k MaS, register, zoznam skratiek a akronymov, poznámky k dôležitejším pojmom a termínom a ilustrované grafické prílohy. Na konci publikácie je uvedené jej resumé v anglickom jazyku.

M. Rybár

KRONIKA

XII. ZJAZD A VALNÉ ZHROMAŽDENIE SLOVENSKEJ HISTORICKEJ SPOLOČNOSTI PRI SAV

V dňoch 24. – 26. 4. 2001 sa v Kongresovom centre Slovenskej akadémie vied (SAV) v príjemnom prostredí Smolenického zámku uskutočnil 12. zjazd a Valné zhromaždenie Slovenskej historickej spoločnosti (SHS) pri SAV. Podujatie, na ktorom sa každých päť rokov bilancujú výsledky a perspektívy slovenskej historickej vedy, sa konalo pod záštitou prezidenta SR Rudolfa Schustera. Rokovanie otvoril a s príspevkom na tému *Slovenská historická spoločnosť pri SAV na konci 20. storočia* vystúpil jej predseda V. Čičaj. Svojím vystúpením odštartoval prvý deň rokovania, na ktorom sa za bohatej účasti širokého fóra historikov, doktorandov, ako i študentov histórie bilancovala činnosť jednotlivých sekcií SHS za posledných päť rokov.

Obsahovo najbohatší bol druhý deň rokovania, na ktorom sa prehľadnocovali súčasné problémy slovenskej historiografie. Program bol rozdelený do dvoch blokov. Na predpoludnie organizátori zaradili príspevky reflektujúce problémy výskumu starších dejín a na popoludnie otázky novších a moderných dejín. Vzhľadom na to, že do diskusie sa prihlásilo veľké množstvo príspevkov, obmedzím sa len na stručnú charakteristiku jednotlivých tematických okruhov.

Pomerne veľká pozornosť sa venovala analýze stavu a perspektív spracovania jednotlivých období slovenských dejín. V tejto súvislosti je zaujímavé konštatovanie, nad ktorým sa pozastavili viacerí referujúci, že najväčší záujem sa opäť koncentroval na politické dejiny, oveľa menej už frekventovali dejiny hospodárske. Z chronologického hľadiska sú naďalej najväčšie medzery v dejinách staroveku. Nelichotivý stav bádania v tejto problematike má do určitej miery na svedomí aj fakt, že na Slovensku dodnes neexistuje špecializované pracovisko zaoberajúce sa týmto obdobím. Na tieto skutočnosti upozornil vedúci Katedry histórie na UCM v Trnave P. Valachovič. Z popoludňajšieho bloku možno spomenúť príspevok riaditeľa HÚ SAV V. Bystrického, ktorý upozornil na nové trendy bádania vo vzťahu k novším, ale najmä moderným slovenským dejinám (postavenie cirkvi na Slovensku, holokaust, sociálna politika, stereotypy v dejinách, dejiny meštianstva...). O stave v bádani slovenských dejín po 2. svetovej vojne hovoril M. Barnovský z HÚ SAV. Upozornil, že z chronologického hľadiska sa najväčší pokrok podarilo dosiahnuť vo výskume obdobia rokov 1945 – 1948. Veľký pokrok zaznamenal tiež výskum zameraný na päťdesiate roky, najmä na tzv. zakladateľské obdobie komunistického režimu, ktoré je ohraničené rokmi 1948 – 1953. Roky šesťdesiate, a najmä obdobie normalizácie zatiaľ neboli predmetom hlbšieho výskumu, a to z dôvodu čiastočnej alebo úplnej neprístupnosti archívnych prameňov. Z hľadiska výskumu komunistického režimu Barnovský konštatoval, že najväčšia pozornosť sa doteraz sústredila najmä na analýzu násilných metód vládnutia, represálie a zločiny režimu. Podľa autora v budúcnosti však bude potrebný oveľa všestrannejší historický výskum. Bez neho nemožno pochopiť život v spoločnosti v podmienkach komunistickej diktatúry, jednotlivé modifikácie komunistického monopolu moci, ale ani samotné príčiny perzekúcie. V tejto súvislosti nastolil potrebu prehĺbiť analýzu vzťahu spoločnosti a režimu, realizovať výskum dejín každodennosti, sociálnych dejín atď.

V centre pozornosti boli aj metodologické otázky. Najväčší ohlas si vyslúžili príspevky R. Holeca z Katedry slovenských dejín a archívnictva FiF UK v Bratislave a D. Kováča ve-

deckého sekretára SAV, ktoré nešetřili ani kritikou do vlastných radov. Obidvaja upozornili na metodologickú neukotvenosť slovenskej historickej vedy. Vyzdvihli potrebu rozvíjať teoretické úvahy v nadväznosti na vlastnú sebareflexiu, ktorá sa akoby pomaly, ale isto vytrácala. Práve tu nachádzajú jednu z príčin problémov súčasnej slovenskej historiografie. D. Kováč v tejto súvislosti upozornil na negatívnu tendenciu využívania krajného relativizmu ako metodologického východiska historika. Pritom zdôraznil, že požiadavka vymaniť históriu spod politického tlaku po roku 1989 sa začala akosi automaticky spájať s mylnou predstavou, že historik má právo na vlastný názor. Toto je podľa Kováča aj problém tzv. neofudáckych historikov, ktorí akoby dodnes nepochopili, že historik má právo písať len to, čo vie aj argumentačne doložiť. S týmito otázkami spojil tiež otázku slobody bádania. Nastolil požiadavku, aby sa prehlbila koordinácia vedeckého rozvoja a rastu študentov a doktorandov s konkrétnymi potrebami historickej vedy.

Mnohé vystúpenia sa týkali otázky finančného a sociálneho postavenia slovenskej historiografie, jej spoločenského zázemia. So zaujímavým referátom na túto tému vystúpil vedecký pracovník VHÚ v Bratislave a šéfredaktor populárno-vedeckého časopisu *História V. Segeš*. Poukázal na nezávideniahodné sociálne postavenie slovenského historika, ktorý sa pomaly, ale isto ocitol na periférii záujmu zo strany spoločnosti a štátu. Upozornil, že na vine nie je len zlá ekonomická situácia štátu, ktorý nedokáže dostatočne honorovať také vedné disciplíny, akou je historiografia. Príčiny tohto stavu treba podľa Segeša hľadať aj vo vlastných radoch. Tie nachádza okrem iného v slabom prepojení historickej vedy a praktickej spoločnosti. V budúcnosti by sa preto podľa neho mal väčší dôraz klásť na komercializáciu historiografie. Poukázal tiež na málo rozvinutú spolupatričnosť a stavovskú solidaritu slovenskej historickej obce a vyslovil predsavzatie, s ktorým sa stotožnil asi každý prítomný, že v budúcnosti to bude práve SHS, ktorá túto medzeru vyplní.

Frekventované a osobitne aktuálne boli otázky týkajúce sa pretrvávajúcich problémov späťtých s podmienkami výučby dejepisu na základných a stredných školách. Tu treba spomenúť príspevok V. Kratochvíla z Katedry všeobecných dejín FiF UK v Bratislave. Podobne ako jeho predrečníci pripomenul alarmujúci nedostatok učebných textov a hľadal príčiny tohto stavu. Okrem toho navrhol skvalitniť model vyučovania dejepisu, ako aj nové metódy využiteľné vo vyučovacom procese. A to so zreteľom na základný cieľ vyučovania dejepisu, vychovať zo študenta občana, ktorý vie rozvíjať svoj vlastný názor.

Ďalšou reflektovanou témou bola otázka koncepcie slovenských dejín. V tejto súvislosti sa prehodnocovala Rapantova koncepcia národných dejín a jej aktuálnosť pre 21. storočie. V diskusii k tejto problematike vystúpil M. Danilák, vedúci Katedry všeobecných dejín Prešovskej univerzity. V snahe integrovať do tejto koncepcie aj národnostné menšiny žijúce na území SR, navrhol nahradiť národný princíp teritoriálnym princípom. Apriori sa neodmietli ani ďalšie koncepcie, ktoré preukážu svoju vedeckú opodstatnenosť.

Je pochopiteľné, že bohatý program a veľké množstvo príspevkov neumožnili rozvinúť vyčerpávajúcu diskusiu na každú z načrtnutých tém. Plodná diskusia, v ktorej sa odrážalo široké spektrum názorov, návrhov, podnetov o ďalšom smerovaní historickej vedy, preto pokračovala, aj keď len v neformálnej podobe aj vo večerných hodinách, ktoré účastníkom zjazdů spríjemnil bohatý kultúrny a spoločenský program.

Tretí deň pokračoval zasadáním valného zhromaždenia SHS. Na programe bola voľba mandátovej a návrhovej komisie, ako i voľba členov nového výboru SHS. Napriek pomerne hladkému priebehu rokovania možno tak trochu s poľutovaním prijať fakt, že za členov nového výboru sa nepodarilo prijať viac uchádzačov z radov najmladšej generácie.

Možno konštatovať, že zjazd SHS aspoň v hrubých obrysoch bilancoval súčasný stav a perspektívy slovenskej historiografie. Na jednej strane vyzdvihol pokrok a tvorivý prístup, ktorý sa odrazil predovšetkým v úsilí prehodnocovať témy pred rokom 1989 zámerne prekrúcané. Ako i témy, ktoré boli vinou politického tlaku obchádzané a tabuizované. Na druhej strane sa

však nevyhol ani analýze problémov, ktoré determinujú súčasný stav slovenskej historickej vedy. Žiaľ, ich riešenie je vo viacerých prípadoch spojené s riešením stavu celej našej spoločnosti. Čo je však potešujúce, a potvrdil to aj priebeh zjazdu, slovenská historická obec nehľadá príčiny týchto problémov len vonku, ale aj vnútri, vo vlastných radoch. Zostáva len dúfať, že jedným z garantov ich riešenia sa v budúcnosti stane práve SHS.

I. Baka

XXVII. MEDZINÁRODNÝ KONGRES VOJENSKEJ HISTÓRIE V ATÉNACH

Každoročne sa stáva najväčšou udalosťou pre vojenských historikov z celého sveta ich spoločné stretnutie, ktoré organizuje jedna z národných komisií pre vojenskú históriu. V tomto roku pripadla táto významná úloha a pocta zároveň Helénskej komisii pre vojenskú históriu, ktorá v dňoch 19. – 25. augusta 2001 usporiadala XXVII. medzinárodný kongres vojenskej histórie v Aténach, ktorý prebiehal v znamení ústrednej témy *Vojenské konflikty a geopolitika 20. storočia*. Na kongrese sa zúčastnilo viac ako 150 predstaviteľov z 35 krajín piatich kontinentov. Rokovacími jazykmi boli gréčtina, francúzština a angličtina.

Vlastný program podujatia odštartovalo už dopoludnia 19. augusta rokovanie Bibliografickej komisie Medzinárodnej komisie pre vojenskú históriu (ICMH), na ktorom bola zhodnotená doterajšia činnosť, ktorej výsledkom bolo vydanie 22. zväzku Medzinárodnej bibliografie vojenskej histórie, kde sú zaradené aj bibliograficko-informačné záznamy zo Slovenska. V rovnaký deň sa uskutočnilo aj zasadnutie archívnej komisie. Večer sa účastníci kongresu zišli na recepcii, ktorá sa podávala na obrnennom krížniku Georgios Averoff, postavenom v roku 1911 v lodeniciach v Livorne. Táto loď sa zúčastnila všetkých významných vojnových stretnutí prvej polovice 20. storočia, v ktorých bojovalo aj Grécko – obidvoch balkánskych vojen, prvej svetovej vojny, vojny v Malej Ázii, ako aj druhej svetovej vojny. V súčasnosti je krížnik, ktorý kotví v najväčšom gréckom prístave Pireus, významným múzeom, ktorého prehliadka zanechá v každom návštevníkovi jedinečný zážitok.

Na rokovaní kongresu v pondelok 20. augusta 2001 privítal všetkých účastníkov grécky minister obrany Apostolos Tsohatzopoulos, ktorý v tom čase riešil otázky zapojenia gréckych ozbrojených síl do operácií na vyriešenie krízy v Macedónsku. Vo svojom prejave vyzdvihol význam takýchto podujatí, ktoré na jednej strane pomáhajú upevňovať dobré priateľské vzťahy medzi jednotlivými národmi a na druhej strane vlastné príspevky vojenských historikov dávajú možnosť na zamyslenie o budúcnosti sveta, pretože vojenská história nie je len o konfliktoch a vojnách, ale aj o hľadaní východísk pre mierové spolužitie národov celého sveta. Po ministrovi obrany prehovorili ďalší vysokí predstavitelia gréckych ozbrojených síl a prezident ICMH prof. Dr. Luc de Vos. Oficiálne rokovanie kongresu otvoril prezident Helénskej komisie pre vojenskú históriu generálporučík Ioannis Kakoudakis, ktorý v krátkosti zhrnul význam tohto podujatia i zámery jeho usporiadateľov. Upriamil pozornosť na mierotvornú úlohu Grécka vo svetovej politike, ako aj na skutočnosť, že kongres sa koná necelé tri roky pred návratom olympijských hier v roku 2004 do svojho starovekého i novodobého rodiska.

Program kongresu obsahoval desať zasadnutí, ktoré združovali 3 až 6 príspevkov týkajúcich sa určitej problematiky. Príspevky mali trvať maximálne 15 minút a na konci každého zasadnutia mal byť venovaný rovnaký čas diskusií. Bohužiaľ, mnohokrát sa stalo, že referujúci nedodrжали časový limit a jednotlivé zasadnutia nielenže sa končili bez diskusie, ale dostávali sa do väčšieho časového sklzu.

Prvý blok sa zaoberal teóriami v geopolitike. Zaujímavý bol príspevok prof. dr. I. Louca- sa o význame geopolitiky pre západný svet, kde sa geopolitika mnohokrát chápe ako efektívny nástroj v službách mocností a ich dominancie nad slabšími štátmi. O francúzskom pohľade na geopolitiku hovoril prof. Dr. H. Coutau-Begarie a o švajčiarskych skúsenostiach kpt. D. Ch. Engelberts. Ďalší blok sa týkal teoretikov geopolitiky a ich štúdií. V piatich príspevkoch sme sa zoznámili s významom a osudmi R. Kjellenna – švédkeho zakladateľa geopolitiky (Dr. G. Aselius), H. Mackindera a britskou školou geopolitiky (prof. Dr. M. Sheenan), K. Haushofera a jeho vplyvom na nemecké a japonské vojenské doktríny (Ch. Spang), ako aj s geopolitickými záujmami Belgicka (mjr. J. M. Sterkendries) a s rumunskou geopolitickou školou (plk. P. Otu). Vynikol najmä referát o Haushoferových aktivitách, ktoré mali konkrétny vplyv na nemeckú a aj japonskú zahraničnú a vojenskú politiku. Haushofer ako teoretik mal veľký vplyv na vytvorenie Paktu troch, ale aj na japonské predstavy o stratégii a na Japoncami pripravovanú koncepciu Veľkoázijskej sféry prosperity. Vzhľadom na časový posun, ktorý vyvolal neskorší príchod ministra obrany pre jeho pracovnú zaneprázdnenosť, nezostal čas na diskusiu k príspevkom. V popoludňajších hodinách sa účastníci kongresu presunuli do tréningového centra špeciálnych síl v Megalo Pefko, neďaleko ostrova Salamína, kde sa roku 480 pred n. l. odohrala významná námorná bitka medzi Grékmi a Peržanmi. V tréningovom stredisku hosťom predviedli širokú paletu ukážok z pozemného a námorného výcviku špeciálnych jednotiek gréckej armády.

V programe druhého dňa kongresu boli naplánované tri bloky referátov. Na prvom zasadnutí akcentovala najmä otázka geografie v najširšom zmysle slova ako významného prvku pri zabezpečovaní národných bezpečnostných záujmov, ale aj vojenských operácií. Príspevok prof. Dr. P. Boulanger sa týkal koncepcie vojenskej geografie a jej vplyvu na stratégiu Francúzska v rokoch 1870 až 1940, gen A. Tschumy hovoril o význame alpského masívu v európskej geopolitike 20. storočia, príspevok brig. gen. M. E. Ionescu prečítala pani M. Georgescu a bola v ňom analyzovaná otázka vývoja geopolitického statusu Rumunska v 20. storočí a v jeho posune z Balkánu do centrálnej Európy; mjr. G. Fassy sa zaoberal otázkou geostrategického významu Balkánu vo veľkých európskych konfliktoch v rokoch 1914 – 1945 a nakoniec prof. Dr. W. Frank predniesol referát o myšlienkových úvahách a geografii v operáciách intervenčných štátov v španielskej občianskej vojne. Z jednotlivých referátov si bolo možné vytvoriť názor, že ak niečo budú mať spoločné vojenské operácie 20. a 21. storočia, tak to budú základné geografické danosti území, ktoré sú nemenné, a preto bude aj v budúcnosti predstavovať vojenská geografia významnú zložku každého vojenského plánovania. Štvrté zasadnutie sa venovalo prvej časti rozsiahlej témy *Teritória (územia) a vojenské konflikty* a jeho prvá časť sa dotýkala druhej svetovej vojny. Prínosný bol referát prof. Dr. H. E. Volkmana, ktorý na základe nových poznatkov potvrdil, že Grécko zohralo oveľa významnejšiu úlohu vo výzbrojných a hospodárskych plánoch tretej ríše, ako bolo doteraz známe. Plk. C. Bessa sa venoval otázke vzťahu invázie do Grécka a portugalskej neutrality v predmetnom období. Plk. prof. C. Taskiran v krátkosti analyzoval nestrannú, resp. neutrálnu politiku Turecka počas najväčšieho svetového konfliktu. Prof. Dr. I. Mourellos upozornil na geostrategickú dôležitosť gréckeho priestoru v čase vojny. Grécko sa v tomto období stalo záujmovým priestorom Veľkej Británie ako východisko pre operácie na európskej pevnine a Nemecka ako odrazový mostík do Afriky a na Blízky východ. Ďalšie zasadnutie, ktoré tematicky nadväzovalo na predchádzajúce, začal Mgr. Z. Katreba referátom, ktorého autorom bol pplk. Dr. M. Púčik, o mieste Slovenska vo vojenskostrategických plánoch Varšavskej zmluvy. Slovensko v období rokov 1955 až 1989 predstavovalo dôležitú križovatku zložitých geostrategických a geopolitických faktorov, vplyvov a ambícií veľmocenských plánov a vízií na regionálnej, európskej i celosvetovej úrovni. Slovensko sa nachádzalo aj v dôležitej pozícii na obrannej línii Varšavského paktu, ktorá sa tiahla zo severného Nemecka cez Čechy, Moravu a Slovensko až do južného Maďarska. Územie Slovenska bolo, je a bude aj v budúcnosti pod vplyvom pre-

dovšetkým regionálnych, európskych a čiastočne i celosvetových vplyvov a udalostí. Historik Dr. H. O' Donnell Y Duque de Estrada sa zaoberal francúzskou podporou španielskych pozemných operácií v roku 1925 v Alhucemasi (Maroko) a brig. gen. D. A. Soria sa zameral na niektoré aspekty vojny o Falklandské ostrovy Malvíny v roku 1982. Možnosti invázie do Brazílie v čase druhej svetovej vojny a vývoj vojenskej angažovanosti na území tohto štátu boli náplňou príspevku plk. L. P. Caravalha, ktorý predniesol prof. G. A. Frota: Severovýchodná Brazília vytvárala prirodzený výbežok, ktorý bol najbližšie Francúzskej Západnej Afrike, a teda prirodzene poskytoval vhodný cieľ na možné vylodenie nemeckých vojsk na americkom kontinente. Toto územie mohlo byť aj odrazovým mostíkom pre americké jednotky. Mesto Natal, vzdialené 3 500 km od Dakaru predstavovalo podľa amerických odborníkov v roku 1942 jedno zo štyroch hlavných strategických miest vo svete popri Gibraltári, Suez a Bospore. Posledný príspevok tohto dňa predniesol Dr. O. R. Ortiz-Troncoso a venoval sa v ňom konfliktom v Latinskej Amerike v 20. storočí. Vzhľadom na nedodržanie časových limitov sa ani v tento deň diskusie k príspevkom neuskutočnili. Určitou náhradou za ne boli neformálne debaty účastníkov kongresu počas plavby po ostrovoch v Saronickom zálive, ktorá sa uskutočnila nasledujúci deň. Počas nej si hostia nielen oddýchli od nabitého rokovacieho programu, ale aj sa zoznámili s miestnou kultúrou a históriou na ostrovoch Aegina, Póros a Hydra.

Štvrtok prebiehal v znamení dvoch blokov, z ktorých prvý sa venoval alianciám a druhý armádam a operáciám. Prvý blok začal zaujímavým referátom Dr. C. Paleotti, ktorý sa snažil o analýzu talianskej politiky opustenia Číny výmenou za zisk japonského spojenectva v 30. rokoch 20. storočia. Táto politika bola úspešnou a viedla k neskoršiemu utvoreniu Paktu troch – Nemecka, Japonska a Talianska. Pplk. J. Kronlund priblížil v príspevku prof. Dr. S. Hiettannena dilemu Fínska v 20. a 30. rokoch 20. storočia v súvislosti s možnými vojenskými alianciami so severnými alebo pobaltskými štátmi. Prof. Dr. D. Preda zoznámil audítórium s problémami Rumunska ako spojenca, plk. Dr. D. Minčev analyzoval vojenské aliancie Bulharska v rokoch 1912 – 1918, prof. Dr. T. Panecki sa venoval účasti Poľska v protihitlerovskej koalícii počas druhej svetovej vojny a blok zavrášilo vystúpenie nám. kpt. v. v. I. Amosova s referátom genmjr. Dr. V. Zolotareva na tému *Vojenské štruktúry organizácie Varšavskej zmluvy v rokoch 1955 – 1991*. Druhý blok začal svojím referátom mjr. Dr. T. Balla, ktorý hovoril o účasti maďarských vojakov Rakúsko-uhorskej monarchie v prvej svetovej vojne. V úvode priblížil význam Uhorska v rámci spoločného štátu a začiatok samotnej vojny. Ďalej analyzoval pozemné sily monarchie, zastúpenie Maďarov v nich, zmeny v počte maďarských jednotiek počas vojny, ich vysokú spoľahlivosť vo zverených úsekoch frontu a úspechy. Spomenul aj významných maďarských veliteľov, ktorí sa vyznamenali v bojoch na frontoch tzv. Veľkej vojny. Na záver venoval pozornosť zázemiu a vojnovým stratám Uhorska. Bohužiaľ, v príspevku neboli spomenuté iné národy, ktoré žili v tom čase v Uhorsku (iba skryté pod maďarskou národnosťou) a ani ich percentuálne zastúpenie v ozbrojených silách. V referáte absentoval nielen realistický pohľad na národnostnú mnohorakosť Uhorska, ale aj na situáciu v zázemí, najmä na nemaďarských územiach. Ďalšie príspevky sa týkali teoretického rozboru vojenských operácií postupov, systémových zmien a východísk pre budúce vojnové konflikty. Z tohto radu sa vymyká posledný príspevok plk. Dr. D. Ashera, ktorý plasticky vykreslil egyptské a izraelské operácie pri prekračovaní Suezkeho kanálu počas „Yom kippurskej“ vojny v roku 1973. V poobedňajších a večerných hodinách sa uskutočnila návšteva Akropoly, štadiónu novodobých olympijských hier z roku 1896 a starej časti Atén – Plaky.

Piatok sa stal posledným rokovacím dňom kongresu. Úvod bol venovaný thalassokracii, čiže námorným operáciám a úlohe námorných síl v 20. storočí. K najsledovanejšim patrila príspevok nám. kpt. I. Amosova o ruskej a sovietskej námornej prítomnosti v Stredozemnom mori. Deviaty blok sa zaoberal činnosťou tajných služieb. Prof. Dr. M. Ipsirli analyzoval organizáciu a činnosť tureckých tajných služieb počas prvej svetovej vojny a v ďalších rokoch po nej, prof. E. O'Halpin zhodnotil spravodajskú spoluprácu medzi malými štátmi a mocnosťami

v druhej svetovej vojne a prof. Dr. J. K. McDonald sa zameril na niektoré spravodajské a strategické prevapenia 20. storočia. Posledný rokovací blok tohto podujatia mal príznačný názov *Mier a medzinárodná bezpečnosť*. Zo štyroch príspevkov zaujali účastníkov kongresu najmä referát Dr. J. Hoffenaara o opozícii, resp. protiklade spravodlivosti a sily. Z tohto pohľadu analyzoval geopolitické myslenie v Holandsku v 20. storočí a jeho praktický vplyv na zahraničnú a vojenskú politiku. Veľká pozornosť sa venovala i poslednému zo 47 referátov, ktorý predniesol genpor. I. Kakoudakis na tému *Globálna geopolitika a grécke mierové operácie v druhej polovici 20. storočia*. Grécko sa v tomto období podieľalo na trinástich mierových misiách, z ktorých sa 12 uskutočnilo v 90. rokoch 20. storočia, čo svedčí o výrazných geopolitických premenách v poslednom desaťročí minulého milénia. Tieto nové bezpečnostné výzvy sa presunuli i do nového tisícročia, a preto možno očakávať i nové konflikty, ktoré bude nevyhnutné už v zárodku uhasiť a riešiť mierovou cestou, pričom nezastupiteľnú úlohu budú naďalej zohrávať mierové jednotky.

V piatok popoludní, po organizačných záležitostiach spojených s ďalšími aktivitami ICMH, rokovanie 27. kongresu zhodnotil čestný prezident ICMH Dr. C. Schulten a oficiálne uzavrel genpor. I. Kakoudakis. Večer sa uskutočnil banket, na ktorom sa poďakovali hostitelia významným hosťom za ich účasť a hostia organizátorom za starostlivosť a veľmi dobrý priebeh kongresu.

Kongres ICMH v Aténach patril medzi vydarené podujatia. Téma bola dostatočne široká, aby zastrešila vojenské konflikty, vojny, vojenské myslenie i geopolitiku a ďalšie otázky súvisiace s vojenskou históriou od konca 19. do konca 20. storočia. Tým však vznikla situácia, že ani jedna téma nebola podrobnejšie pertraktovaná a nebola daná ani vyčerpávajúca odpoveď na otázky, ktoré sa v súvislosti s ňou vyskytli. Sama geopolitika 20. storočia by si zaslúžila jedno takéto podujatie, nehovoriac už o väčšine konfliktov a vojen v tomto časovom období. Časové sklzy jednotlivých blokov, ktoré spôsobili sami prednášajúci, zabránili širšej diskusii. Na záver možno povedať, že mnohé referáty natoľko zaujali prítomných účastníkov podujatia, že sa podľa ich vyjadrenia stanú niektoré z nich inšpiráciou na usporiadanie vedeckých konferencií zameraných na užšie problémy vojenskej histórie 20. storočia. Organizátori tohto veľkolepého podujatia sa úspešne pokúsili priblížiť Grécko účastníkom kongresu, ktorí mohli spoznať mnohé miesta, kde sa utváral základ európskej a svetovej civilizácie. Je len otázkou, ktoré základné princípy si z nej ľudstvo vybralo a prenieslo do 21. storočia?!

Z. Katreba

OBSAH VOJENSKEJ HISTÓRIE ZA ROK 2001

ŠTÚDIE

BAKA, I.: K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku	4/2001/34
BOTORAN, C.: Politicko-vojenská kooperácia Rumunska a Československa v rámci Malej dohody (1920 – 1938)	1/2001/17
BYSTRICKÝ, J.: Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942	1/2001/40
BYSTRICKÝ, V.: Nacistické Nemecko a vznik slovenského štátu	2/2001/41
DANGL, V.: K problematike prestíže dôstojníckeho zboru v období dualizmu	1/2001/3
DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdeckta (1866 – 1914) so zreteľom na Slovensko	4/2001/3
HRONSKÝ, M.: Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918 – 1919 (druhá časť)	2/2001/20
MICHÁLEK, S.: Vojensko-politické súvislosti pobytu americkej armády v ČSR v roku 1945	4/2001/57
SEGEŠ, V.: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva za kráľa Mateja Korvína	2/2001/3
SLÁDEK, O.: Nový prostriedek boje – radiové protihry na území Slovenska	3/2001/53
SLEPCOV, I.: K niektorým otázkam vzťahu miestneho obyvateľstva východného Slovenska k vpádu maďarských boľševikov r. 1919	4/2001/26
SLEZÁK, T.: Rakúsky pomocný armádny zbor na ťažení v Rusku 1812	3/2001/3
SORBY, K.: Palestínska vojna 1948 – príčiny a dôsledky	2/2001/62
SZÁMVÉBER, N.: Operácia <i>Südwind</i>	3/2001/64
SZÁRAZ, P.: Falanga – strata identity. Začlenenie španielskeho fašistického hnutia do mocenskej štruktúry frankizmu a úloha armády v tomto procese	3/2001/31
ŠTAIGL, J.: Civilná obrana na Slovensku v rokoch 1945 – 1958	1/2001/66
ŠTAIGL, J.: Organizácia a hlavné smery činnosti obranného spravodajstva (vojenskej kontrarozvedky) čs. armády v rokoch 1945 – 1970	4/2001/62

DOKUMENTY A MATERIÁLY

BÍLEK, J.: Zajímavý dokument o situácii na slovensko-poľské hranici v oblasti Oravy a Spiše v lete roku 1945	2/2001/77
GOSIOROVSKÝ, I.: Vojenská prisaha. (História a súčasnosť)	1/2001/86
HAVLÍČEK, J.: Niekoľko poznámok k vyčísleniu vojnových škôd na Slovensku a k účasti armády na obnove dopravy a na odminovacích prácach do jari 1946	1/2001/108
CHYTKA, V. S.: Ferdinand Čatloš a slovenské pokusy o pripojenie Moravského Slovácka	2/2001/94
CHYTKA, S. – VALIŠ, Z.: Delegácia slovenských vojakov u dr. E. Beneša v decembri 1943	4/2001/103
KLUBERT, T.: Nemecké pancierové vlaky v Slovenskom národnom povstaní	4/2001/109
KLUBERT, T.: Slovenské stredné tanky PzKpfw. III Ausf. N	3/2001/105

LULÁK, V. – RODÁK, J.: Na mívových poliach pod Duklou.....	3/2001/115
ČAPLOVIČ, M. – PETRUF, P.: Francúzska vojenská misia v Československu 1918 – 1938. (Správa o jej činnosti od februára do októbra 1919).....	4/2001/85
SCHONHERR, K.: Obranné operácie armádnej skupiny <i>Heinrici</i> v Duklianskom priesmyku a v Beskydách na jeseň 1944	2/2001/85
SLEPCOV, I.: Generál Kornilov – jeho styk so Slovenskom, zajatie, útek a a smrť. Alebo zrod novej legendy?	3/2001/85
ŠKORPÍK, Š.: Výstava pamätníka a národného cintorína v Duklianskom priesmyku	3/2001/122
TURZA, P.: Vývoj slovenského vojenského múzejníctva v rokoch 1939 – 1945	3/2001/92
VANĚK, O.: Slovenskí flakheľfri pre nemecký Heimatwehr.....	1/2001/96
VIMMER, P.: Osobné archívne fondy vo vojenských archívoch.....	2/2001/104
VLČEK, B.: Klenoty vojenskej architektury na Jižní Moravě.....	2/2001/100
ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: Windproof o Slovenskom národnom povstaní	4/2001/116

PERSONÁLIE

ČAPLOVIČ, M.: Janko Jesenský ako legionár.....	2/2001/107
---	------------

RECENZIE

BÂTIR une nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les États d'Europe centrale et orientale de 1919 à 1929. (M. Štefánský)	4/2001/128
FRANCEV, V. – KLIMENT, CH.: Československá obrněná vozidla 1918 – 1948. (T. Klubert)	3/2001/129
HRADSKÁ, K.: Případ Wisliceny. Nacistické poradcovia a židovská otázka na Slovensku. (J. Korček).....	1/2001/123
IRATOK a nemzetiségi kérdés történetéhez magyarországon a dualizmus korában VII. 1914 – 1916. (M. Podrimavský)	1/2001/120
KÓNYA, P.: Prešovský súd z r. 1687. (V. Dangl)	4/2001/126
LUCAS, J.: Hitlerovy speciální jednotky. (P. Švrlo).....	2/2001/114
MACKSEY, K.: Zapalte Evropu. Partyzáni v Evropě za 2. světové války (P. Švrlo)	3/2001/132
ODPOVEĎ na recenzii Vincenta Múcsku na dielo KAMENICKÝ, M. – MRVA, I. – TONKOVÁ, M. – VALACHOVIČ, P.: Lexikón svetových dejín. (M. Kamenický)	1/2001/117
PEKNÍK, M. a kol.: Pohľady na slovenskú politiku. (M. Podrimavský)	4/2001/132
SLOVENSKO a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000. (Ľ. Lipták)	2/2001/128
VELJANOVSKI, N.: Makedonija vo jugoslovensko-bugarskíte odnosi 1944 – 1953. (Macedónia v juhoslovensko-bulharských vzťahoch 1944 – 1953) (M. Tonková)	2/2001/115

ANOTÁCIE

ARMÁDNÍ generál Ludvík Krejčí v dokumentech a fotografiích (M. Čaplovič).....	3/2001/148
---	------------

ATTERIDGE, A.H.: Maršal Murat, kráľ Neapolský. (A. Maskalík)	1/2001/132
BAKA, I.: Židovský tábor v Novákoch 1941 – 1944. (D. Pelčáková)	3/2001/151
BERTHOLD, W.: 42 atentátů na Adolfa Hitlera. (B. Šed'ová)	3/2001/141
BITTMAN, I.: Mezinárodná dezinformace. (Z. Katreba)	1/2001/141
BUTLER, R.: Dějiny gestapa slovem a obrazem. (I. Baka)	1/2001/138
ČECHUROVÁ, J.: Česká politická pravice. (J. Rogul'ová)	4/2001/151
ČIERNY, J.: Vladimír Clementis. Diplomát (B. Šed'ová)	3/2001/149
FIDLER, J.: Generálové legionáři (M. Čaplovič)	2/2001/137
HAVEL, P. – ROMAŇÁK, A.: Maršál Radecký – vojevůdce pěti císařů (A. Maskalík)	4/2001/142
HISTORIK v čase a priestore. Laudatio Ľubomírovi Liptákovi. (M. Podrimavský)	3/2001/156
HRBEK, J.: Velká válka na moři. Rok 1914. 1. díl (Z. Katreba)	4/2001/153
HRYCH, E.: Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní. (A. Maskalík)	2/2001/132
KÁRNÍK, Z.: Socialisté na rozcestí (J. Hrdlička)	3/2001/147
KLUČINA, P.: Třicetiletá válka (J. Šimko)	4/2001/141
KOVAŘÍK, J.: Maršálové Napoleonových orlů (A. Maskalík)	2/2001/133
LANNINGL, L. M.: 100 nejvlivnějších vojevůdců světa. Přehled nejdůležitějších vojenských vůdců všech dob. (V. Dangl)	1/2001/130
LORENC, A. – JANÍK, P.: Dešifrovaný svet. (J. Hrdlička)	3/2001/158
MARBOT, M.: Paměti. Vzpomínky francouzského jezdeckého důstojníka z napoleonských tažení. (A. Maskalík)	2/2001/135
MAREK, J.: Smrt v celním pásmu. Historické reportáže o ostraze čs. hranic v letech 1918 – 1948. (Z. Katreba)	4/2001/156
MESENTER, Ch.: Hitlerův gladiátor. (I. Baka)	2/2001/145
OBŠČESTVO i vlast', 30-gody. Povestvovanie v dokumentach (M. Zavačká)	2/2001/139
PALOTÁS, E.: A nemzétal – lamiság alternatívái a Balkánon a 19. század végén – 20. század elején. (V. Dangl)	1/2001/134
PRÍNOS osobností Liptova pre históriu a súčasnosť. Ed. KAROL DZURIAK-JOZEF (M. Čaplovič)	1/2001/130
RAŠLA, A.: Spomienky spoza mreží. (B. Šed'ová)	1/2001/139
RAŠLA, A.: Zastupoval som Československý štát. (Z. Katreba)	1/2001/137
RAUSS, E – ERFURTH, W. – GREINFENBERG, H.: Válka jako peklo. (Z. Katreba)	3/2001/153
RYBÁR, M. akol.: Modelovanie a simulácia vo vojenstve. (M. Rybár)	4/2001/158
SHUKMAR, H.: Stalinovi generálové. (J. Hrdlička)	3/2001/155
STEHLÍK, E. – LACH, I.: Vlast a čest byli jim dražší nežli život (M. Čaplovič)	4/2001/148
STELLNER, F.: Sedmiletá válka v Evropě. (A. Maskalík)	1/2001/135
SWOBODA, G.: Gettysburg (A. Maskalík)	4/2001/147
ŠUMICHRAS, P – KLABNÍK, V.: Slovenské letectvo 1939 – 1944 (Z. Katreba)	2/2001/143
TARABA, L.: Waterloo (A. Maskalík)	4/2001/144
UHLÍŘ, D.: Slunce nad Slavkovem (A. Maskalík)	3/2001/145
URBAN, J.: Kreščak (J. Šimko)	4/2001/140
WINOCK, M. a kol.: Historie extrémní pravice ve Francii (Baka)	3/2001/143
ZALESKIJ, K. A.: Pervaja mirovaja vojna. Biografičeskij enciklopedičeskij slovar (I. Slepcev)	4/2001/150

KRONIKA

BAKA, I.: XII. Zjazd a valné zhromaždenie Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV	4/2001/161
CSÉFALVAY, F.: Za Václavom Štefanským (1951 – 2000)	1/2001/143
HOFMAN, P.: Česká společnost v dobách první a druhé světvé války	2/2001/150
HOLEC, R.: Dve vojenské múzea – dva prístupy k vojenským dejinám	3/2001/162
HOSPODÁR, V.: Zaujímavá výstava v múzejnom oddelení Vojenského múzea Svidník	3/2001/160
HRONSKÝ, M.: Za Karlom Pichlíkom (2. 3. 1928 – 16. 4. 2001)	2/2001/156
KATREBA, Z.: Účast' kresťanov v protifašistickom odboji v Európe v rokoch 1939 – 1945.	1/2001/144
KATREBA, Z.: XXVII. Medzinárodný kongres vojenskej histórie v Aténach	4/2001/163
RODÁK, J.: Zo skúseností múzejnej práce s návštevníkmi v podmienkach Múzejného oddelenia Vojenského múzea vo Svidníku	2/2001/152

BIBLIOGRAFIA

ŠEĎOVÁ, B. – STANOVÁ, M.: Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. II. časť. Výberová bibliografia k 55. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny (1990 – 2000)	3/2001/147
ŠEĎOVÁ, B. – STANOVÁ, M.: Vojenské dejiny Slovenska. Výberová bibliografia VII. – 1999	3/2001/165

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Vojtech **DANGL**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

Mgr. Igor **SLEPCOV**, Múzejné oddelenie Vojenského múzea, Bardejovská 14, 089 01 Svidník

PhDr. Igor **BAKA**, Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

PhDr. Slavomír **MICHÁLEK**, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

PhDr. Jan **ŠTAIGL**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

kpt. Mgr. Miloslav **ČAPLOVIČ**, Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

prof. PhDr. Pavol **PETRUF**, DrSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 811 09 Bratislava

PhDr. Stanislav V. **CHYTKA**, Malé Tatry 21, 034 05 Ružomberok

PhDr. Zdeněk **VALIŠ**, Přemyslova 357, 278 01 Kralupy nad Vltavou

PhDr. Tomáš **KLUBERT**, PhD., Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, Nám.
Jozefa Herdu 2, 917 01 Trnava

PhDr. Zlatica **ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ**, CSc., Historický ústav Armády ČR, U Památníku 2, 130 05
Praha 3

PODMIENKY PUBLIKOVANIA VO VOJENSKEJ HISTÓRII

V prípade poslaných príspevkov treba dodržiavať príslušné spracovateľské normy: 30 riadkov na jednej strane, 60 úderov v riadku, a to v textovom editore WORD 6 na diskete a vo dvoch výtlačkoch. Vedecké štúdie nesmú presiahnuť 40 strán textu. Každý príspevok musí obsahovať meno a priezvisko, adresu trvalého bydliska, rodné číslo a podpis autora. Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

DANGL, Vojtech: Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdeckta (1866 – 1914) so zreteľom na Slovensko3

SLEPCOV, Igor: K niektorým otázkam vzťahu miestneho obyvateľstva východného Slovenska k vpádu maďarských bolševikov roku 191926

BAKA, Igor: K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku34

MICHÁLEK, Slavomír: Vojensko-politické aspekty pobytu americkej armády v ČSR v roku 1945.....54

ŠTAIGL, Jan: Organizácia a hlavné smery činnosti obranného spravodajstva (vojenskej kontrarozvedky) čs. armády v rokoch 1945 – 1970.....62

Dokumenty a materiály

ČAPLOVIČ, Miloslav – PETRUF, Pavol: Francúzska vojenská misia v Československu 1919 – 1938 (Správa o jej činnosti od februára – do októbra 1919).....85

CHYTKA, Stanislav – VALIŠ, Zdeněk: Delegácia slovenských vojakov u dr. E. Beneša v decembri 1943103

KLUBERT, Tomáš: Nemecké pancierové vlaky v Slovenskom národnom povstaní.....109

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Windproof o Slovenskom národnom povstaní. (Hlásenia mjr. Johna Sehmera zo Slovenska).....116

Recenzie

KÓNYA, P.: Prešovský súd z r. 1687 (Vojtech Dangel)126

BÁTIR une nouvelle sécurité (Michal Štefanský).....128

PEKNÍK, M.: Pohľady na slovenskú politiku (Milan Podrimavský).....132

Anotácie, glosy140

Kronika.....161

Obsah Vojenskej histórie za rok 2001.....167

INHALT

Studien

DANGL, Vojtech: Organisationsentwicklung der österreich-ungarischen Kavallerie (1866 – 1914) mit Hinsicht auf die Slowakei3

SLEPCOV, Igor: Zu einigen Fragen der Beziehung der einheimischen Bevölkerung der Ostslowakei zum Einfall der ungarischen Bolschewiken in 191926

BAKA, Igor: Zur Wirkung des repressiven Machtapparates und des Regimes des Slowakischen Staates im Zusammenhang mit dem Krieg gegen Polen34

MICHÁLEK, Slavomír: Militärisch-politische Zusammenhänge des Aufenthaltes der amerikanischen Armee in der Tschechoslowakei im Jahre 194554

ŠTAIGL, Jan: Organisation und Hauptrichtungen der Wirkung des Abwehrdienstes (militärische Spionageabwehr) der tschechoslowakischen Armee in Jahren 1945 – 197062

Dokumente und Materialien

ČAPLOVIČ, Miloslav – PETRUF, Pavol: Die französische militärische Mission in der Tschechoslowakei (Ein Bericht über ihre Tätigkeit in dem Zeitabschnitt Februar – Oktober 1919).....85

CHYTKA, Stanislav – VALIŠ, Zdeněk: Delegation der slowakischen Soldaten beim Dr. E. Beneš im Dezember 1943103

KLUBERT, Tomáš: Deutsche Panzerzüge in dem Slowakischen Nationalaufstand109

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Windproof über den Slowakischen Nationalaufstand. (Berichte von Mjr. John Sehmer aus der Slowakei)116

Rezensionen126

Anotationen, Glossen140

Chronik161

Inhalt der Zeitschrift Vojenská história für das Jahr 2001167

CONTENTS

Studies

DANGL, Vojtech: Organisational Development of Austro-Hungarian Cavalry
(1866 – 1914) with regard to Slovakia3

SLEPCOV, Igor: To Some Issues of Relation of East Slovakia
Local Population towards Invasion of Hungarian Bolsheviks in 191926

BAKA, Igor: Activity of Governmental and Repressive Machinery
and Slovak State Regime in Connection with War against Poland.....34

MICHÁLEK, Slavomír: Military and Political Aspects
of American Army Activity in Czechoslovak Republic in 1945.....54

ŠTAIGL, Jan: Organisation and Main Directions of Defence Intelligence
(Military Counter Intelligence) Activity of Czechoslovak Army in 1945 – 197062

Documents and Materials

ČAPLOVIČ, Miloslav – PETRUF, Pavol: Report on French
Military Mission Activity.....85

CHYTKA, Stanislav – VALIŠ, Zdeněk: Delegation of Slovak Soldiers
by Dr. E. Beneš in December 1943103

KLUBERT, Tomáš: German Armoured Trains in Slovak National Uprising109

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Windproof on Slovak National Uprising.
Report's of Major John Sehmer from Slovakia.....116

Reviews126

Annotations, Glossaries140

Chronicle161

Contents of Military History for 2001.....167

VOJENSKÁ HISTÓRIA 4/2001

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo
Vydáva Ministerstvo obrany SR vo Vydavateľskej a informačnej agentúre
v spolupráci s Vojenským historickým ústavom.

Na obálke: Neznámy autor: Zástavník 8. husárskeho pluku
Ladislav Škultéty-Gabriš (tzv. večný vojak)

Šéfredaktor Mgr. Ladislav Sokol
Grafická úprava Alena Madajová

Redakčná rada: doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda),
Členovia: PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc.,
PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Silvia Čordášová,
PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), plk. PhDr. Ivan Gosiorovský,
PhDr. Marián Hronský, CSc., PhDr. Vladimír Segeš, PhDr. Jan Štaigl, CSc., Peter Turza,
PhDr. Pavol Valachovič, CSc., PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Mgr. Mária Stanová (tajomníčka)

Schválené do tlače dňa: 20. novembra 2001

Registračné číslo 1713/97

Rozširuje Vydavateľská a informačná agentúra, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava
Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

via@mod.gov.sk

ISSN 1335-3314
